

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Realizace vybraných komunikačních funkcí v češtině u cizojazyčných mluvčích

Realisation of Selected Speech Acts by Foreign Learners of Czech

Julie Genova

Vedoucí práce: doc. PhDr. Pavla Chejnová, Ph.D.

Studijní program: Učitelství pro střední školy

Studijní obor: N ČJ-FJ

2022

Odevzdáním této diplomové práce na téma *Realizace vybraných komunikačních funkcí v češtině u cizojazyčných mluvčích* potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha 2022

.....

podpis

Ráda bych poděkovala doc. PhDr. Pavle Chejnové, Ph.D. za cenné odborné rady, věcné připomínky a vstřícnost při zpracování této práce.

ABSTRAKT

Cílem této práce je provést pragmatickou analýzu komunikačních funkcí oslovení, žádosti, omluvy, návrhu a rozloučení v písemné korespondenci. U jednotlivých funkcí se soustředíme především na vyjádření zdvořilosti. U cizojazyčných studentů češtiny na začátečnické úrovni je provedena analýza dotazníku vyplňovaného před lekcí a písemné práce psané po lekci a následně stejné písemné práce u rodilých mluvčích. Cílem je pomocí analýzy vyjadřování daných jazykových funkcí nalézt vhodný způsob jejich výuky v rámci češtiny pro cizince.

Dotazník vyplněný před lekcí byl srovnán s písemnou prací psanou po lekci. Pomocí tohoto srovnání bylo stanoveno, do jaké míry se u studentů češtiny jako cizího jazyka zlepšila pragmatická kompetence v písemné korespondenci. Stejná písemná práce byla zadána rodilým mluvčím a na základě srovnání jejich výsledků s výsledky nerodilých mluvčích jsou hodnoceny jazykové prostředky použité pro výuku.

Pomocí výzkumu jsme zjistili, že rozdíly ve výsledcích před lekcí a po ní jsou výrazné, nepoučení studenti se často v dotazníku neúmyslně vyjadřovali méně zdvořile, než je v českém jazyce zvykem, někdy až nezdvořile, a v písemné práci byly tyto nedostatky zpravidla eliminovány. Zlepšení v pragmatické kompetenci bylo dosaženo zejména osvojením konvencionalizovaných frází.

Přínosem této práce je zejména konkrétní soupis jazykových prostředků vyjadřujících dané komunikační funkce. Na základě podrobné analýzy konkrétních jazykových prvků v této práci je možné založit nácvik psaní e-mailu na lekcích češtiny pro začátečníky.

KLÍČOVÁ SLOVA

pragmalingvistika, čeština pro cizince, komunikační funkce, žádost, omluva, návrh, zdvořilost

ABSTRACT

The aim of this thesis is to conduct a pragmatic analysis of speech acts as salutation, request, apology, offer and farewell in a written correspondence. The accent is primarily on expressions of politeness in each speech act. The analysis is researched in beginner students of the Czech language in a questionnaire before a lesson, in a written assignment after the lesson and then in the same assignment written by native speakers. The aim is to discover a proper way to teach the expression of the given speech acts as part of Czech for foreigners.

The questionnaire filled before the lesson was compared with the assignment written after the lesson. Implementing the comparison, it is defined to what extent had the students improved their pragmatic competence in written correspondence. The same work was assigned to native Czech speakers and the expressions used in the lesson are evaluated based on their results compared with the results of non-native speakers.

Through the research we concluded that the difference between the results before and after the lesson are striking. Uninstructed students have frequently expressed unintentionally less politely than it is customary to Czech language, sometimes even impolitely and these errors were predominantly eliminated in the written assignment. The amelioration of pragmatic competence was achieved mainly by the acquisition of conventionalized phrases.

The contribution of this work is primarily on the list of specific expressions of the given speech acts. Based on the thorough analysis of concrete language elements in this thesis, it is possible to build a teaching practice for writing e-mails in Czech lessons for beginners.

KEYWORDS

pragmatics, Czech for foreigners, speech acts, request, apology, offer, politeness

Obsah

Úvod	9
1 Současné přístupy k výuce cizích a mateřských jazyků.....	11
2 Pragmatika jako lingvistická disciplína.....	13
2.1 Věta vs. výpověď	14
2.2 Kontext	14
3 Kooperativní princip	16
4 Zdvořilostní princip.....	17
5 Pragmatické presupozice a implikatury	19
6 Zdvořilost	20
7 Výuka zdvořilosti v češtině pro cizince	22
7.1 Pragmalingvistické výzkumy v češtině pro cizince.....	23
7.2 Komunikační funkce oslovení, žádosti, omluvy, návrhu a rozloučení.....	24
7.2.1 Komunikační funkce oslovení.....	25
7.2.2 Komunikační funkce žádosti.....	28
7.2.3 Komunikační funkce omluvy	30
7.2.4 Komunikační funkce návrhu	31
7.2.5 Komunikační funkce rozloučení	31
8 Realizace vybraných komunikačních funkcí u cizojazyčných mluvčích.....	33
8.1 Hlavní cíle výzkumu.....	33
8.2 Původ dat	33
8.3 Charakteristika respondentské skupiny	33
8.4 Charakteristika srovnávací skupiny	34
8.5 Průběh výzkumu	34
8.6 Objem dat	39
8.7 Přepis dat pro potřeby textu.....	39
9 Výsledky dotazníkového sběru dat studentů češtiny jako cizího jazyka.....	40

9.1	Formální oslovení	42
9.2	Žádost	43
9.3	Omluva	44
9.4	Návrh	45
9.5	Formální rozloučení.....	46
10	Průběh lekce	48
10.1	Úvod lekce, oznámení cílů, motivační složka.....	48
10.2	Vyplňování dotazníku.....	49
10.3	Okrajové části e-mailové komunikace, mluvenost a psanost, míra oficiality.....	50
10.4	Osvojování psaní oficiální žádosti	54
10.5	Osvojování psaní neformální omluvy	57
10.6	Osvojování psaní neformálního návrhu	61
10.7	Shrnutí a závěr lekce	61
11	Výsledky výzkumu písemných prací studentů češtiny jako cizího jazyka	63
11.1	Oslovení	63
11.1.1	Formální oslovení.....	63
11.1.2	Neformální oslovení.....	65
11.2	Žádost.....	66
11.3	Omluva.....	67
11.4	Návrh.....	68
11.5	Rozloučení	70
11.5.1	Formální rozloučení	70
11.5.2	Neformální rozloučení.....	71
12	Výsledky výzkumu písemných prací kontrolní skupiny rodilých mluvčích.....	72
12.1	Oslovení	72
12.1.1	Formální oslovení.....	72
12.1.2	Neformální oslovení.....	73

12.2	Žádost.....	74
12.3	Omluva.....	76
12.4	Návrh.....	77
12.5	Rozloučení	78
12.5.1	Formální rozloučení	78
12.5.2	Neformální rozloučení.....	80
13	Srovnání a zhodnocení písemných projevů nerodilých a rodilých mluvčích.....	81
	Závěr.....	85
	Seznam použitých informačních zdrojů.....	87
	Seznam příloh.....	89

Úvod

Po otevření státních hranic v roce 1989 se v České republice začala dynamicky navyšovat imigrace příslušníků jiných národností. Míra imigrace v posledních letech prudce roste, a proto je otázka jejich integrace velmi aktuální. První odpovědí na otázku, jak toho dosáhnout, bývá mnohdy výuka českého jazyka pro cizince. Běžný člověk si může představit například výuku gramatiky, slovní zásoby, pravopisu a výslovnosti. Tyto oblasti jsou již čím dál lépe teoreticky i didakticky zpracované, avšak stále se v češtině pro cizince věnuje málo pozornosti výuce komplexních komunikačních dovedností. Komunikujeme totiž vždy v kontextu aktuální komunikační situace, která sestává z účastníků komunikace, místa a doby, kódu a rázu komunikace (psaný, mluvený, oficiální, neoficiální), kontextu řečeného a také cíle, záměru nebo účelu komunikace. Výpověď také nemá význam, aniž by byla interpretována, adresát je tedy neodmyslitelným spoličinitelem celkového smyslu výpovědi. Cílem této práce je věnovat se pragmatické rovině v češtině pro cizince, a to konkrétně způsobům vyjádření zdvořilosti v korespondenci. Vzhledem k šíři tématu jsme zvolili několik frekventovaných komunikačních funkcí, a to oslovení, žádost, omluvu, návrh a rozloučení.

Téma zdvořilosti shledáváme ve výuce češtiny pro cizince velmi podstatným, jelikož se často setkáváme s tím, že studenti již komunikují na dobré úrovni, ale v písemné komunikaci jsou neúmyslně nezdvořilí. Může to být dáno neznalostí jazykových prostředků k jejímu vyjádření, ale velmi často také neznalostí kulturních zvyklostí, které se do jazyka promítají. V mluveném jazyce, zejména v dialogu, se tyto nedostatky často ztratí nebo jsou snáze odpuštěny, protože komunikace plyne dynamicky v čase a partneři na sebe navíc mohou okamžitě reagovat a korigovat jak své výpovědi, tak interpretace výpovědi komunikačního partnera. Naproti tomu psaná forma textu uchovává, nešikovná formulace v textu zůstává a adresát tak nemá možnost se doptat, případně reinterpretovat pisatelovo sdělení. V psaném textu navíc nemůžeme sledovat neverbální projevy, pokud se nejedná např. o chat, kde jsme alespoň částečně schopni tyto projevy zprostředkovat využitím emotikonů.

Cílem práce je představit analýzu užívání vybraných komunikačních funkcí v písemné korespondenci u nerodilých mluvčích různých národností. Analýzu užití těchto jazykových prostředků provedeme u nerodilých mluvčích dvakrát, a to nejprve formou dotazníku vyplněného spontánně bez průpravy a poté formou ucelené písemné práce po poučení na lekci. Dvojitá analýza pomůže srovnat stav jejich znalostí před lekcí a po ní, abychom mohli kriticky zhodnotit didaktické postupy. Následně provedeme analýzu stejné písemné práce u skupiny českých rodilých mluvčích a vyjádření daných komunikačních funkcí porovnáme se studenty

češtiny. Rozdíly mezi skupinami poslouží ke zhodnocení vhodnosti jazykových prostředků pro výuku češtiny pro cizince a míry autentičnosti v rámci reálné komunikace. Zkoumanými komunikačními funkcemi budou oslovení, žádost, omluva, návrh a rozloučení.

V rámci teoretické části přiblížíme současné trendy ve výuce jazyků, definujeme pragmalinguistiku jako lingvistickou disciplínu a uvedeme hlavní témata a pojmy, kterými se zabývá. Blíže se budeme věnovat kooperačnímu a zdvořilostnímu principu komunikace a pragmatickým presupozicím a implikaturám. Představíme nejdůležitější výzkumy v oblasti pragmalinguistiky v češtině pro cizince. Podrobně se budeme věnovat vymezení komunikačních funkcí oslovení, žádosti, omluvy, návrhu a rozloučení a také uvedeme nejčastější jazykové prostředky pro vyjádření daných jazykových funkcí.

V rámci výzkumu pak analyzujeme jazyková vyjádření zmiňovaných komunikačních funkcí v dotazníku vyplňovaném cizojazyčnými studenty češtiny, dále stručně představíme průběh lekce a následně rozebereme výsledky výzkumu písemných prací psaných nerodilými mluvčími po lekci. Posledním dílčím bodem výzkumu je analýza písemných prací psaných rodilými mluvčími. V závěru práce porovnáme vstupní znalosti studentů se znalostmi nabytými na lekci a zároveň srovnáme jejich výsledky s výsledky rodilých mluvčích.

1 Současné přístupy k výuce cizích a mateřských jazyků¹

V celé historii výuky jazyků se neustále prolínají dva přístupy – syntetický a analytický (Hendrich, 1988). Hlavním zástupcem syntetického přístupu je **gramaticko-překladová metoda**, dominantní až do konce 19. století. Jejimi hlavními rysy je primární zájem o gramatiku a překlad, převažující zaměření na formu na úkor významu a z řečových dovedností na čtení a překlad na úkor mluvení a myšlení v daném jazyce, deduktivní postupy a preskripce. Přesto, že je tento způsob výuky nesporně překonaný, přinesl důležité metodické poznatky, když uvážíme, po jak dlouhou dobu se udržel jako dominantní a že je stále ve výuce využíván ve velké míře. Dodnes je nepochybnou výhodou metody její systematičnost, ale důležitá je také role mateřského jazyka při výuce (ač přílišná) a zaměření na receptivní dovednosti (Hendrich, 1988).

Na počátku 20. století byl vytvořen metodický protipól, tzv. **přímá metoda**. Zde je důraz naopak kladen na výhradní používání cílového jazyka bez překladu. Student by si měl jazyk osvojit² tak, jako si dítě osvojuje mateřský jazyk, tedy induktivně. To však není možné dodržet do takové míry, jak je dítě vystaveno jazyku mateřskému. Psaný text ustoupil a do popředí se dostal poslech a mluvení (Hendrich, 1988). Z dnešního pohledu ani jedna z těchto metod nepředstavuje ideální postup, obě jsou vzájemně komplementární.

O nalezení nejefektivnějšího způsobu výuky jazyků se pokoušeli metodologové a vyučující od počátku 20. století, zejména pak po 2. světové válce.³ Žádný z návrhů však v praxi neobstál delší dobu a do obecné pedagogické činnosti se dostaly vždy jen dílčí didaktické strategie.

V 70. letech minulého století došlo ke zlomu, k tzv. **komunikačně-pragmatickému obratu**. Zpočátku se jednalo o filozofický obrat v myšlení, kdy se jazyk dostal do popředí filozofického zájmu a byl klíčový pro řešení filozofických otázek. Od analýzy faktů se filozofie dostala k analýze řeči (Machová, Švehlová, 2001).

---

¹ Srov. Sršňová (2021).

² Osvojování (*acquisition*) je proces neuvědomovaný, ve své čisté formě je to nabývání mateřského jazyka. Učení se jazyku (*learning*) je naopak vědomý a cílený proces, například školní vyučování.

³ Za zmínku stojí např. zprostředkovací metoda, audiolingvální (audioorální) metoda, audiovizuální strukturně globální metoda neboli SGAV.

Postupně tento obrat zapůsobil také v lingvistice a lingvodidaktice a vznikl nový metodologický směr – **komunikační přístup** (nazývaný také komunikativní⁴). Důležitým pojmem jsou zde tzv. *komunikační kompetence*. Nejkomplexněji je zpracoval J. van Ek (1993, *Objectives for Foreign Language Learning*), který uvádí celkem šest kompetencí. Jedná se o kompetenci jazykovou (tedy o ovládnutí jazykového systému, *langue*), sociolingvální (jazykový úzus a norma), diskurzní (formulace výpovědi v závislosti na komunikační situaci), strategickou (schopnost domluvit se i v komplikovaných situacích, např. nezarazit se u neznámého výrazu, požádat o reformulaci...), sociokulturní (znalost kulturních reálií) a společenskou (umění vycházet s druhými lidmi) (Hrdlička, 2009).

Komunikační metoda je u nás uplatňována již přes čtyři desetiletí, avšak školská a učitelská praxe často ukazuje jinou skutečnost. Už název metody je pro mnohé vyučující matoucí, řada z nich ji interpretuje jako hravý způsob výuky, který žáka nezatěžuje gramatikou a cvičeními, ale s jazykem seznamuje skrze konverzaci. I pro učitele, kteří jsou s metodou náležitě obeznámeni, je – poměrně logicky – nesnadným a časově náročným úkolem zprostředkovávat žákům a studentům autentické komunikační situace, které vhodně ilustrují komunikační a gramatický cíl lekce. Snad právě proto není tento přístup stále ještě dostatečně rozšířen a zautomatizován. Považujeme však za správné tuto problematiku stále více zkoumat a zpřístupňovat. Roviny jazyka, jako je fonetika, morfologie, nebo i syntax, jakkoli jsou v českém jazyce komplexní a složité, jsou mnohokrát popisovány nejen v příručkách o češtině jako mateřském jazyce, ale i jako jazyce cizím. Z hlediska komunikačních kompetencí (viz výše) se u všech těchto rovin jazyka jedná stále o kompetenci jazykovou, pozornost si však zaslouží i ostatní aspekty komunikační kompetence. Jak z tohoto důvodu, tak na základě své lektorské praxe soudíme, že by mělo být ve výuce češtiny jako druhého/cizího jazyka věnováno více prostoru také stylistice, sémantice a pragmalingvistice.

---

⁴ Milan Hrdlička (2009), významný autor v oblasti češtiny jako cizího jazyka a její didaktiky, poukazuje na nesprávnost tohoto termínu. Komunikační je od slova *komunikace*, zatímco komunikativní od slova *komunikativnost*, což přístup neodlišuje od ostatních metodologických směrů.

2 Pragmatika jako lingvistická disciplína

Pragmatika nebo také pragmalingvistika je disciplína na pomezí lingvistiky a filozofie či sociologie. Její interdisciplinární rys je značný, ale s postupným ustanovováním disciplíny od jejího vzniku se zkoumaná oblast zužuje. Termín pochází z řeckého slova *pragma* a označuje jednání, konání, provádění, vyjednávání, úspěch, čin, skutek, přičemž slovo *pragmateia* znamená činnost, úsilí, zaměstnání, horlivost (Machová, Švehlová, 2001). Spojení s lingvistikou tedy znamená, že člověk jedná, koná nebo provádí svým jazykovým chováním.

Klasická definice pragmalingvistiky (Morris, 1938/1970) je následující: *Pragmalingvistika je odvětví sémiotiky, které zkoumá vztah znaků k jejich uživatelům/interpretům*. Další odvětví sémiotiky jsou syntaktika (zkoumá vztah znaků mezi sebou) a sémantika (zkoumá vztah znaků k objektům) (Hirschová, 2013, s. 12).

Hirschová (2013) uvádí, že definice pragmatiky se mezi sebou značně liší. Spojují je však následující klíčová slova – užívání jazyka, fungování jazyka ve společnosti a kulturní a sociální kontext. Důraz je tedy kladen především na to, že pragmatika nezkoumá jazyk jako autonomní strukturu, nýbrž jeho vztah ke skutečnosti či ke světu.

Švehlová (2001, s. 84-86) na základě kritického posouzení různých definic pragmatiky shrnuje její hlavní rysy následovně: *Pragmatika [...] – součást obecné teorie chování (jazyková struktura jako jeden ze systémů chování) – lze vymezit jako lingvistický přístup (a pojmový systém) zabývající se působením řeči/textů na uživatele, tzn. vztahy mezi znaky, uživateli a mimojazykovou skutečností*.

Pokusíme se nyní shrnout základní rysy pragmalingvistiky.

- Pragmalingvistika se orientuje na *parole*, nikoli na *langue*, tedy na výpověď, nikoli na větu.
- Pragmatika zkoumá jazykové jevy podmíněné aktuální komunikační situací.
- Jednou z hlavních oblastí jsou komunikační (ilokuční) funkce výpovědi, které stanovují, s jakým **záměrem** (cílem) mluvčí/pisatel svou výpověď produkuje vzhledem k adresátovi.
- Pragmatika zkoumá vliv formy, obsahu a komunikační situace na smysl, účinek a funkci výpovědi.

2.1 Věta vs. výpověď

Základními vlastnostmi věty jsou podle P. Karlíka (1998) gramatická správnost, významová správnost a případně významová úplnost. Tyto vlastnosti se však neobejdou bez výhrad, proto autor dále definuje větu ve srovnání s výpovědí.

Věta je *abstraktně míněná*, tj. v komunikační situaci nezakotvená jazyková jednotka obsahující VF (*verbum finitum*) (Grepl – Karlík, 1998, s. 20). Rozšiřující definice, která již využívá i termínu *výpověď*, zní takto: *[Věta je] elementární syntakticko-sémantická jednotka jazykového systému (langue) predestinovaná (vybavená) k tomu fungovat v jazykové interakci jako výpověď, tedy jako elementární jednotka užívání jazykového systému (parole)* (Grepl – Karlík, 1998, s. 20).

Výpověď je realizace věty v komunikační situaci (S), přičemž produktor se zpravidla angažuje v nějaké sociální interakci. Oproti větě je výpověď situačně zakotvená, díky čemuž je možné ji vzhledem k aktuální situaci modifikovat (např. pomocí elipsy). Vzhledem k zakotvení v komunikační situaci je nutné relevantně uspořádat její složky (na základě aktuálního členění výpovědi). Oproti větě může adresát/recipient porozumět obsahu, identifikovat objekty, místa a časové body/úseky, ke kterým produktor odkazuje a interpretovat záměr, cíl výpovědi (Grepl – Karlík, 1998).

Jak jsme již uvedli výše, pragmalingvistika se nezabývá větou, nýbrž výpovědí. Z definice věty v této kapitole také vyplývá, že pragmatiku nezajímá jazykový systém (*langue*), ale jeho užívání (*parole*).

2.2 Kontext

Kontextem rozumíme *souvislosti, které spoluurčují významy a funkce jazykových jednotek, textových elementů a textů*⁵. Kontext může být slovní, tedy jazykový, někdy nazývaný ko-text, nebo situační. Ko-text tvoří předcházející a následující části textu, resp. vztah určitého místa v textu k ostatním částem⁶. Situační kontext zahrnuje základní mimojazykové prvky komunikační situace. Situační kontext dále dělíme na aktuální (tedy bezprostřední, zejm.

---

⁵ MAREŠ, Petr (2017). Kontext. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. [online]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/KONTEXT>, [cit. 24. 8. 2022]

⁶ MAREŠ, Petr (2017). Kontext. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. [online]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/KONTEXT>, [cit. 24. 8. 2022]

identifikace mluvčího a adresáta), širší (např. časoprostor) a zkušenostní (předpokládané sdílené znalosti účastníků komunikace) (Hirschová, 2013).

Kontext je důležitý z hlediska aktuálního členění výpovědi a také pro adresátovu volbu adekvátní reakce na výpověď mluvčího. Kontext pomáhá eliminovat případnou dvoj-/víceznačnost, zpřesňovat vágní výrazy a stanovovat referenty, k nimž text odkazuje (Hirschová, 2013).

Termín kontext se v některých užších pojetích chápe jako striktně jazykový (tedy ko-text). Je tedy vhodné uvést také pojem **komunikační situace (S)**.

Roman Jakobson (1960) uvádí soupis složek komunikační situace, ze kterého se dodnes vychází. Řadí mezi ně na jedné straně mluvčího/produktora (produktor je širší pojem, protože zahrnuje také autory písemných textů) a na straně druhé příjemce/recipienta (to může být přímý adresát, tedy posluchač nebo čtenář, kterému je výpověď určena, nebo neadresát, tedy náhodný recipient). Dalšími složkami je kontext (ve smyslu jazykovém i mimojazykovém), sdělení (vlastní informace), médium/kanál (zvukové nebo grafické prostředky), kód (znakový systém jazyka) a kontakt (navazování vztahu v časoprostorové dimenzi). Nezahrnuje však zpětnou vazbu, záměr a cíl a efekt/účinek na adresáta (Machová, Švehlová, 2001).

Miroslav Grepl (1998) uvádí hlavní konstituenty komunikační situace (S):

- Účastníci komunikace, jejich vlastnosti a vzájemné vztahy. Jsou jimi původce (mluvčí/pisatel) a příjemce (přímý adresát / náhodný recipient).
- Místo a doba
- Cíl (záměr, účel) výpovědi
- Prostředí, které hraje důležitou roli pro stanovení míry oficiality, spisovnosti a konvenčnosti.
- Médium – tedy mluvenost (adresát je zpravidla bezprostředně přítomen), nebo psanost
- Přítomnost předmětů řeči
- Řečový kontext – vše, co už bylo řečeno

Všechny konstituenty jsou ve vzájemných vztazích. Komplexy faktorů a podmínek vytvářejících komunikační situaci (S) se nazývají **pragmatické presupozice**. Na jejich základě volíme s ohledem na kooperační princip přiměřené výrazy a předvídáme, anticipujeme možné reakce adresáta.

3 Kooperační princip⁷

Pokud má komunikace splnit svůj účel, tedy aby adresát porozuměl sdělení mluvčího a oba se vzájemně dorozuměli, musí obě strany spolupracovat. Na základě toho vypracoval P. Grice ve své stati *Logic And Conversation* (1975) teorii kooperačního principu. Definice kooperačního principu zní: „*Tvůj příspěvek k rozhovoru má být takový, jak to v daném bodě (okamžiku) vyžaduje přijatý (zřejmý) účel nebo zaměření rozhovoru, jehož se účastníš.*“

V rámci teorie Grice vypracovává čtyři konverzační maximy, které jsou definovány následovně:

1. Maxima kvality – *Tvůj příspěvek k rozhovoru má být pravdivý, a proto zejména:*
  - a. *Neříkej nic, o čem víš, že to není pravda.*
  - b. *Neříkej nic, pro co nemáš dostatek důkazů.*
2. Maxima kvantity
  - a. *Tvůj příspěvek k rozhovoru má být natolik informativní, jak je nutné pro daný rozhovor.*
  - b. *Neposkytuj víc informací, než je vyžadováno.*
3. Maxima relevance – *Bud' relevantní (mluv k věci).*
4. Maxima způsobu – *Mluv jasně, a zejména:*
  - a. *Vyhni se nejasnosti vyjádření.*
  - b. *Vyhni se dvojznačností.*
  - c. *Vyhni se (zbytečné) mnohomluvností.*

Tento princip není preskriptivní, jeho cílem není určovat pravidla úspěšné komunikace. Naopak při důsledném dodržování by byl soulad mezi komunikanty porušen⁸. Ve skutečné komunikaci se maximy porušují zcela běžně. Pokud tomu tak je, porušení nastartuje proces inference a vede adresáta k vyvození konverzační implikatury (viz kapitola 5). Griceovská koncepce podléhala mnohým kritikám nebo námitkám. Její platnost se obecně nepopírá, ale poté, co ji Leech doplnil zdvořilostním principem, se klade důraz na to, že kooperace je závislá na zdvořilosti.

---

⁷ HIRSCHOVÁ, Milada. *Pragmatika v češtině*. Praha: Karolinum, 2013. 2. vydání (v Karolinu 1.). ISBN: 978-80-246-2233-0, s. 192-195.

⁸ Švehlová (2001) uvádí jako nejčastější důvod vztah mezi komunikanty. Zároveň argumentuje tím, že při absolutním dodržení by byla komunikace bez nápadů, dvojznačností, tajemna.

4 Zdvořilostní princip⁹

Geoffrey Leech významně přispěl do pragmatiky svým zkoumáním nepřímého vyjadřování. Kooperační princip (konkrétně maxima způsobu) v zásadě vyžaduje pouze vyjadřování přímé, avšak to v praxi bývá zcela běžně porušováno. Podle Leech je to možné vysvětlit právě zdvořilostí, kterou dokonce staví do primární role, neboť podle něj bez zdvořilosti selže i kooperace. Obecná formulace zní: „*Minimalizuj vyjádření nezdvořilých přesvědčení a maximalizuj vyjádření zdvořilých přesvědčení.*“

Leech uvádí 6 následujících maxim, přičemž první čtyři považuje za důležitější a 1. a 3. mají silnější omezení, protože se týká adresáta:

1. Maxima taktu
  - a. *Minimalizuj náklady pro druhého.*
  - b. *Maximalizuj prospěch pro druhého.*
2. Maxima velkorysosti
  - a. *Minimalizuj svůj prospěch.*
  - b. *Maximalizuj svoje náklady.*
3. Maxima souhlasu
  - a. *Minimalizuj neschvalování druhého.*
  - b. *Maximalizuj schvalování/chválu druhého.*
4. Maxima skromnosti
  - a. *Minimalizuj sebechválu.*
  - b. *Maximalizuj neschvalování sebe samého.*
5. Maxima shody
  - a. *Minimalizuj neshodu mezi sebou a druhým.*
  - b. *Maximalizuj shodu mezi sebou a druhým.*
6. Maxima souladu
  - a. *Minimalizuj nesoulad mezi sebou a druhým.*
  - b. *Maximalizuj soulad mezi sebou a druhým.*

Stejně jako u kooperačního principu, ani zdvořilostní princip není preskriptivní ani absolutní a bývá často porušován. Oba principy se vzájemně doplňují – obvykle bývá porušování maxim jednoho z nich motivováno dodržováním druhého.

---

⁹ HIRSCHOVÁ, Milada. *Pragmatika v češtině*. Praha: Karolinum, 2013. 2. vydání (v Karolinu 1.). ISBN: 978-80-246-2233-0, s. 211-213.

Sperber a Wilsonová (1986) uvádí ještě třetí princip, který je vlastní každé komunikaci, a tím je **relevance** (Hirschová, 2013). Argumentují tím, že každá výpověď je vyslovena v nějakém vztahu k situaci. To, co mluvčí sděluje, je relevantní už jenom proto, že to sděluje.

5 Pragmatické presupozice a implikatury

Pragmatické presupozice i implikatury se týkají nevyslovené, ale v komunikaci přítomné a důležité složky výpovědi. Presupozice jsou soubor předpokladů mluvčího zejm. o adresátově schopnosti porozumět komunikátu a o přijatelnosti komunikátu z hlediska cíle i formy¹⁰. Tyto předpoklady nebo faktory mluvčí promítá do promluvy a při vyslovení výpovědi počítá s jejich splněním, aniž by je musel explicitně vyslovit. Adresát presupozice vyvozuje tzv. inferenci (vysuzování) na základě kontextu a svých dosavadních zkušeností a znalostí (Machová, Švehlová, 2001).

Implikatura je *výsledek inferenčního procesu nastartovaného ve chvíli, kdy komunikační partner poruší zásady soudržné komunikace* (Hirschová, 2013, s. 192). Implikatura může být konvenční nebo konverzační. Konvenční implikatura souvisí s konvencionalizovanými výrazy, je to tedy význam, který se s výpovědí automaticky pojí a nejedná se o porušení maximy kooperace. Jako typický příklad uvádí Švehlová (2001) konvencionalizované zdvořilé žádosti se slovesem *moct*, např. *Mohla byste mi pomoci?* není otázka na schopnost, ale žádost. Konverzační implikatura už je skutečně vyvozování nedoslovného, pouze naznačeného významu z nekonvencionalizované výpovědi, kdy jsou konverzační maximy porušeny. Švehlová (2001, s. 92) zde uvádí příkladovou výpověď *Už to neunesu.* ve významu *Pomozte mi s tím kufrem.*

---

¹⁰ GREPL, Miroslav (2017). Pragmatická presupozice. In: *Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.* [online]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/PRAGMATICK%C3%81%20PRESUPOZICE>, [cit. 30. 8. 2022]

6 Zdvořilost

Jak již bylo řečeno v kapitole 4, zdvořilost je základním principem úspěšné komunikace. Její hlavní funkcí je nastolení vhodných podmínek pro naplnění komunikačního záměru, ke kterým patří zejména snížení napětí mezi komunikanty různého postavení, různých komunikačních stylů, různého sociálního původu atd. Zdvořilostí prezentujeme své dobré vychování a vzdělání a stanovujeme výhodnou hierarchii mezi účastníky komunikace. Často bývá mezi funkcemi uváděno také znemožnění manipulace. Chejnová (2012) ovšem upozorňuje na nesnadnost takového tvrzení – zdvořilost se totiž s manipulativním chováním prolíná, protože je to v podstatě snaha získat adresáta na svou stranu, získat pro sebe výhody. Pokud se jedná o úmyslnou nezdvořilost či agresi, pak se také dá hovořit o manipulaci. Nezdvořilost však může být také neúmyslná (příklad uvádíme v kap. 7).

Pragmatická lingvistika zkoumá konkrétní jazykové realizace zdvořilosti. Není možné stanovit konkrétní jazykové prostředky pro vyjádření konkrétní komunikační funkce, neboť je nutné vždy pohlížet na určitou komunikační situaci¹¹. Nesmíme však opomenout významný příspěvek Miroslava Grepla (Grepl, Karlík, 1998), který uvádí řadu jazykových prostředků pro vyjádření různých komunikačních funkcí v českém jazyce.

K jazykovému vyjádření komunikačních funkcí se zejména vyjadřuje řečová etiketa. Hirschová (2006, s. 176) uvádí: *Řečová etiketa popisuje, jaké lexikální formy a jaké formy výpovědí se v různých komunikačních sférách považují za zdvořilé. U některých komunikačních funkcí je téměř nemožné utvořit soupis jazykových jednotek či prostředků k jejich vyjádření, avšak některé vykazují vyšší míru konvencionality. Srov. Chejnová (2012, s. 31):*

K situacím, kdy řečová etiketa nabývá na důležitosti, patří např. pozdravování, oslovování, pozvání, výzva, poděkování, vyjádření souhlasu, loučení. Pro tyto situace jsou charakteristické určité typy výpovědí, které se proměňují v závislosti na společenském a historickém vývoji.

Považujeme za vhodné zahrnovat tyto konvencionalizované zdvořilostní fráze u nižších úrovní českého jazyka pro cizince, kde ještě není v silách studentů plně porozumět jemným nuancím různých komunikačních situací českého projevu, ale již jsou schopni se naučit

---

¹¹ Ludwig Wittgenstein ve svém díle *Philosophical Investigations* toto komentuje následovně: *Významem slova je jeho užití v jazyce. Slovo tedy nabývá významu právě v konkrétní komunikační situaci, a není tak možné shrnout slova do kategorií podle jejich užití.* (Hirschová, 2013)

víceméně neměnné fráze. Dodržování těchto minimálních pravidel vede k jejich lepšímu začlenění do společnosti v České republice.

7 Výuka zdvořilosti v češtině pro cizince

K volbě tématu diplomové práce nás vedly zkušenosti s e-mailovou komunikací se studenty. Pro ilustraci uvádíme příklad dvou e-mailů studenta určených lektorce češtiny. Student žije v Bulharsku, není tedy na rozdíl od většiny studentů v denním styku s rodilými mluvčími češtiny, a ještě méně v korespondenci. Se studentem si tykáme, jsme v rovnocenném vztahu. Ukázky ponecháváme beze změny. Studentovo jméno z etických důvodů neuvádíme.

E-mail č. 1

Tento tyden muzu ve stredu v 12:30 buharskeho casu. Nemam jiny cas.

Pozdravy, XY

E-mail č. 2

Ahoj,

Ctvrtek pro me neni v poradku.

Pondeli pristi tyden je fajn pro tebe?

Protoze potom jsem v Praze

Pozdravy XY

Student se vyznačuje velmi příjemným vystupováním, je vždy vstřícný, milý a zdvořilý. Jedná se tedy s naprostou jistotou pouze o neúmyslnou nezdvořilost, v obou případech o vynechání omluvy. Přestože jsme si vědomi těchto důvodů, při čtení e-mailů se neubráníme prvotnímu pocitu nevole. Adresáta, který navíc nebývá v kontaktu s cizinci a není si oproti lektorům vědom určitých nedostatků, ke kterým může v písemném projevu docházet, může taková korespondence přímo urazit, jeho reakce nemusí být vstřícná a nemusel by odesílateli vyhovět.

Chejnová (2011, s. 76) vystihuje tyto situace následovně:

Jednou z nejdůležitějších složek realit jsou dle mého názoru ty charakteristiky českého národa, které se promítají do každodenní komunikační praxe. Dopustí-li se cizinec chyby gramatické, nikoho tím neurazí. Dopustí-li se ovšem chyby v oblasti pragmatické (komunikačního faux-pas), mívá to zpravidla horší následky, protože si adresát nemusí uvědomit, že cizinec není obeznámen s českými zvyklostmi.

7.1 Pragmalingvistické výzkumy v češtině pro cizince

U nás se výzkumu pragmalingvistiky v češtině pro cizince nejdetailněji věnuje Jaroslav Mašín. Ve svém longitudinálním výzkumu (Mašín, 2015) podává velmi cenné poznatky o tom, jakým způsobem nabývají pragmatické kompetence dva studenti během intenzivního ročního studia češtiny. Na základě výzkumu Kasperové a Roseové¹², který sleduje vývoj u studentů angličtiny, udává 5 vývojových fází¹³, kterými obvykle student češtiny prochází při rozvoji pragmatické kompetence. Studenti se vyznačují individuálními rysy (ustrnutím v jedné fázi, přeskočením fáze atd.), ale v obecném měřítku postupují stejným směrem. Zjednodušeně jsou hlavní milníky v prvním aktivním používání sloves v přítomnosti, užívání slova *prosím*, používání modálních sloves, modifikačních částic, kondicionálu, imperativu a slovesa *moct* v kondicionálu. V závěru práce autor uvádí jako nejpodstatnější rozdíl oproti angličtině pozdní používání imperativu, který je v češtině mnohem komplikovanější. Tento závěr potvrzuje i naše lektorská praxe, studenti často už v raných fázích imperativ potřebují, ale vzhledem k jeho obtížnosti jim užití není umožněno, proto mnohem častěji tuto strukturu nahrazují modálními slovesy, přítomnými tvary či slovesem *potřebuju*.

Výzkum přináší několik cenných doporučení k výuce pragmatických aspektů češtiny pro cizince. V prvních fázích výuky Mašín doporučuje vést studenty k osvojení ustálených komunikačních výpovědních forem. Zároveň apeluje na vyučující, aby studenty upozorňovali na pragmatické nedostatky v jejich vyjadřování. Výuku kondicionálních tvarů autor doporučuje ponechat na vyšší úrovni, neboť studenti v dané fázi výuky ještě nezačali tvary aktivně používat, naopak doporučuje zahrnout modifikační prostředky a seznámit studenty s negativními tvary sloves pro vyjádření zdvořilostního pesimismu. Nakonec doporučuje upozornit studenty na to, že každou žádost/prosbu není nutné zdůvodnit.

Dalším cenným výzkumem v češtině pro cizince je práce Svatavy Škodové (2017). Zaměřuje se oproti Mašínovi na větší počet komunikačních funkcí i respondentů a na písemné projevy, naopak výzkum nepracuje s vývojem v čase. Účastníky výzkumu jsou ukrajinští rodilí mluvčí a autorka zde vychází z jejich textů ze zkoušky pro účely povolení trvalého pobytu v České

---

¹² KASPER, Gabriele a Kenneth R. ROSE. *Pragmatic development in a second language*. Malden, MA [u.a.]: Blackwell, 2002. ISBN 978-063-1234-302.

¹³ Studenti, kteří se zúčastnili výzkumu, prošli pěti fázemi. Mašín (2015, s. 137) předpokládá ještě šestou fázi, která by odpovídala páté fázi v angličtině (*Dolaďování pragmatického vyjadřování, prosby/žádosti ve vztahu k účastníkům komunikace, cílům a kontextu.*). Během ročního kurzu však už k této fázi u studentů nedošlo.

republice, která byla v době provádění výzkumu pro úroveň A1¹⁴. Analyzovanými komunikačními funkcemi jsou pozdrav/oslovení, omluva, návrh a rozloučení. Závěrem výzkumu bylo zjištění, že ukrajinští mluvčí zpravidla nejsou obeznámeni s místními zvyklostmi při psaní korespondence.

Co se týče úvodní a závěrečné části textu, nejčastějším pozdravem bylo *Dobrý den* a nejčastěji byly texty ponechány bez rozloučení nebo bylo nesprávně užito spojení *Na shledanou*, které Češi používají výhradně v mluvené komunikaci. Zajímavé ovšem je, že i srovnávací skupina Čechů v nemalém počtu případů začínala korespondenci pozdravem *Dobrý den*, přestože jednoznačně převládalo oslovení *Vážená paní / Vážený pane*. Je zde tedy patrná zvyšující se tendence vyhnout se oslovení. U rodilých mluvčích na konci e-mailu převládalo spojení *S pozdravem*, byť hned na druhém místě bylo také vynechání rozloučení.

V rámci omluvy byly formulace Ukrajinců i Čechů velmi podobné, rodilí mluvčí pouze měli širší repertoár prostředků. Zajímavé bylo následující zjištění (Škodová, 2017, s. 130):

Ve zkoumaném vzorku je nejvýraznějším typem realizace omluvy u nerodilých mluvčích formulace omlouvám se, že..., tj. komunikační funkce formulovaná z pozice mluvčího a prosté konstatování nastalé situace. Rodilí mluvčí použili nejčastěji stejné performativum, avšak namísto spojky že se nejčastěji vyskytla spojka ale: omlouvám se, ale nemůžu přijít. Spojka ale v tomto spojení působí jako indikátor presupozice nastání nějakého děje, který však v rozporu s touto presupozicí nenastane.

Komunikační funkce návrhu vykazovala jednoznačné rozdíly oproti rodilým mluvčím. Zatímco u rodilých mluvčích převažuje návrh upřednostňující adresáta, u cizinců je naopak hlavní hledisko mluvčího. Několikrát se také objevily nespisovné prostředky, patrně pod vlivem mluveného jazyka, se kterým bývají ukrajinští mluvčí v kontaktu častěji.

7.2 Komunikační funkce¹⁵ oslovení, žádosti, omluvy, návrhu a rozloučení

V našem výzkumu vycházíme ze zkoumaných komunikačních funkcí, které uvádí Škodová (2017) a přidáváme funkci žádosti. Jelikož pracujeme se studenty úrovně A1 dle Společného

---

¹⁴ Od 1. září 2021 je nutné pro obdržení trvalého pobytu vykázat jazykové znalosti úrovně A2 dle Společného evropského referenčního rámce.

¹⁵ Hirschová (2004, s. 171) upozorňuje na rozdíl termínu komunikační a ilokuční funkce: *Zatímco ilokuční funkce ve vlastním smyslu může být chápána jako ú č e l (cíl) příslušné výpovědi vyplývající ze záměru podavatele, komunikační funkci jakožto termín se zdá vhodné chápat jako nejobecnější označení pro jakýkoli ú k o n, který výpověď v průběhu řečové interakce plní, přičemž půjde o úkony na různých rovinách komunikační události.*

evropského referenčního rámce, považujeme osvojení těchto funkcí za prospěšné jak v běžném životě, tak pro případné plnění jazykové zkoušky.

7.2.1 Komunikační funkce oslovení

Oslovení, potažmo pozdrav, nebývá řazeno mezi komunikační funkce výpovědi. Karlík (1998) řadí pozdravy a rozloučení mezi tzv. výpovědi bez obsahu, které nemají propoziční obsah¹⁶ a zpravidla bývají silně frazeologizované a konvencionalizované. Zároveň však připouští možnost zařazení pozdravů mezi komunikační funkce expresivní a satisfaktivní.

V rámci uvozování psané korespondence pracujeme s termínem *oslovení*, nikoli *pozdrav*, jak bývá často zaměňováno. Dopis a e-mail by měl v češtině začínat oslovením ve vokativu (5. pádě), srov. Internetová jazyková příručka¹⁷:

Každý oficiální dopis (a rovněž e-mail) je náležité začít oslovením v 5. p. (i v případě písemného styku s institucemi, kdy jméno příjemce neznáme, např. Vážené paní, vážení pánové, Vážená paní / Vážený pane, Vážení, Vážení obchodní přátelé, Vážení partneři, Vážení klienti...). Povšechný pozdrav Dobrý den je v písemném styku považován za familiární. Hodí se pro styk osobní, telefonický, někdy také pro neformální, neoficiální nebo vnitřní e-mailovou korespondenci (např. s kolegy).

V poslední době oslovení bývá v korespondenci často nahrazováno pozdravem (*Ahoj, Dobrý den* atp.), zejména v případě, který je uveden výše, a to u komunikace s institucemi, kdy neznáme příjemce.

Pro ilustraci rozdílu psanosti a mluvenosti v současném jazyce můžeme využít nástroje SyD (korpusového průzkumu variant) v Českém národním korpusu¹⁸:

Z toho vyplývá, že bychom zde měli užít spíše pojmu *ilokuční funkce*. Jelikož však ve velké míře vycházíme z klasifikace, kterou nabízí Karlík (1998), budeme respektovat tento termín.

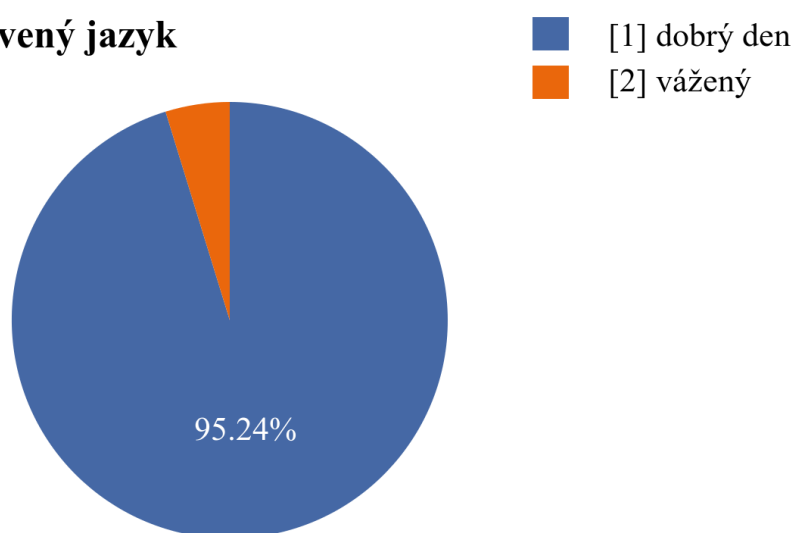
¹⁶ Celkový smysl výpovědi je konstituován propozičním obsahem výpovědi (o), tedy tím, *co se říká*, a aktuální komunikační (ilokuční) funkcí KF, tedy *proč / s jakým cílem (úmyslem, záměrem) se to říká*. (srov. Grepl, Karlík, 1998, s. 421)

¹⁷ Oslovení a závěrečný pozdrav. In : Internetová jazyková příručka [online]. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky [cit. 30. 10. 2022]. Dostupné z : <https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=850>

¹⁸ Václav Cvrček – Pavel Vondříčka (2015): SyD – korpusový průzkum variant. FF UK, Praha. Dostupný z WWW: <http://syd.korpus.cz>.

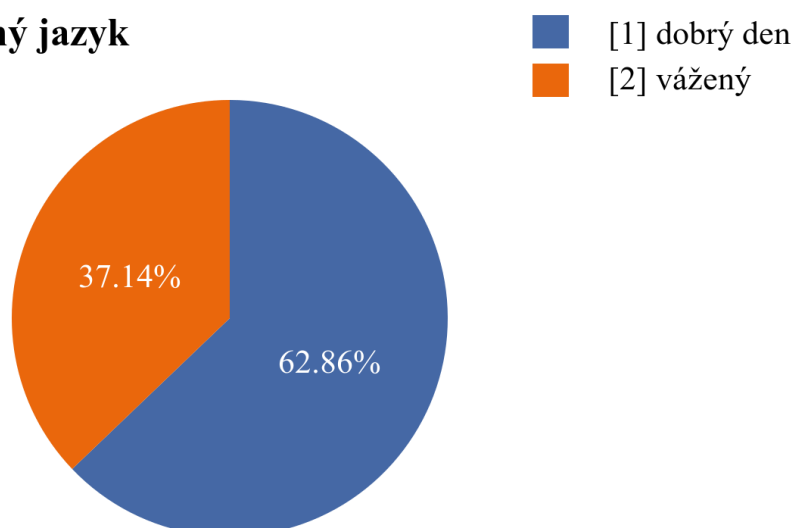
Graf 1: Zastoupení výrazů dobrý den a vážený v mluveném jazyce

Mluvený jazyk

Graf 2: Zastoupení výrazů dobrý den a vážený v psaném jazyce

Psaný jazyk

Vycházíme-li z dat z korpusu, vidíme, že v mluveném jazyce je jednoznačná převaha pozdravu *dobrý den*. Ve 4,76 % případů se vyskytlo oslovení *Vážený*. Pravděpodobně se jedná o případy typu radiového vysílání (*Vážení posluchači*), audiovizuálních pořadů (*Vážení diváci*) či hlášení (*Vážení cestující*). V psaném jazyce nelze vyvozovat jasné závěry. Pozdrav *dobrý den* převažuje i v psané podobě. To je zčásti dáno rozvolňováním jazyka, jak již bylo zmíněno, zčásti však také tím, že korpus nepracuje pouze s texty, které jsou korespondenční. Do dat se tedy dostává také např. přímá řeč z literatury aj.

Pozdrav místo oslovení je znakem tzv. psané mluvenosti, nebo také mluvené psanosti. E-mailová komunikace je co do stylistického aspektu nejednoznačná a stále nejasně vymezená.

Je to dáno několika faktory, z čehož jeden z nich je možnost být tzv. „online“. O této problematice pojednává Čmejrková:

E-mailová komunikace vychází z předpokladu perspektivního dialogu. Třebaže druhý partner není aktuálně přítomen jako v dialogu ústním, je předpokládán a jeho odezva se očekává. [...] E-mail vyžaduje rychlejší odpověď než jiná média. E-mailová etiketa se v tom liší i od etikety korespondenční: v dopisech je dialogický rytmus pomalejší, v e-mailech se rytmus podobá ústní konverzaci.

[...] *Na rozdíl od dopisů, které jsou založeny na vědomí příjemcovy absence a na vědomí prostorové a časové distance (což ovlivňuje např. celý systém deixe v dopisech), e-mailová korespondence je založena na pocitu simultánnosti. Časový rozdíl mezi produkcí a recepcí e-mailu je buď značně redukován (pisatel počítá s tím, že adresát otevře e-mailovou poštu brzy, nejméně jednou za den), anebo je tu i možnost simultánního rozhovoru po síti (on-line).¹⁹*

Oblasti oslovování, byť v mluvené formě, se věnuje ve svém výzkumu také Chejnová (2012). Výzkum zkoumá jazykové projevy zdvořilosti u mladých českých mluvčích od 17 do 35 let a srovnává vývoj mezi roky 2003 a 2011. Pro naši práci bude relevantní zejména oslovování ve formálním kontextu, u Chejnové (2012) konkrétně oslovování nadřízeného. Titulem nebo funkcí by oslovilo v roce 2003 66 %²⁰ uchazečů, zatímco v roce 2011 jen 43 %²¹. Naproti tomu vzrostlo užívání *pane/paní* + příjmení (v roce 2003 jen 8 % uchazečů, ale v roce 2011 30 %). Snížil se také počet případů bez oslovení (v roce 2003 to bylo 19 %, zatímco v roce 2011 jen 8 %).

Cenné informace přináší výzkum Dvořákové a Martinkovičové (2019) mapující nejčastější dotazy k tématu oslovování z jazykové poradny. Nejčastěji se lidé dotazují na konkrétní tvary vokativu, nominativ ve funkci vokativu, interpunkci a ostatní pravopisné problémy, vysokoškolské tituly, pracovní funkce, oslovení žen a tvar přívlastku *Vážený* u více adresátů. Jen z uvedeného výčtu dotazů je zřejmé, jak složitá problematika oslovování je. V závěru výzkumu autorky uvádějí, že dotazy často přesahují hranice lingvistiky. Zajímavé je také následující zjištění: *Z komentářů k dotazům pak vyplývá, že postoje k oslovování nebývají neutrální, ale že tazatelé vnímají správné oslovení často jako otázku společenské prestiže, k oslovení vlastní osoby pak někdy zaujímají emocionální postoj.* (Dvořáková, Martinkovičová,

---

¹⁹ ČMEJRKOVÁ, Světlá (1997). Čeština v síti: Pšanost či mluvenost? (O stylu e-mailového dialogu). *Naše řeč* [online]. Roč. 80, číslo 5, s. 225-247 [cit. 30. 10. 2022]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7410>

²⁰ Titulem 37 %, funkcí 29 %.

²¹ Titulem 22 %, funkcí 21 %.

2019, s. 56). Z toho vyplývá, že tendence k vynechávání oslovení či jeho nahrazování pozdravem nemusí být vždy způsobena neznalostí či ignorancí. Mohou k ní vést rozpaky nad nezvyklostí oslovení. Neobvyklé funkce, tituly či příjmení, nutnost oslovit skupinu lidí, neznámého zaměstnance v instituci nebo muže a ženu zároveň mohou vést k nutkání použít jednoduchého zastřešujícího pozdravu *Dobrý den*, který však kromě toho, že není určený pro psanou komunikaci, není nezdvořilý.

Pro studenty češtiny na začátečnické úrovni bude většina těchto dotazů ještě irelevantní. V závislosti na jejich individuálních potřebách je však možné je postupně poučovat o pravidlech vokativu či o užití titulů či prestižních pracovních funkcí. Na samém začátku postačí pracovat individuálně a sdělit studentovi možnosti oslovení konkrétních lidí v jeho okolí.

7.2.2 Komunikační funkce žádosti

Mašín (2015) upozorňuje na rozdíl českých termínů *žádost* a *prosba*. Zatímco v angličtině existuje širší termín *request*, v češtině existují dva ekvivalenty. Žádost chápe autor jako zavazující výzvu, přičemž komunikační partneři jsou v asymetrickém vztahu. Prosba je naproti tomu sdělení, že si přejeme, aby adresát vykonal nějaký (verbální či neverbální) čin nebo nějakou věc. Toto sdělení předchází akci adresáta. To pro něj znamená určité náklady, a tím prosba ohrožuje jeho tvář, neboť omezuje jeho svobodu jednání.

Karlík (Grepl, Karlík, 1998) staví prosbu (potažmo i žádost) do výlučné pozice v rámci direktivních aktů neboli výzev. Prosba je akt nezavazující a nekategorický, ale silně zainteresovaný, často i naléhavý. Mluvčí je závislý na adresátovi a adresát není vázán výzvou splnit. Tím je mluvčí postaven do inferiorní pozice a to se projevuje na jazykové stránce výpovědi. Mluvčí často „strategicky“ využívá zdvořilostních prostředků k dosažení svého záměru.

Autor také rozlišuje dva druhy proseb, a to prosbu o dovolení/souhlas a prosbu o prominutí/odpuštění/omluvu. Obvykle se pro první případ užívá termín *prosba*, a pro druhý *omluva*, omluvy mají však také dva druhy (viz kap. 7.2.3).

Jen málo prací udává výčet alespoň rámcových jazykových vyjádření komunikační funkce žádosti či prosby. Pro češtinu soupis vypracoval Karlík (Grepl, Karlík, 1998). Všechny výzvy pojí možnost realizace imperativem a konkluzivní kadencí. Imperativ může být realizován nedokonavým, či dokonavým videm. Dokonavý vid se užívá pro výzvu, aby adresát propoziční obsah výpovědi (o) vykonal (tzv. adhibitivní aspekt), naopak vid nedokonavý pro výzvu, aby (o) nevykonal. Existují i situace, kdy má adhibitivní výzva nedokonavý vid. To může

signalizovat a) pokračování v činnosti (*Zpívej dál.*), b) okamžitý nástup realizace činnosti (*Vystupujte!*), nebo c) opakované/distributivní jednání (*Umývej si obličej heřmánkem.*). Imperativ může být užit také v 1. os. plurálu, buď pro vybidnutí ke společné činnosti (často slovem *pojd'me*), nebo pro nabádání k obecně prospěšnému a zpravidla trvalému jednání (*Šetřme naše lesy.*).

Co se týče dalších možných realizací žádosti/prosby, časté je užití explicitní performativní formule²² pro rozlišení druhu výzvy (*Prosím tě, abys...*). Zejména v asymetrické komunikaci je také vyjadřována tematizace předpokladu, že adresát je schopen výzvu vykonat. Prostředky k tomu jsou buď sloveso *moct* v kombinaci s modální částicí (*Ty mu patrně/snad/asi budeš moci zatelefonovat.*), nebo s negací či kondicionálem (*Mohl bys / nemohl bys / můžeš / nemůžeš mu zatelefonovat?*) a prostředkem přímé realizace je spojka *jestli(že)* (*Jestli můžeš, tak mu zavolej.*). Dále je možné užit frazeologizované souvětne formy se spojkou *a* (*Buď tak hodný a...*), predikátoru *dovolit* (*Jestli dovolíte, ...; S vaším dovořením...*), vyjádření předpokladu kladného nebo záporného hodnocení (*Snad by vám nevadilo...*) nebo podmíněčná formulace (*Jestliže se nebudete zlobit...*).

Studenti češtiny začátečnických úrovní ještě nejsou schopni imperativ utvořit, proto je často nutné žádost a prosbu opsat jinak. Ideálním řešením, kterého obvykle nerodili mluvčí využívají v hojné míře, bude částice *prosím*²³ a modální sloveso *moct*²⁴. Jak upozorňuje Mašín (2015) v závěru svého výzkumu, je záhodné studenty poučit o zdvořilé negaci v otázce (*Můžu se zeptat, jestli nebude možné... Nevíte prosím... Nemáte čas...? atp.*). Někteří studenti se také naučí používat spojku *jestli*. Její výhoda oproti spojce *kdyby* je absence kondicionálu, který se objevuje až později. Z kondicionálních forem si obvykle studenti v raných fázích studia osvojí pouze výraz *Chtěl(a) bych*.

---

²² Explicitní performativní formule (EPF) je sloveso, jehož pronesením zároveň vykonáváme komunikační funkci, již sloveso označuje. Zpravidla je v 1. os. indikativu přítomnosti a je vždy nedokonavé. Příkladem mohou být slovesa *oznamuji, dovoluji vám, ptám se vás, varuji vás...* (srov. Grepl, Karlík, 1998, s. 435-436).

²³ Výraz *prosím* patří mezi modifikační prostředky, které oscilují mezi verbem a částicí. Mašín (2015) uvádí, že ho studenti v prvních fázích používají pro vyjádření prosby/žádosti, zatímco později ho již pouze jako výraz zdvořilosti.

²⁴ Mašín (2015) ve výzkumu pozoruje vývoj v užívání modálního slovesa *moct*. Ve třetí vývojové fázi ho studenti začínají velmi aktivně používat v 1. os. sg. a 2. os. sg. i pl. Ve čtvrté fázi už pak převládá forma *můžete* nad formou *můžu* a v páté vývojové fázi už je užíváno v kondicionálu.

7.2.3 Komunikační funkce omluvy

Jak jsme již zmiňovali v kapitole 7.2.2, omluva spadá také pod prosbu, a to pod její druhý typ – prosbu o prominutí/odpuštění/omluvu (Grepl, Karlík, 1998). Obvykle bývá vyjadřovaná konvencionalizovanými frazeologickými souvětými formami (*promiňte, mrzí mě, je mi líto, nezlobte se*).

Zde bude opět nutné specifikovat terminologii. Omluva může být dvojího druhu (Grepl, Karlík, 1998) – buď je jejím záměrem, aby porušení norem, pravidel nebo zvyklostí nebylo považováno za nelegitimní (např. *Omlouvám se, že jsem přišel pozdě, ale nejel mi autobus.*), nebo je to reakce na takový akt, tedy samo rušení nelegitimnosti (např. *Nic se neděje.*). První typ řadí Karlík do komunikačních funkcí expresivních a satisfaktivních, druhou spíše do deklarativních. Pro účely naší práce se zabýváme prvním typem omluvy.

Výčet jazykových prostředků k vyjádření omluvy opět nejdůkladněji zpracoval Karlík (Grepl, Karlík, 1998). Často se zde užívá explicitní performativní formule *Omlouvám se* převážně se spojkou *že* následovanou konstatováním porušení norem, či spojkou *ale* následovanou zdůvodněním (např. výše zmíněné *Omlouvám se, že jsem přišel pozdě, ale nejel mi autobus.*). Často se jedna z podřadných vět vynechává (např. *Omlouvám se, ale nejel mi autobus.*). V oficiálních projevech je spojka *ale* nahrazovaná jinými vysvětlovacími výrazy (*Omlouvám svého syna z dnešní výuky, měl totiž horečku.*). Tyto výrazy by si studenti na úrovni A1 pravděpodobně ještě aktivně neosvojili, proto dbáme zejména na naučení fráze *Omlouvám se, že...* a *Omlouvám se, ale...* Stejně jako u žádosti, i zde je možné použít imperativ (např. *odpusťte, promiňte, nezlobte se, omluvte mě...*). Studenti na této úrovni imperativ neovládají, lexikálně si však osvojili výraz *promiňte*.²⁵ Dalším jazykovým prostředkem jsou hodnotící postojové výrazy typu *mrzí mě, je mi líto, lituji, že... ale...* V češtině není neobvyklé i samotné udání důvodu bez přímého vyjádření omluvy (např. *Nejel mi autobus.*). Zejména v mluveném jazyce se objevují situačně podmíněné elipsy (*Omlouvám se. Pardon. Je mi líto.*).

Jazyková vyjadřování omluv zkoumala Chejnová (2012) ve výzkumu, který jsme již zmiňovali v kapitole 7.2.1. Účastníkům byl položen následující dotaz: *Jakou formuli použijete, vyrušíte-li úředníka při práci, protože s ním potřebujete naléhavě promluvit?* (Chejnová, 2012, s. 99). Zde se mísí dvě komunikační funkce, a to omluva a žádost. Co se týče omluvy, nejčastější bylo

---

²⁵ Mašín (2015) uvádí, že výraz *promiňte* je často u začátečníků kontaktním prostředkem k získání pozornosti, supluje totiž zdvořilost a nedostatečnou pragmatickou kompetenci.

explicitní performativum *Omlouvám se* – v roce 2003 ve 42 % případů, v roce 2011 ve 40 %. Imperativ *promiňte* byl použit v roce 2003 ve 25 % případů a v roce 2011 ve 26 %.

Vzhledem k tomu, že omluva bývá z velké části vyjadřována konvencionalizovanými výrazy, předpokládáme u studentů češtiny jako cizího jazyka její osvojení bez větších potíží.

7.2.4 Komunikační funkce návrhu

Karlík (Grepl, Karlík, 1998) řadí návrh mezi výzvy, tj. komunikační funkce direktivní. Rozlišuje od sebe nabídku nebo pozvání a návrh. Nabídka, resp. pozvání je nekategorický druh výzvy, kdy se předpokládá, že adresát má zájem o navrhovanou činnost. Návrh je nabídce blízký, ale může do vykonavatele zahrnovat i mluvčího. Pro účely naší práce a výuky není rozdíl podstatný, budeme se však věnovat zejména návrhu.

Co se týče jazykového vyjadřování, běžná je tematizace předpokladu, že adresát má o činnost zájem (např. *Měl byste zájem / Jestli chcete / Možná byste chtěl*). Zdvořilý je též opačný případ, tedy tematizace předpokladu odmítnutí (*nechceš, nechtěl bys*). U návrhu je možné použít imperativu v 1. os. pl. (*Pojďme*) nebo EPF (*Navrhuji, abychom...*). V neformálním kontextu se objevují výrazy s částicí *co* (např. *co říkáš, co takhle, co abychom*) a další (např. *víš co, ..., že bychom..., snad/možná/třeba abychom..., zkusme...*).

U studentů úrovně A1 předpokládáme nejsnazší osvojení návrhu pomocí modálního slovesa *chtít*. Důležité je také poučení o možnosti zdvořilejší negativní formy (např. *Nechceš jít v sobotu do kina?*).

7.2.5 Komunikační funkce rozloučení

Stejně jako pozdrav a oslovení, i rozloučení je možné řadit buď mezi tzv. výpovědi bez obsahu (viz výše), nebo mezi komunikační funkce expresivní a satisfaktivní. Velmi často je z důvodu dodržení norem řečové etikety tato funkce kombinována s jinými komunikačními funkcemi, jako je přání (*Měj se hezky!*), poděkování (*Děkuji za pochopení.*), omluva (*Ještě jednou se omlouvám za nepříjemnosti.*) aj.

I rozloučení probíhá v psané podobě jinak než v podobě mluvené. Rozloučení obsahuje pozdrav, avšak jiný než mluvený. Zatímco v mluveném jazyce můžeme při rozloučení pozdravit *na shledanou, nashle, ahoj* atp., pro psanou korespondenci se tyto pozdravy nehodí. Obvykle se zvláště v oficiální korespondenci používají standardizované formule typu *s pozdravem, srdečně zdraví, s přátelským pozdravem, s přáním pěkného dne, zdraví* atp. v kombinaci se jménem, a to v oficiálním e-mailu či dopise s celým jménem a v neoficiálním obvykle pouze s křestním jménem, nevyžaduje-li situace bližší identifikaci pisatele.

V neoficiální korespondenci se často pozdrav vynechává a nahrazuje jinými funkcemi, zejm. přáním (*měj se hezky, hezký den, užij si dovču*), příp. poděkováním (*Děkuju za pomoc.*), vyjádřením kladných emocí (*těším se na Tebe*) aj. V oficiální korespondenci je rovněž možné pro zvýšení zdvořilosti přidat podobné funkce (*mějte se hezky, hezký den, těším se na budoucí spolupráci*), ale pozdrav by neměl být vynechán.

8 Realizace vybraných komunikačních funkcí u cizojazyčných mluvčích

8.1 Hlavní cíle výzkumu

V této diplomové práci zkoumáme písemnou realizaci komunikačních funkcí oslovení, žádosti, omluvy, návrhu a rozloučení cizojazyčnými studenty češtiny. Jazykovou realizaci komunikačních funkcí analyzujeme z pragmatického hlediska a zejména se zabýváme jazykovým vyjádřením zdvořilosti.

Cizojazyční studenti češtiny se účastnili lekce, kde na začátku vyplnili dotazník, jehož záměrem je prokázat vstupní znalosti a případné nedostatky v pragmatické kompetenci. Následně byli studenti poučeni o psaní e-mailu a náležitostech daných komunikačních funkcí a po lekci samostatně psali písemnou práci, která je rovněž předmětem výzkumu. Stejně zadání bylo předloženo kontrolní skupině českých rodilých mluvčích.

Cílem je zmapovat rozdíl vstupních a výstupních znalostí studentů češtiny a kriticky zhodnotit didaktické postupy. Jazykovou realizaci komunikačních funkcí srovnáváme s rodilými mluvčími.

8.2 Původ dat

Tato práce se zabývá písemnými projevy cizinců žijících v České republice. Výzkum probíhal ve třech cca patnáctičlenných skupinách cizinců docházejících na lekce češtiny v neziskové organizaci Integrační centrum Praha. Lekce probíhaly ještě před výzkumem dvakrát týdně po dobu jednoho semestru (od února do června 2022) online na platformě Zoom a byly dlouhé tři vyučovací hodiny (tj. 2 hodiny a 15 minut), z čehož 10 minut byla přestávka. Celkový počet vyučovacích hodin za jeden semestr bylo 100, což se u slovanských skupin obvykle rovná celé ukončené úrovni A1 dle Společného evropského referenčního rámce a u neslovanských skupin její polovině. Výzkumná data pocházejí z jedné lekce (tj. třech vyučovacích hodin) u třech skupin studentů z období mezi květnem a červnem 2022, tedy z konce semestru, kdy studenti již dosáhli určité úrovně.

8.3 Charakteristika respondentské skupiny

Skupiny studentů češtiny se všechny pohybovaly na úrovni A1 dle Společného evropského referenčního rámce. Skupiny byly děleny na slovanské²⁶ a tzv. neslovanské²⁷, výzkumu se

---

²⁶ Mezi Slovany byli zařazeni všichni studenti plynule mluvící jakýmkoli slovanským jazykem.

²⁷ Mezi tzv. Neslovany se řadí příslušníci všech národů mluvících jazykem jiné než slovanské jazykové rodiny.

účastnily dvě slovanské a jedna neslovanská. Neslovanská skupina byla zároveň na nejnižší úrovni – na konci A1.1, tj. v polovině před zvládnutím úrovně A1. První slovanská skupina měla v době výzkumu zvládnutou úroveň A1 a druhá slovanská skupina už se pohybovala na přelomu úrovně A1 a A2. Všichni respondenti byli dospělí různého věku, resp. od věku 16 let. Výzkumu se zúčastnilo 14 žen a 8 mužů. Studenti pocházeli z různých zemí mimo Evropskou unii. Nejčastěji zastoupení byli studenti z Ukrajiny – 7 studentů, dále studenti z Filipín – 3, z Ruska – 2, z Běloruska – 2, z Uzbekistánu – 2, z Tuniska – 2, po jednom studentovi pak ze Srbska, Korey, Turecka a Nigérie. Úroveň dosaženého vzdělání ani zaměstnání pro výzkum nebyly relevantní. Jména studentů jsou anonymizována.

8.4 Charakteristika srovnávací skupiny

Výzkumu se zúčastnilo celkem 16 účastníků, z toho 5 mužů a 11 žen. Účastníci byli ve věku 21–75 let, z čehož převážná většina (11 účastníků) nepřesáhla 30 let. Děti a dospívající v neproduktivním věku nebyli do výzkumu zařazeni kvůli povaze první úlohy (e-mail šéfovi). Nejvyšší dosažené vzdělání bylo ve 4 případech středoškolské a ve 12 případech vysokoškolské. Všichni respondenti pocházejí z České republiky a jejich rodným jazykem je čeština, což bylo hlavní kritérium srovnávací skupiny. Jména účastníků jsou anonymizována.

8.5 Průběh výzkumu

Výzkumným materiálem byl dotazník, který studenti vyplňovali nepřipravení, dále písemná práce, kterou psali již poučení z lekce a stejná písemná práce byla předložena i českým roditelým mluvčím. Vzhledem k relativní blízkosti úrovní výzkum probíhal u všech skupin stejným způsobem. Na začátku lekce byl studentům předložen dotazník, v němž bylo zjišťováno, jak by cizinci vyřešili zadání bez přípravy. Cílem bylo zjistit, jaké byly vstupní znalosti studentů a v čem nerodilí mluvčí projevují pragmatické nedostatky. Následně proběhla lekce, kdy si studenti osvojovali komunikační funkce oslovení, žádosti, omluvy, návrhu a rozloučení pro účely písemných projevů. Po lekci byla účastníkům zadána domácí práce, a to psaní dvou e-mailů. V prvním e-mailu měli psát šéfovi a požádat ho o dovolenou. Toto zadání je převzato z učebního materiálu *Zkouška z češtiny pro trvalý pobyt v ČR; úroveň A2*²⁸. První e-mail zkoumá komunikační funkce formálního oslovení, žádosti a formálního rozloučení. Ve druhém e-mailu měli odpovídat kamarádce na pozvání, omluvit se kvůli nedostatku času a navrhnout

---

²⁸ CVEJNOVÁ, Jitka a kol. (2020). *Zkouška z češtiny pro trvalý pobyt v ČR; úroveň A2. Učební materiál* [online]. Národní pedagogický institut České republiky [cit. 4. 11. 2022], ISBN 978-80-7578-031-7, dostupné z: <https://cestina-pro-cizince.cz/trvaly-pobyt/a2/wp-content/uploads/sites/3/2021/08/Prirucka-pro-web.pdf>, s. 66

alternativu. Druhý e-mail zkoumá komunikační funkce neformálního oslovení, omluvy, návrhu a neformálního rozloučení. V obou se tedy projevuje znalost či neznalost norem při oslovování a rozloučení, přičemž v jednom případě se jedná o formální a ve druhém o neformální e-mail.

Ukázka 1: Úlohy v dotazníku

Výzkum pro diplomovou práci

1. Doplňte začátek e-mailu.

Komu: lektor@skola.cz

Předmět: Omluva

_____,

omlouvám se, dneska bohužel nemůžu jít na lekci, jsem nemocný. Domácí úkol jsem Vám poslal. Mohl byste mi prosím napsat, co jste dělali na lekci? Doplním si to. Děkuji!

2. Doplňte konec e-mailu.

Komu: lektor@skola.cz

Předmět: Omluva

omlouvám se, dneska bohužel nemůžu jít na lekci, jsem nemocný. Domácí úkol jsem Vám poslal. Mohl byste mi prosím napsat, co jste dělali na lekci? Doplním si to. Děkuji!

_____

3. Napište krátký e-mail kamarádce. 1) Omluvte se, že nemůžete jít na její party. 2) Navrhněte, kdy se můžete sejít.

Komu: eva@kamaradka.cz

Předmět: Oslava narozenin

Milá Evo,

děkuju za pozvání na tvoji oslavu. ¹⁾ _____, protože mám dovolenou a budu ve Francii. Budu zpátky 15. 6. ²⁾ _____.

Měj se hezky!
Alex

4. Potřebujete dovolenou. Napište šefovi do práce. 1) požádejte (poproste) o dovolenou a řekněte, 2) proč potřebujete dovolenou.

Komu: sef@prace.cz

Předmět: Dovolená

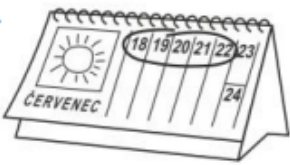

_____

¹⁾ _____ . Budu tam od 13. 6. do 17. 6., tedy pracovních 5 dnů. ²⁾ _____. Kdyby bylo ve firmě něco důležitého, zavolejte mi. Děkuji za pochopení!

_____

Ukázka 2: Zadání testových úloh v písemné práci

Chcete si vzít v práci dovolenou. Napište e-mail šéfovi. Nezapomeňte vyplnit všechna pole e-mailu!

INFORMACE	OBRÁZEK S INFORMACÍ
<u>ODKDY</u> potřebujete dovolenou:	1.
<u>KOLIK DNŮ</u> dovolené potřebujete:	2.
<u>KDE</u> budete o dovolené:	3.
<u>PROČ</u> dovolenou potřebujete:	4.
<u>JAK</u> vás můžou kontaktovat:	5.

Komu:

Předmět:

ve výzkumu mohou být bezprostředně ovlivněny příkladovými e-maily, které jsme uváděli na lekci, a mohou tak ztrácet na autentičnosti. Cílem je studentům především maximálně ulehčit osvojování daných výrazových prostředků, byť to zejména na úrovni A1 znamená umožnit jim používat ustálené fráze.

8.6 Objem dat

Pro účely diplomové práce je použit anonymizovaný dotazník ze začátku lekce, který vyplnilo 25 studentů²⁹. Celkem proběhly tři lekce po třech vyučovacích hodinách, z čehož cca 20 minut trvalo vyplňování dotazníku a 10 minut přestávka. Analyzováno je 22 písemných prací respondentské skupiny, přičemž jedna písemná práce obsahovala pouze jeden ze dvou úkolů, proto některé analyzované komunikační funkce obsahují pouze 21 odpovědí. V rámci kontrolní skupiny je použito 16 písemných prací.

8.7 Přepis dat pro potřeby textu

Dotazník byl zadán v elektronické podobě. Písemnou práci vyplnila převážná většina v téže formě, ale některé práce byly psány rukou a příslušné pasáže přepsány do elektronické podoby. Pro potřeby diplomové práce nejsou relevantní ani gramatické, ani pravopisné nedostatky, ponecháváme je pouze pro zachování autentičnosti beze změny. Analýza se týká pragmatické roviny textu.

---

²⁹ Zde jsou zahrnuti i účastníci, kteří nevyplnili informovaný souhlas, jelikož jsou data zcela anonymizovaná a není možné ani zpětně dohledat autory příspěvků.

9 Výsledky dotazníkového sběru dat studentů češtiny jako cizího jazyka

Studenti na začátku lekce cca 20 minut vyplňovali dotazník v on-line formě, pomocí něhož budeme určovat jejich zlepšení v pragmatické kompetenci. Dotazník obsahoval 4 úlohy. Prvním úkolem bylo doplnit začátek e-mailu adresovaném lektorovi jazykové školy. Očekávaným výstupem bylo oslovení lektora, příp. pozdrav. Jedná se o psanou asymetrickou komunikaci, kdy mluvčí je v inferiorním postavení vůči adresátovi. Účastníci komunikace se navzájem znají, nejsou však ve velmi blízkém vztahu. Vztah mezi nimi, a tedy i komunikační situace, však není příliš oficiální.

Ukázka 3: Úloha 1

Doplňte začátek e-mailu.

Komu: lektor@skola.cz

Předmět: Omluva

_____ ←

omlouvám se, dneska bohužel nemůžu jít na lekci, jsem nemocný.
Domácí úkol jsem Vám poslal. Mohl byste mi prosím napsat, co jste
dělali na lekci? Doplním si to. Děkuji!

_____

Druhým úkolem bylo doplnit konec téhož e-mailu. Zde jsme očekávali rozloučení a podpis.

Ukázka 4: Úloha 2

Doplňte konec e-mailu.

Komu: lektor@skola.cz

Předmět: Omluva

_____

omlouvám se, dneska bohužel nemůžu jít na lekci, jsem nemocný.
Domácí úkol jsem Vám poslal. Mohl byste mi prosím napsat, co jste
dělali na lekci? Doplním si to. Děkuji!

_____ ←

Třetím úkolem bylo do neformálního e-mailu kamarádce doplnit omluvu a návrh. Jedná se o

psanou symetrickou komunikaci, mluvčí a adresát jsou na stejné úrovni. Účastníci komunikace se navzájem znají, jsou v blízkém vztahu.

Ukázka 5: Úloha 3

Napište krátký e-mail kamarádce. 1) Omluvte se, že nemůžete jít na její party. 2) Navrhněte, kdy se můžete sejít.

Komu: eva@kamaradka.cz

Předmět: Oslava narozenin

Milá Evo,

děkuju za pozvání na tvoji oslavu. ¹⁾ _____, protože mám dovolenou a budu ve Francii. Budu zpátky 15. 6. ²⁾ _____

Měj se hezky!

Alex

Posledním úkolem bylo napsat vedoucímu žádost o dovolenou a její odůvodnění. Jedná se o psanou asymetrickou komunikaci, kdy mluvčí je v inferiorním postavení vůči adresátovi. Účastníci komunikace se navzájem znají, nejsou však v blízkém vztahu. Situace je oficiálnější než v úloze 1.

Ukázka 6: Úloha 4

Potřebujete dovolenou. Napište šéfovi do práce. 1) požádejte (poproste) o dovolenou a řekněte, 2) proč potřebujete dovolenou.

Komu: sef@prace.cz

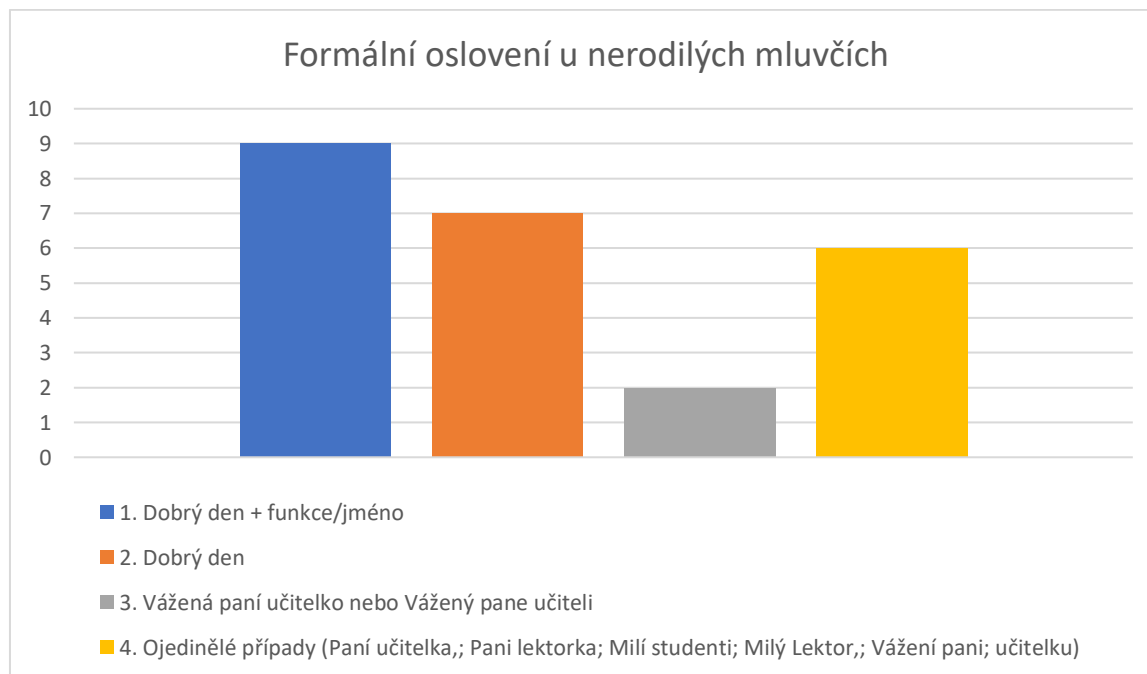
Předmět: Dovolená

1) _____
Budu tam od 13. 6. do 17. 6.,
tedy 5 pracovních dnů. 2) _____
Kdyby bylo ve firmě něco důležitého, zavolejte mi. Děkuji za pochopení!

9.1 Formální oslovení

V rámci dotazníkového šetření jsme netestovali psaní neformálního oslovení/pozdravu, jelikož bylo využito v úloze 3 pro nastínění komunikační situace. Předpokládáme také, že neformální oslovení/pozdrav vzhledem k jeho uvolněným pravidlům studentům nebude činit potíže. Naopak u formálního oslovení bylo důležité stanovit vstupní znalosti ve srovnání se znalostmi nabytými na lekci.

Graf 3: Formální oslovení v dotazníku u nerodilých mluvčích

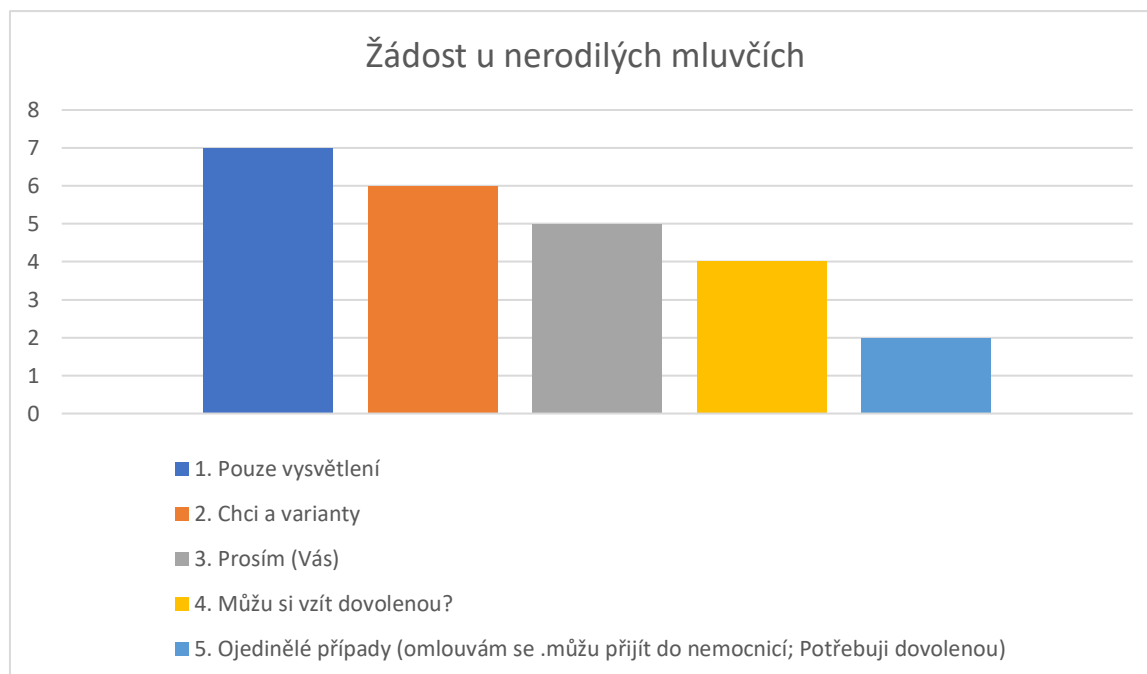
Nejčastěji studenti využili pozdravu *dobrý den*. V devíti případech přidali oslovení funkcí nebo jménem (např. *Dobré odpoledne, milý lektore; Dobrý den, Pani Julie; Dobrý den, pan lektor; Dobrý den, paní učitelko*), v dalších sedmi byl pozdrav ponechán bez oslovení.

Oslovení *vážený* nebo *vážená* se objevilo celkem ve třech případech, z toho však jen dva byly bez pragmatických nedostatků (*Vážená paní učitelko; Vážena paní učitelko, /Vážený pane učitele*), třetí neobsahoval jméno ani funkci (*Vážení pani*). Vzhledem k specifičnosti vztahu lektora se studenty (vykají si, ale studenti lektora oslovují jménem, znají se částečně i na osobní rovině) se objevila oslovení bez oficiálního přívlastku *vážený*, avšak pouze v jednom případě byla zachována norma psaného oslovení (*Milý lektor,*). Další tři případy byly ovlivněny mluveností (*Paní učitelka,; Pani lektorka; učitelku*) a jeden případ vykázal výrazný nedostatek, pravděpodobně šlo pouze o mechanický přepis oslovení z e-mailů, které dostávají studenti po lekcích (*Milí studenti*).

Většina studentů správně cítila nutnost oslovení, avšak v naprosté většině se vyskytl pozdrav *dobrý den*, který byl buď s oslovením kombinován, či nikoli. Studenti tedy na lekci přicházeli téměř zcela nepoučení o normách formálního oslovení.

9.2 Žádost

Graf 4: Žádost v dotazníku u nerodilých mluvčích

Nejčastější variantou bylo pouhé vysvětlení žádosti, nikoli žádost sama (např. *Budu planovat dovolenou v Filipin vidím moje rodinu.; Protože musím se starat o svou matku; Potřebuji odjet do Ruska.*). Objevilo se to v 7 případech ze 26. V těch případech, které pocházely z neslovanské skupiny, to mohlo být způsobeno nejasným zadáním (viz kap. 10.2). U ostatních skupin bylo zadání opraveno.

Dále se osmkrát vyskytlo sloveso *chtít*, kromě třech výskytů kondicionálu bylo všude v indikativu 1. osoby sg., což je v tomto kontextu českými mluvčími považováno za nevhodné (např. *Chci mít dovolenou; Prosím, Chci požádat o pár dní volna; Chci vidět prázdniny. Jsem špatně.; Chci jet s manželkou na dovolenou.*). Podobný ojedinělý případ je také sloveso *potřebuji* (*Potřebuji dovolenou*).

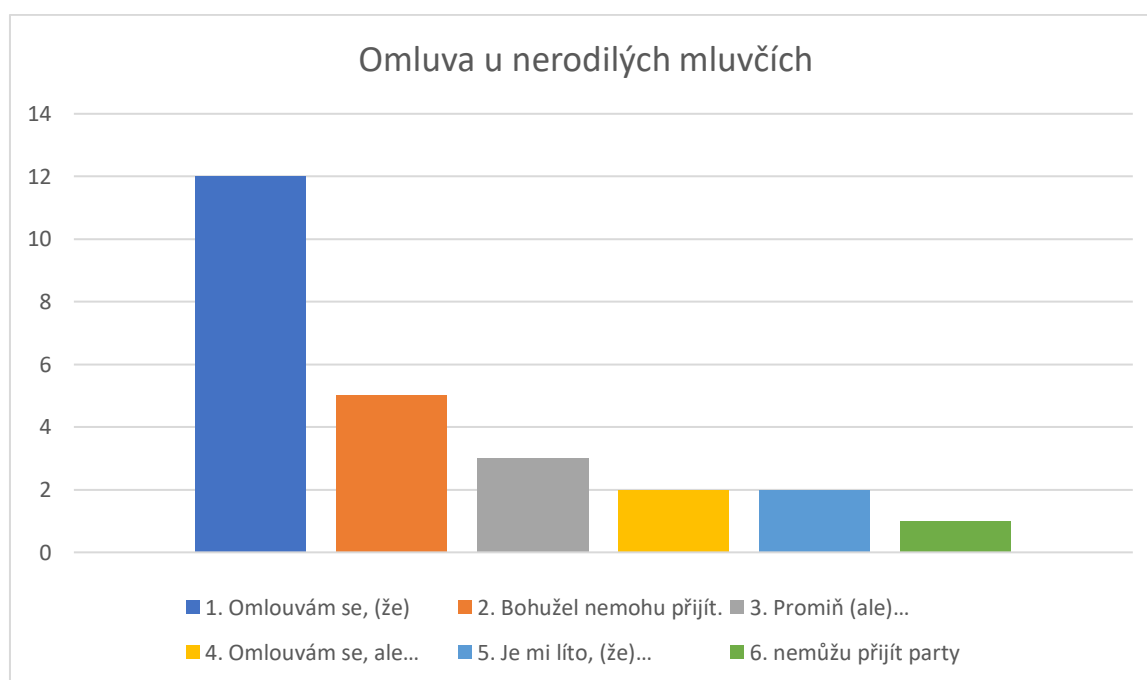
Pět studentů využilo modifikační částice *prosím* (např. *prosím Vas schvalit mi dovolenou; Prosím pustte mě na dovolenou.; Prosím o dovolenou*).

Ve čtyřech případech se vyskytlo modální sloveso *mocet* (např. *Můžu si vzít dovolenou?; Chtěla bych se zeptat: můžu mít volno?*).

Žádosti byly u velké většiny studentů velmi přímočaré a orientované na mluvčího, nikoli na adresáta. Na lekci se studenti ptali, co mají do této části textu doplnit, když už žádost odůvodnili. Z dotazů i z výsledků dotazníku je patrné, že velká část nerodilých mluvčích není zvyklá zdvořile žádat, za žádost považují její odůvodnění. Podle výzkumu Hofsteda (Hofstede, Hofstede, Minkov, 2010) by bylo možné sledovat míru odstupu od autority v daných kulturách. Česká republika má poměrně vysoké skóre, na některé nerodilé mluvčí tedy mohou naše zdvořilostní zvyklosti působit příliš oficiálně a odtažitě.

9.3 Omluva

Graf 5: Omluva v dotazníku u nerodilých mluvčích

V naprosté převaze (14 případů ze 25) byla explicitní performativní formule *Omlouvám se*. V šesti případech studenti psali *Omlouvám se, že...* (např. *Moc se omlouvám, že nepřijdu; Omlouvám se, že nemůžu jít na tvoje party; Omlouvám se, že nemůžu jít na party.*), v dalších šesti bez spojky (např. *Omlouvám se; Omlouvám se, nemohu se zúčastnit večírku; Omlouvám se, nemůžu přijít na tvou party. Omlouvám se, bohužel nemůžu*). Zajímavé bylo, že pouze ve dvou případech spojili věty spojkou *ale* (*Omlouvám se, ale nemůžu přijít.; Omlouvám se, ale nemůžu přijít na tvoji party*). Tendence byla tedy opačná než u rodilých mluvčích, a došli jsme tak ke stejnému závěru, jako Škodová (2017) (srov. kap. 7.1).

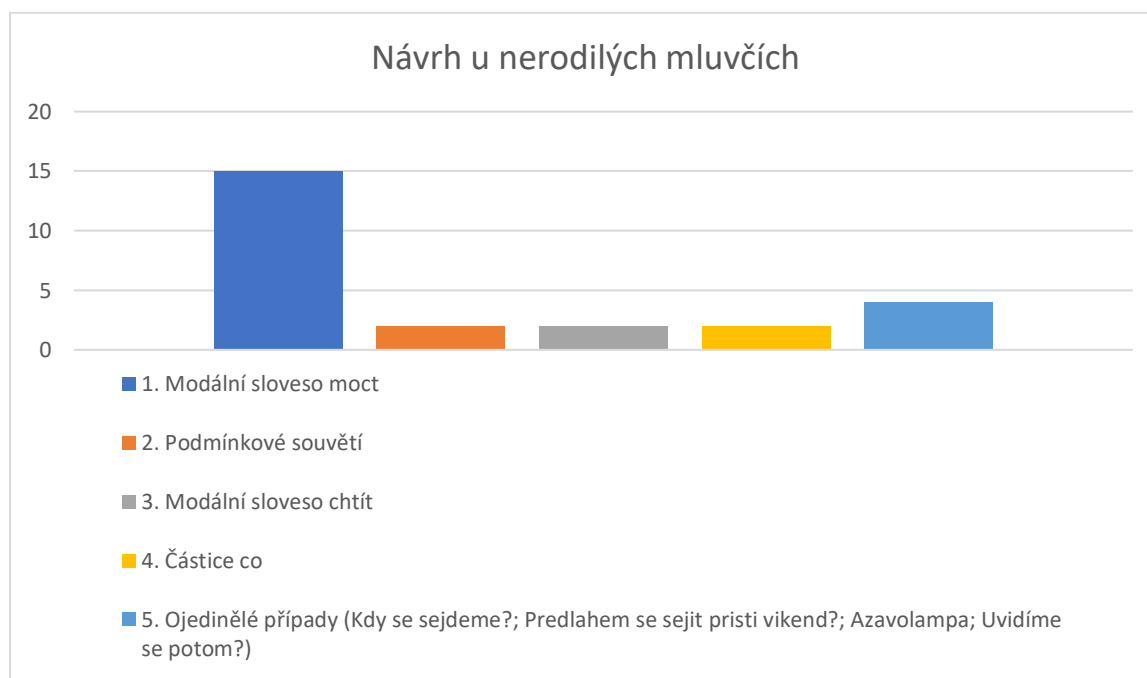
Dalšími výrazy omluvy byla v pěti případech částice *bohužel* (např. *bohužel ne mohu přijít; Bohužel, nemůžu přijít na party k tebe*), ve třech případech *promiň* (např. *Promiň, ale nemůžu přijít k tobě na party; Promiň mockrát, ale nemůžu přijít na tvou party*) a ve dvou případech *je*

mi líto (Je mi líto, že se nebudu moci zúčastnit vašeho večírku; Je mi líto, nemůžu jít na party).
U jednoho studenta byla omluva řešena konstatováním skutečnosti (*nemůžu přijít party*).

Výsledky dotazníkového šetření byly v tomto případě zpravidla uspokojivé, studenti se vyjadřovali zdvořile podle norem vlastním českému jazyku. S omluvou se zpravidla všichni studenti setkají už během prvních dnů pobytu v České republice a dále omluvu potřebují na lekcích (omluva za pozdní příchod či brzký odchod, za nesplnění domácího úkolu, zapomenutou učebnici atp.). Zajímavé je, že nerodilí mluvčí preferovali výraz *omlouvám se, že* nad výrazem *omlouvám se, ale*, který je u českých rodilých mluvčí častější a je přirozenější. Vysvětlit to lze tak, že spojka *ale* zde není v pravém slova smyslu odporovací, jelikož se jedná o elipsu (*Omlouvám se, ráda bych přišla, ale budeme na dovolené.*), a tak může cizojazyčným studentům působit potíže.

9.4 Návrh

Graf 6: Návrh v dotazníku u nerodilých mluvčích

Nejčastěji (v 15 případech ze 25) studenti používali modální sloveso *moct*, velmi častá byla formulace *můžeme se sejit* (např. *Můžeme se sejit příští týden?; Můžeme se sejdete v 16.6, hodí se ti to?; Můžeme se uvidět 25.6; Myslím, že můžeme setkat se 17.6. v restauraci.*).

Ve dvou případech se objevilo podmínkové souvětí (*Pokud budete 16.6. k dispozici, můžeme jít na kávu; Když budeš mít čas, se sejdeme v Praze.*), z toho však první příklad vzhledem k vykání působí jako překlad z angličtiny pomocí internetového překladače.

Ve dvou případech byl návrh realizován otázkou s modálním slovesem *chtít* (*V sobotu budu mít volno, chceš se potkat?*; *Chceš zajít v pátek 17. června na kávu?*). V žádném návrhu se nevyskytla uctivější negativní varianta slovesa (*nechceš*).

Dva studenti využili typické neformální fráze se zájmeným příslovcem *co* (*co takhle víkend; A co 16.6? Můžeme se sejít ve čtvrtek.*).

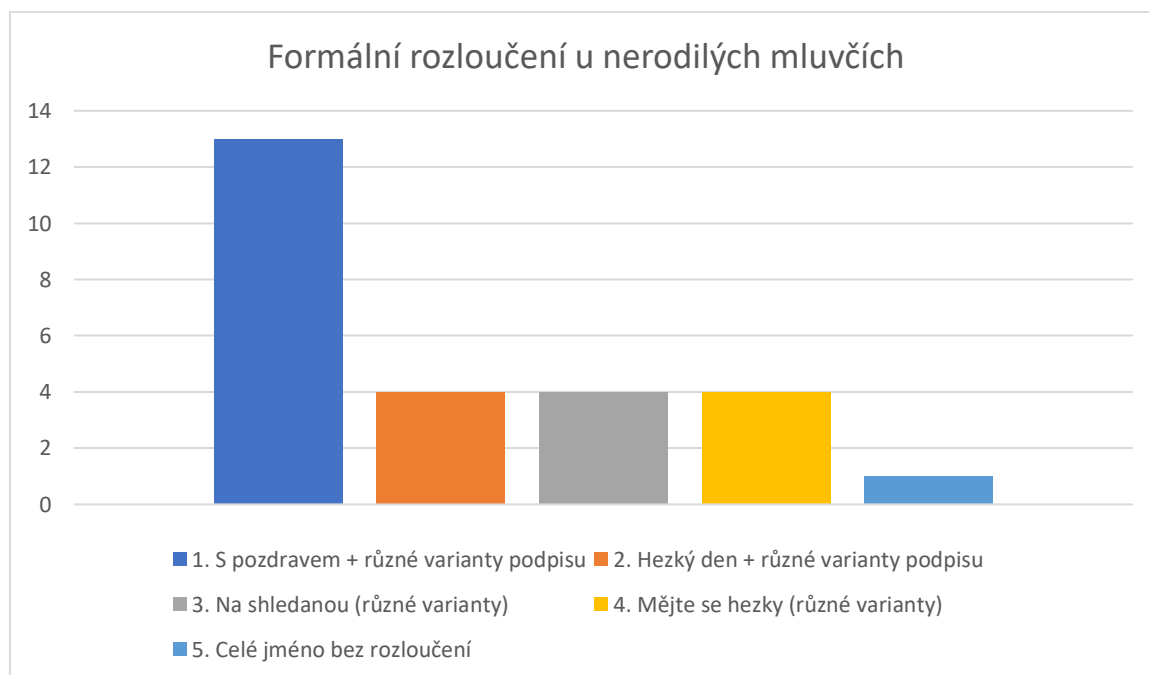
Další případy jsou ojedinělé (*Kdy se sejdeme?*; *Predlahem se sejít pristi vikend?*; *Azavolampa; Uvidíme se potom?*), v jednom byla dokonce použita explicitní performativní formule (*Predlahem se sejít pristi vikend?*), avšak zde je problém negativního transferu z mateřského jazyka – český rodilý mluvčí by místo slovesa *předkládat* použil raději sloveso *navrhovat*.

I zde hodnotíme celkově schopnost vyjadřování kladně, funkce návrhu se stejně jako funkce omluvy učí už v prvních lekcích pomocí frází typu *Nechceš jít...*, *Kdy se sejdeme?* nebo *Hodí se ti to?* Studenti tedy byli vybaveni určitou znalostí již před uskutečněním lekce.

9.5 Formální rozloučení

Stejně jako u oslovení, ani zde jsme v rámci dotazníku netestovali psaní neformálního rozloučení, jelikož bylo využito v úloze 3 pro nastínění komunikační situace. Opět předpokládáme, že neformální rozloučení vzhledem k jeho uvolněným pravidlům studentům nebude činit potíže. U formálního rozloučení bylo důležité srovnat vstupní znalosti s výsledkem výzkumu po lekci.

Graf 7: Formální rozloučení v dotazníku u nerodilých mluvčích

Výsledky zde byly velmi různorodé, zejména co se týče podpisu. Celým jménem se podepsalo pouze 7 studentů, dalších 5 se podepsalo pouze křestním jménem, jeden pouze příjmením, jeden křestním jménem s iniciálou a nejčastěji se vyskytla varianta bez podpisu (ve 12 případech). Je však možné, že studenti chtěli své příspěvky anonymizovat a nepodepsali se jen v rámci dotazníku. Uvědomujeme si, že dotazník zde nemohl zajistit stoprocentní autenticitu. Na druhou stranu bylo možné se podepsat jiným jménem či jméno zamaskovat písmeny XY. Pokud bychom však na tuto skutečnost upozornili, nebylo by možné ověřit, jak by se studenti spontánně podepsali, aniž by byli ovlivněni pokyny lektorky.

Různorodá byla také zakončení e-mailu před podpisem. V naprosté většině (ve 13 případech ze 26) se objevil pozdrav *S pozdravem* (např. *S pozdravem*, *S respektem/S pozdravem*; *S pozrdavi*, *Z pozdravem*). Ve stejné míře (po čtyřech případech) se objevila rozloučení *Hezký den*, *Mějte se hezky* (s variantami *Mějte se krásně*, *S pozdravem* a nevyhovující neformální variantou *Měj se hezky*) a naprosto nevyhovující pozdrav *Na shledanou*, který patří pouze do sféry mluveného jazyka (např. *Nashledanou*; *Na shledanou*, *S pozdravem*; *Nashledanou, páně Lektor*). V jednom případě se pisatel nerozloučil, pouze se podepsal celým jménem. Tuto variantu však upřednostňujeme před pozdravem *Na shledanou*.

Byť se rozloučení velmi různila a řada studentů se nepodepsala, s ohledem na možné okolnosti vedoucí k anonymizaci zde hodnotíme studentské znalosti příznivě. Pozdrav *na shledanou* se objevil pouze u čtyř z nich, a naprostá většina projevila povědomí o formuli *S pozdravem*. Může na to mít vliv pozorování e-mailů, které obdrželi z různých zdrojů. Po dobu kurzu jim například po každé lekci chodily e-maily se shrnutím probírané látky, které bývaly takto zakončeny (*S pozdravem Julie*, příp. *Srdečně zdraví Julie*). Je možné, že si na to někteří studenti vzpomněli při vyplňování dotazníku.

10 Průběh lekce

Místo pojmů vykání a tykání zde používáme pojmy formální a neformální situace. Jsme si vědomi toho, že v některých situacích jsou tyto pojmy příliš široké a nepřesné, zvláště chceme-li od sebe odlišit spisovný/nespisovný jazyk a vykání/tykání, avšak pojmy jsme sjednotili na základě toho, s čím jsou studenti obeznámeni z učebnic. Mezinárodním slovům také lépe rozumějí.

Transkripce replik lektorky je zaznamenána standardním písmem a repliky studentů kurzívou. Jména studentů z etických důvodů neuvádíme. Neslovanská skupina mluví kromě češtiny také zprostředkovacím jazykem, a to anglicky.

10.1 Úvod lekce, oznámení cílů, motivační složka

V průběhu přihlašování se studentů na online platformu jsme vedli úvodní konverzaci určenou pro navození příjemné atmosféry a rozmluvení. Poté následovala motivační část lekce, kdy jsme mluvili o jazykové zkoušce pro udělení trvalého pobytu úrovně A2. Zjišťovali jsme, kdo má o udělení trvalého pobytu do budoucna zájem a kdo už strávil v České republice požadovaných pět let. Studenti byli informováni, že jim dnešní lekce přinese cenné poznatky pro skládání této či jiné jazykové zkoušky, jelikož si osvojíme písemné komunikační situace, které se nejčastěji v testech objevují. Studenti byli odkázáni na webové stránky Zkouška z češtiny pro trvalý pobyt³⁰ a na příručku³¹, která obsahuje testové úlohy k přípravě na zkoušku.

Hlavním podkladem pro lekci byla prezentace, která byla následně studentům poslána přes platformu Google Classroom. Po motivační části jsme společně četli plán lekce.

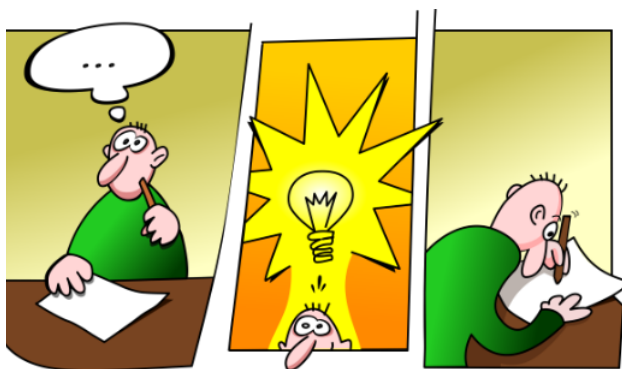
---

³⁰ *Zkouška z češtiny pro trvalý pobyt*. Národní pedagogický institut [online]. Dostupné z: <https://cestina-pro-cizince.cz/trvaly-pobyt/> [cit. 12. 11. 2022]

³¹ CVEJNOVÁ, Jitka a kol. (2020). *Zkouška z češtiny pro trvalý pobyt v ČR; úroveň A2. Učební materiál* [online]. Národní pedagogický institut České republiky [cit. 12. 11. 2022], ISBN 978-80-7578-031-7, dostupné z: <https://cestina-pro-cizince.cz/trvaly-pobyt/a2/wp-content/uploads/sites/3/2021/08/Prirucka-pro-web.pdf>

Co se dneska budu učit?

- Budu umět napsat **formální a neformální e-mail**.
- Budu se umět **omluvit** v e-mailu.
- Budu umět **poprosit** o něco v e-mailu.
- Budu umět **navrhnout kamarádovi, že se sejdeme**.

Následně byli studenti vyzváni, aby uvedli všechny pozdravy, které znají (příklad pokynu v jedné ze skupin: *Tak – na začátku jsme si říkali „dobrý den“, ale jaké další pozdravy znáte? Dobrý den, nebo –*). Studenti (zde jsou údaje všech skupin) uváděli následující pozdravy: *dobrý večer, dobré ráno, ahoj, čau, dobré odpoledne, zdravím, nazdar, čus, ahojky, nashle*. Vždy jsme se také zaměřovali na to, jestli jsou to pozdravy formální, či neformální, popř. univerzální (např. *dobré ráno, zdravím*). Zde byla potíž s terminologií formální–neformální, jelikož slovo *nashle* je méně formální, ale není to tykání. Objevily se i výrazy, které vyjadřují jinou – avšak často také kontaktnou – komunikační funkci, např. *hele, pozdravuj manžela, dobrou noc, haló*.

10.2 Vyplňování dotazníku

Následně cca 15–20 minut (v závislosti na pokročilosti skupiny) studenti vyplňovali dotazník, který měl za cíl stanovit jejich vstupní znalosti (úlohy viz kap. 8.5). Nevýhodou vyplňování dotazníku na lekci byla nemožnost efektivního využití vstupních znalostí (tzv. prekonceptů) v rámci lekce. Dotazník však přesto dobře poslouží srovnání vstupních a výstupních znalostí. Dotazník prošel drobnou změnou, jelikož se v první (neslovanské) skupině ukázalo, že úloha 4 má nejasné zadání. Studenti měli za úkol požádat šéfa o dovolenou, ale slovo dovolená bylo i dále v textu. Jelikož se nechtěli opakovat, nevěděli, jak žádost zformulovat. Z toho pak plyne několik chybných dat získaných z dotazníku. Nová verze již byla použita pro obě slovanské skupiny. Srov. původní a novou verzi:

Ukázka 8: Úloha 4 – původní verze

Komu: sef@prace.cz

Předmět: Dovolená

_____

1) _____. Potřebuju jet na dovolenou od 13. 6. do 17. 6.
Dovolenou budu mít 5 dnů. 2) _____. Když bude ve firmě
něco důležitého, můžete mi zavolat.

_____

Ukázka 9: Úloha 4 – nová verze

Komu: sef@prace.cz

Předmět: Dovolená

_____

1) _____. Budu tam od 13. 6. do 17. 6.,
tedy 5 pracovních dnů. 2) _____. Kdyby bylo
ve firmě něco důležitého, zavolejte mi. Děkuji za pochopení!

_____

10.3 Okrajové části e-mailové komunikace, mluvenost a psanost, míra oficiality

Po vyplnění dotazníku studenti pracovali ve dvojicích v aplikaci Google Jamboard, kde přiřazovali neformální výrazy k formálním. Každá dvojice měla svůj snímek v prezentaci. Výhodou pro lektora je, že vidí interaktivní tabuli společně se studenty a může v průběhu aktivity monitorovat všechny. V této aktivitě se ještě objevily i výrazy z mluveného jazyka, aby toto téma mohlo být dále otevřeno k diskuzi. Aktivita byla pro studenty snadná, případné nejasnosti odvodili vylučovací metodou, a tak se naučili i výrazy, které neznali.

Ukázka 10: Ukázka práce ve dvojicích č. 1

1

- Promiň.   • Jak se máš?
- Dobrý den   • Čau!
- Měj se hezky.   • Milá Evo,
- S pozdravem   • Vážený pane,
- Jak se máte?   • Váš e-mail
- Milý Danieli,   • Promiňte.
- Mějte se hezky.   • Tvoje kamarádka
- Na shledanou   • Vážená paní,
- Tvůj dopis

Neformální	Formální
Ahoj!	

Poté se studenti vrátili z místností, do kterých byli rozděleni, a společně jsme vyplňovali formální ekvivalenty do tabulky, ve které byly pouze neformální výrazy. Toto cvičení ověřovalo správné zapamatování a porozumění, a společná forma práce zajistila možnost diskuze a dotazů. Také jsme zde stanovovali, zda studenti správně rozlišují mluvený jazyk od psaného, srov.:

Rozhovor 1: Mluvená x psaná čeština

Tohle – budeme to spíš říkat, když mluvíme, nebo to spíš napíšeme do e-mailu? Ahoj a dobrý den.

I to i to.

I to i to můžem napsat'.

Studenti byli následně poučeni, které výrazy se hodí do psaného textu. Ve všech skupinách se studenti učili výraz *vážený/á* a jeho náležité užití. Srov.:

Rozhovor 2: Vážený/á

Vážený pane nebo vážený Danieli.

Hm, tak vážený pane ano. A co bude potom, bude to jenom vážený pane, nebo ještě něco bude potom?

Vážený pane Danieli?

Souhlasíte, kolegové?

Lektor, nebo učitel, pan inženýr, pan doktor.

Ne jméno, příjmení. Vážený pane – příjmení?

Super, příjmení. Vymyslete nějaké české příjmení.

Švestka.

Haha, to je krásné. Výborně. [...] Vážený pane, tady by byl ještě ten vokativ, ideálně vážený pane Švestko. Anebo třeba vážený pane (příklady příjmení studentů z lekce). A potom (křestní jméno studenta), pan (jeho příjmení), říkal ještě co další může být po tom „vážený pane“. [doplňujeme základní funkce a tituly ve vokativu]

K tomuto tématu se objevovaly některé zajímavé dotazy, např.:

Rozhovor 3: Dotaz na nepřechýlená příjmení

Mám otázku. What if – so there's a new law that the woman doesn't change her surname. Should we still add -ová or should we use the authentic surname registered in the documents?

Ano, samozřejmě autentické příjmení. Takže například máme českou moderátorku a ona se jmenuje Emma Smetana. Vážená paní Smetana (píšu do prezentace).

But if it ends with A, it doesn't need to be -ová.

To ne. It should be -ová in Czech, everything. Například – jaký muž se jmenuje Smetana?

Smetanová.

Smetanová, výborně. A jaký český slavný muž se jmenuje Smetana? Pamatujete si – český skladatel?

Smetana is cream, ano?

Ano.

Be, Be...

Ano, Bedřich Smetana. Například Vltava, kompozice Vltava. Bedřich Smetana, ano. A on je muž – Bedřich Smetana. So everything's possible. Super. Takže vážená *paní* – this is the word that is actually making the difference. And váženááááá paní.

Rozhovor 4: Užití slova dámy

So we basically don't... We never use dámy?

Dámo, to je extrémně formální. Dámo to je jako – dááámo (aristokratické gesto). Můžete, ale musíte být velký gentleman. Haha.

So don't we say for example vazena damy... Svobodova?

Ano, je kontext „Vážené dámy a pánové“. Ladies and gentlemen. Když něco říkáme, jako například politická řeč – „Dámy a pánové“. When we announce.

Rozhovor 5: Slečna vs. paní

Mm, a já mám otázku. It's a little bit stupid, but I find it quite... not me, but the girls in my country, they find it really offended when you call them miss or mistress. Does this exist the difference here as well in Czech?

Ano, máme „slečno“. Slečna je...

And that could be considered as a formal?

Ano. Slečno, to je taky formální.

So „slečno Dovlevová“ or whatever, and it's... And if you say it to a girl that is not married, she would not feel offended?

Ne.

Aha. That's what I was going.

There's a difference. Cultural difference.

The default one, what should be – miss or Mrs.? By default.

The default is paní.

So Mrs.

Ano.

In Tunisia it's like, opposite. Right? (dívá se na svoji manželku)

Only if she's really young, then you wouldn't say „paní“ obviously, but for example any letter that comes to you from an institution that doesn't know you at all, is „paní“. They write you „paní“. You can see your post if you have some. There's not many, but you can see some e-mails from VZP or something.

Následně jsme vyplňovali ještě jednu tabulku, která naopak obsahovala pouze formální výrazy. Tento úkol již proběhl mnohem rychleji, jelikož neformální komunikace pro studenty nepředstavuje vážnější potíže.

Následně studenti opakovali zařazování výrazů do sféry mluvené oficiální, mluvené neoficiální, psané oficiální a psané neoficiální komunikace. K tomuto účelu byla připravena aplikace s možností automatické kontroly řešení³². Komunikační situace byly znázorněny pomocí fotografií. Pracovat tedy mohl každý individuálně a zapojit se mohli všichni.

Ukázka 11: Aplikace Formální a neformální komunikace

10.4 Osvojování psaní oficiální žádosti

Komunikační situace asymetrické oficiální komunikace byla uvozena kreativní aktivitou, kdy studenti měli k obrázku doplnit možné repliky. Tato aktivita měla za účel jak uvolnění atmosféry a rozmluvení studentů, tak uvození problematiky oficiální žádosti. Na začátku studenti uvedli situaci, tj. kdo s kým mluví, kde se nacházejí a zda si vykájí či tykají. Poté navrhovali možné repliky, vzájemně se doplňovali a vše bylo zapsáno lektorkou do prezentace.

³² Formální a neformální komunikace [online]. *LearningApps*. Dostupné z: <https://learningapps.org/view25740177> [cit. 12. 11. 2022]

Ukázka 12: Řešení komiksu č. 1 neslovanskou skupinou

Tuto aktivitu hodnotíme jako velmi zdařilou, studenti všech skupin projevili velkou míru invence. Všichni porozuměli, že se v této situaci jedná o porušení pravidel zdvořilé komunikace s nadřízeným.

Následně jsme společně četli příklad e-mailové žádosti o dovolenou.

Ukázka 13: Ukázka e-mailu (žádost o dovolenou)

Komu: office@firma.cz

Předmět: Dovolená

Vážený pane řediteli,

chtěl bych požádat o dovolenou 16. a 17. 6., tedy 2 dny. Budu v Německu, protože můj syn se žení. Svatba je v sobotu, ale musíme jim pomoci s přípravami. Kdyby bylo ve firmě něco důležitého, zavolejte mi. Děkuji za pochopení!

S pozdravem Alex Neil

Nejprve byli studenti dotázáni, zda se jedná o formální, či neformální e-mail. Poté měli uvést příklady v textu. Všichni uvedli *Vážený pane řediteli* a *S pozdravem Alex Neil*, v jedné skupině také uváděli *chtěl bych požádat* jako výraz zdvořilosti vůči nadřízenému. Ve všech skupinách

jsme dbali na osvojení kondicionálu *chtěl bych* místo nevhodného indikativu *chci*. Studenti se také ptali na dnes velmi častou situaci, a to tykání se šéfem.

Rozhovor 6: Tykání šéfovi

A když tvoje šéf je tvůj kamarád?

Hm, tak potom píšete samozřejmě neformálně. To je častá situace, děkuju za tu otázku. To je velmi častá situace dneska. Taky moje šéfové – nejsme kamarádky, nechodíme na kafe, ale mluvíme neformálně spolu.

Já tak v úkolu to napísal, potrebuj dovoľenu. Hahaha.

Další zajímavý dotaz vznikl v neslovanské skupině, která se vyznačuje velmi bohatou kulturní rozrůzněností, tedy se studenti velmi často setkávají s většími kulturními odlišnostmi jak mezi svými kulturami navzájem, tak především mezi jejich vlastní a českou kulturou.

Rozhovor 7: Míra zdvořilosti

Mám otázku. It's cultural question like – do you really think it would be a problem if you will not be that much kind to your upper level like your boss or manager?

In Czech, probably it's cultural, but in Czech it's very important to be kind exactly to your upper levels, to your superiors. So you have to say these formulas in the beginning and at the end and it's good to use the conditional when asking something *chtěl bych*, this is much better than if you say *chci požádat o dovolenou*. I want my holiday – jo, to je hodně špatné.

Is it also vice versa when the manager asks something from the peers, is it the same kindness?

Ano, ano. Čeština je hodně slušný jazyk – *it's a very polite language*.

Po vysvětlení všech důležitých frází z e-mailu studenti vyplňovali do stejného textu v aplikaci výrazy, které si zapamatovali. Opět se jedná o aplikaci, která umožňuje automatickou kontrolu³³. Pro další zopakování a kontrolu porozumění jsme vyplňovali jiné výrazy do textu ještě jednou spolu.

Následně proběhlo shrnutí a poučení, jak je možné jazykově vyjádřit žádost. Studenti také byli poučeni o možnosti formulovat žádost zdvořile pomocí negace. Poté byli rozděleni do dvojic a měli společně vymyslet, jak by ve stručnosti zformulovali různé druhy žádostí. Byl jim zadán

³³ Formální žádost e-mail šéfovi [online]. *LearningApps*. Dostupné z: <https://learningapps.org/view25844157> [cit. 13. 11. 2022]

adresát a předmět žádosti. V tuto chvíli jsme se nezabývali rozdílem mezi psaností a mluveností, některé situace byly spíše mluvené, avšak do formulace žádosti se to neprojevalo.

Ukázka 14: Formulace žádosti

Banka výrazů - Žádost

- Chtěl bych Vás požádat/poprosit o (+ ak.)
  - Jestli to nevadí,...
  - Prosím (Vás), ...
  - (Ne)můžete (+ inf.)
  - (Ne)mohl(a) byste (+ inf.)
1. **Šéf**; potřebujete dovolenou
  2. **Učitelka**; potřebujete video z lekce
  3. **Kolega**; potřebujete pomoci
  4. **Úřednice**; potřebujete pomoci s formulářem

Poté jsme výsledky práce kontrolovali společně. Slovanské skupiny zpravidla neměly s formulováním žádosti problém (srov. *Chtěla bych poprosit o dva dny/i dovolené. Vážená p. u., chtěla bych Vás poprosit, jestli mi nepošlete video, protože... Prosím Vás, nemohl/a byste mi pomoci s formulářem?*). U neslovanské skupiny se ovšem ukázalo, že je látka příliš složitá. Studenti často pouze mechanicky spojili navrhované formulace se zadáním a nepřeformulovali věty do 1. osoby, vznikaly tak agramatické a nelogické konstrukce (srov. *Chtěl bych vás... potřebujete dovolenou? Jestli to nevadí, učitelka, potřebujete video z lekce. Mohl byste po... potřebujete pomoci. Chtěl bych vám požádat potřebujete dovolenou. Jestli to nevadí, potřebujete video z lekce.*). Pravděpodobně by zde bylo vhodnější studentům dát na výběr z méně formulací a vyhnout se nejsložitější formulaci, a to *(Ne)mohl(a) byste*. Studenti zde nevěděli, jak zkombinovat negaci, kondicionál a rodovou koncovku a necítili, kterou z několika možných variant vybrat pro danou situaci.

10.5 Osvojování psaní neformální omluvy

Pro uvození komunikační situace byla opět použita forma komiksu. Nejprve byli studenti tázáni, kdo s kým mluví, kde se nacházejí a jestli mluví formálně nebo neformálně. V jedné slovanské skupině byl tento úkol vynechán z důvodu úspory času.

Ukázka 15: Řešení komiksu č. 2 slovanskou skupinou

Poté jsme opět společně četli ukázkou e-mailu, kde byly zastoupeny dvě hlavní komunikační funkce, a to omluva a návrh.

Ukázka 16: Ukázka e-mailu (omluva a návrh)

Komu: eva@kamaradka.cz

Předmět: Narozeninová party

_____

děkuji za pozvání na tvoji party. Bohužel nemůžu přijít, protože budu na dovolené ve Francii. Omlouvám se. Budu zpátky 15. 6. Nechceš se sejít potom? Můžeme jít do kina, do restaurace nebo jet na výlet. Hodí se ti to třeba v neděli 19. 6.?

_____

Alex

Studenti byli opět dotázáni, zda se jedná o formální, či neformální komunikaci a poté odkazovali na projevy neformální komunikace v textu. Poté měli do textu doplnit oslovení a rozloučení na základě správného stanovení komunikační situace. Všechny návrhy byly komunikační situaci adekvátní. V jedné slovanské skupině se objevil návrh *S pozdravem + křestní jméno*, což jsme označili za možné, jen jsme upozornili, že je to častější ve formálním

styku. Jeden student neslovanské skupiny správně zaznamenal oslovení familiární variantou křestního jména, které je významným pragmatickým činitelem.

Rozhovor 8: Ahoj Evičko

Ještě varianta může být „ahoj Evičko“? Because I see that a lot in my office, because „Evičko, prosím tě,“ and then boom boom boom!

Výborně! [...] this is exactly how we get more... closer to the person and more polite.

Opět následovalo ověření zapamatování výrazů pomocí aplikace³⁴ a poté ještě společně v prezentaci.

Následně byly studentům opět shrnuty jazykové prostředky pro vyjádření omluvy a do dvojic zadány čtyři komunikační situace k řešení.

Ukázka 17: Formulace omluvy

Banka výrazů - Omluva

- **Promiňte, že** (nebudu dneska na lekci), **ale** (jsem nemocný).
  - Omlouvám se, že..., ale...
  - Je mi líto/Mrzí mě, že..., ale...
  - Omlouvám se. / Promiň(te). / Je mi **to** líto. / Mrzí mě **to**.
1. **Učitelka**; nemáte domácí úkol
  2. **Kamarád**; nemůžete jít na oslavu
  3. **Učitelka**; váš syn je nemocný
  4. **Šéf**; jdete pozdě do práce

Bylo třeba vysvětlit použití spojky *ale*, která je odporovací, avšak v konvencionalizovaných omluvách kvůli elipse nepůsobí logicky.

Rozhovor 9: Spojka ale 1

„Ale“ is not used for contradiction as „but“?

³⁴ Neformální omluva a návrh e-mail kamarádce [online]. *LearningApps*. Dostupné z: <https://learningapps.org/view25743784> [cit. 13. 11. 2022]

Jako anglicky taky – „Excuse me that I’m not going to be on the lesson, but I’m ill“. Tady to není úplně contradiction.

Nebo „protože“?

Ano, může být, protože. „Protože jsem nemocný“. [...] There’s actually an elision of a sentence between, and that would be the contradiction: „Excuse me that I’m not going to be on the lesson, I’d like to come, BUT I’m ill.“ Přišel bych na lekci – I’d like to come – ale jsem nemocný. [...] But we don’t say that because it’s understood from the sentence.

Rozhovor 10: Spojka ale 2

Tady máte slovo ale, to je synonym na protože?

Jo, určitě můžete říct. Určitě. Samozřejmě to je tak... Já jsem se snažila napsat nějaké extrémně univerzální věty, ale vy můžete si víc hrát – můžete říct „Promiňte, že nebudu na lekci, protože jsem nemocný, omlouvám se.“

Ale je synonym na protože, oukej.

No, v tomhle kontextu ano, jinak ne, ale v tomhle kontextu ano. Je to jako nějaké objasnění. Tady vlastně není věta – „Promiňte, že nebudu dneska na lekci, chci přijít, ale jsem nemocný.“ Proto je to to „ale“. Chci přijít, ale jsem nemocný. Ale není to tam, protože to je moc dlouhé.

Studenti také uváděli situace, kde můžou omluvu slyšet.

Rozhovor 11: Omluva telefonního operátora

Mám otázku. When I dial incorrect number the guy on the telephone is saying Je mi líto, right? Or he’s saying something else, because I don’t get it.

Výborně, myslím, že říkají „Je nám líto.“

Rozhovor 12: Vysvětlení formulace omluvy

Vždycky můžeme používat promiňte, omlouvám se, je mi líto, mrzí mě... A teď – „Mrzí mě, že nebudu dneska na lekci, ale jsem nemocný“. „Je mi líto, že něco nemůžu udělat nebo někam nemůžu jít, ale“ – proč. „Omlouvám se, že... něco nemůžu, ale“ – proč nemůžu. A tady pozor, tady není *to* – je mi líto co, mrzí mě co. Ale naopak když používáme krátké výpovědi, tak máme – je mi to líto, mrzí mě to. „Je mi líto, že...“, ale „je mi to líto“, tečka. Nebo „mrzí mě, že...“, ale „mrzí mě to“.

Omluvy studenti formulovali zdařile, nejčastěji pomocí explicitní performativní formule *omlouvám se* či imperativu *promiň(te)*.

10.6 Osvojování psaní neformálního návrhu

Návrh byl již nastíněn v e-mailu společně s omluvou (viz kap. 10.5). Proto jsme mohli přikročit ihned ke shrnutí jazykových prostředků pro vyjádření návrhu. Opět byly zadány čtyři komunikační situace k řešení, zde již však vzhledem k tomu, že je formulace návrhu poměrně snadná a již známá z dřívějších lekcí, studenti neřešili úlohu předem ve dvojicích, ale bez přípravy. Podle našeho předpokladu se zde neobjevily pragmatické a s výjimkami téměř žádné gramatické nedostatky. Studenti návrh formulovali vzhledem ke svým předchozím zkušenostem bez problémů, a někteří z nich tak dokonce zvolili zdvořilejší kondicionální formu (např. *Nechtěla bys jít na oběd? Nechtěla bych... bys přijít na návštěvu o víkend u mně?*). V jednom případě se objevila gramatická chyba, která se ovšem může střetnout s nedorozuměním. Byla to věta *Nechcela bys pojít na oběd?*, kdy mluvčí pod vlivem nepravidelného budoucího času vytvořil infinitiv jiného slovesa, které však má zcela nepříjemný význam. Tato chyba se objevuje běžně zejména u slovanských mluvčích pod vlivem ruštiny. V ostatních případech se však nevyskytly prakticky žádné nedostatky.

10.7 Shrnutí a závěr lekce

Na konci lekce jsme si připomněli nejdůležitější jazykové prostředky pro vyjádření všech komunikačních funkcí, kterým jsme se na lekci věnovali. Vše bylo přehledně vypsáno na posledním snímku prezentace. Studenti vždy prezentace dostávali po lekci, proto mohli do materiálu nahlížet i poté, až už do celé prezentace, nebo jen do tohoto stručného shrnutí.

Ukázka 18: Závěrečné shrnutí lekce

Co dneska umíte říct?

- **POZDRAV**
  - Vážený pane, Vážená paní
  - Milý Danieli, Milá Evo
- **ROZLOUČENÍ**
  - S pozdravem Jan Novák
  - Měj se hezky!
- **ŽÁDOST**
  - Chtěl bych Vás požádat o (+ ak.)
  - Prosím (Vás), ...
  - (Ne)mohl(a) byste (+ inf.)
- **OMLUVA**
  - **Promiňte/Omlouvám se/Je mi líto, že** (nebudu dneska na lekci), **ale** (jsem nemocný).
- **NÁVRH**
  - Nechceš + inf.
  - (Ne)chtěl(a) bys + inf.
  - Můžeme...

Poté byl studentům zadán domácí úkol. Byli upozorněni na to, že úlohy vychází ze zkoušky pro trvalý pobyt, tedy mají možnost si je vyzkoušet.

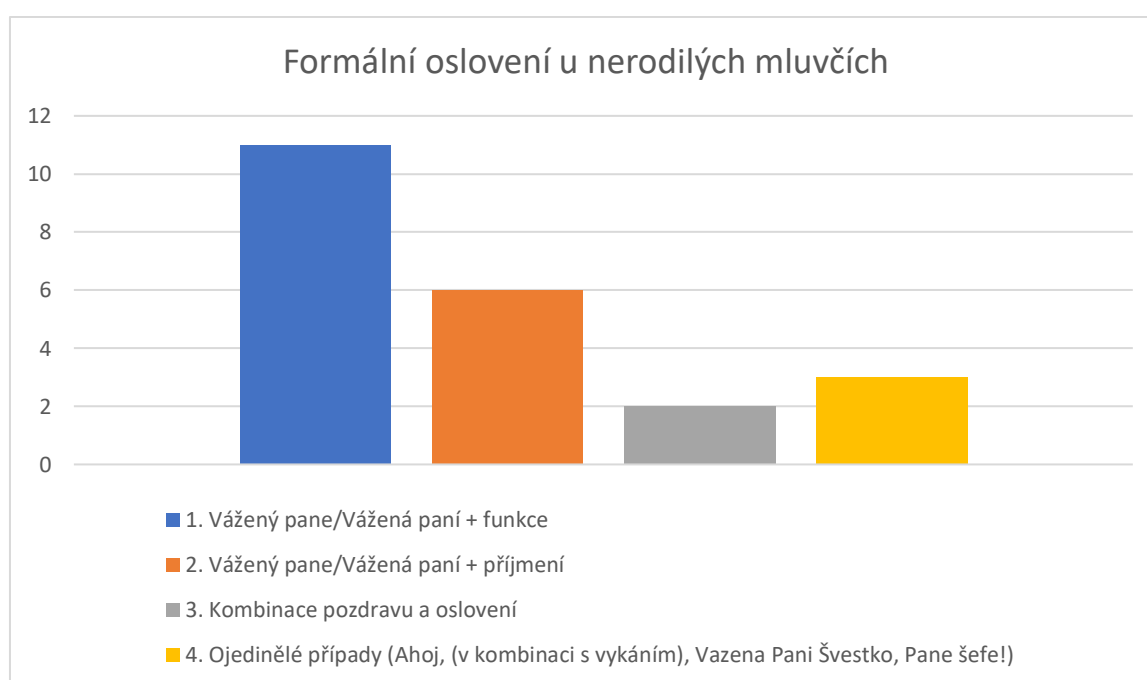
11 Výsledky výzkumu písemných prací studentů češtiny jako cizího jazyka

Po instruktáži studenti psali dva e-maily. Psali již samostatně souvislý text, nedoplňovali tedy pouze prázdné pasáže, jako tomu bylo u dotazníku. Pomocí e-mailů zjišťujeme jejich pragmatickou kompetenci u komunikačních funkcí oslovení, žádosti, omluvy, návrhu a rozloučení. Oslovení a rozloučení ještě dělíme na formální a neformální, tedy vykání a tykání. Užití jazykové prostředky budou srovnány s kontrolní skupinou českých rodilých mluvčích, která vypracuje stejné zadání.

11.1 Oslovení

11.1.1 Formální oslovení

Graf 8: Formální oslovení v písemné práci nerodilých mluvčích

Nejčastěji studenti volili kombinaci *Vážený pane* či *Vážená paní* následované funkcí, zpravidla ve vokativu, a to v 11 případech ze 22. Pokud nebyl vokativ použit správně, většina studentů o něj alespoň projevila snahu (srov. *Vážený pane šéfovi*, *Vážený pane ředitele* nebo s příjmením *Vážený pane Cudlínu*). Na úrovni A1 ještě není možné očekávat bezchybné zvládnutí forem vokativu, považujeme však za důležité, že se o něj studenti alespoň pokoušejí, vzhledem k tomu, že v oficiálním psaném projevu je užití jména či funkce v nominativu nevhodné.

V šesti případech studenti zvolili kombinaci *Vážený pane* či *Vážená paní* následované příjmením. S výjimkou dvou případů (*Vážený pane Harrison*, *Vážený pane Täubner*) bylo

příjmení opět ve tvaru 5. pádu. Oceňujeme také, že se nevyskytla kombinace s křestním jménem.

Ve dvou případech se vyskytl kromě oslovení ještě pozdrav *dobrý den*, který je zde jak redundantní, tak patří do sféry mluveného jazyka. Patrně za tím stojí snaha být ještě zdvořilejší, pocit, že výraz *vážený* je příliš chladný, nebo nutkání použít výraz *dobrý den* pro navázání kontaktu. V žádném z textů se však neobjevil pozdrav *dobrý den* bez oslovení, pravděpodobně byl tedy na lekci problematice oslovení v psané komunikaci věnován dostatečný prostor. Větší důraz by mohl být kladen na důsledné rozlišování pozdravu jakožto prostředku mluveného jazyka a oslovení jakožto prostředku jazyka psaného. Na druhou stranu mohou být studenti ovlivněni i setkáním se skutečností, protože čeští rodilí mluvčí stále ve větší míře v e-mailu zdraví *dobrý den*.

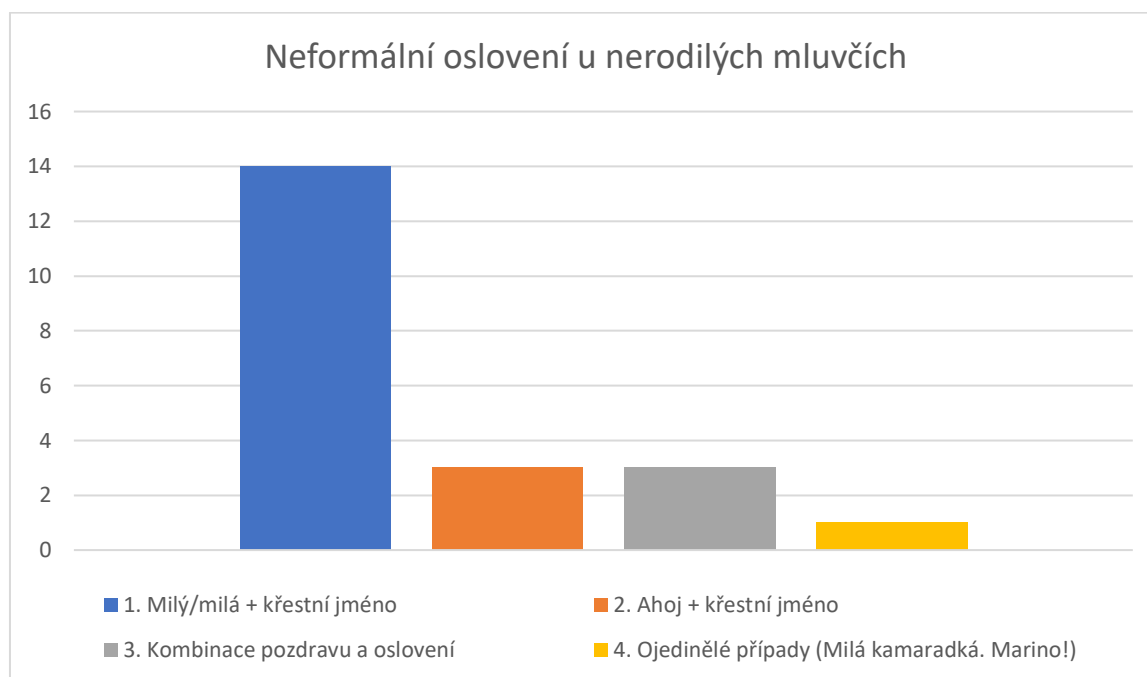
Co se týče třech nezařaditelných případů, v jednom byl nevhodně použit pozdrav *Ahoj* bez oslovení následovaný e-mailem ve 2. osobě plurálu, tedy vykáním. Tento případ je ojedinělý, avšak je možné, že si pisatel v reálném životě se šéfem tyká nebo mají blízký vztah, a že naopak podlehl zobecňujícím poučkám z lekce, že je nutné v e-mailu šéfovi vykat. Ve druhém případě bylo zvoleno nevhodné oslovení *Pane šefe!*, což je v psaném projevu nezdvořilé. Třetí případ, *Vazena Pani Švestko*, je patrně snahou o oslovení pana Švestky, který má však jméno v ženském rodě, a tak došlo ke spletení rodů a slov *pane* a *paní*. Jedná se taktéž o ojedinělý případ, ale vzhledem k tomu, k jakým úsměvným situacím může dojít, by bylo vhodné na lekci víc opakovat slova *pan* a *paní* ve vokativu.

Z celkového grafu je vidět zpravidla dobré osvojení oslovení. Navzdory očekávání se téměř nevyskytl pozdrav místo oslovení a pokud se objevily nedostatky, byly zpravidla motivovány nedostatečnou znalostí koncovek kvůli nízké úrovni jazyka.

11.1.2 Neformální oslovení

Graf 9: Neformální oslovení v písemné práci u nerodilých mluvčích

V naprosté většině (ve 14 případech ze 21) studenti volili oslovení *Milý/Milá* s křestním jménem. Stejně jako u formálního oslovení, i zde respondenti velmi dbali na použití vokativu. Pouze ve dvou případech bylo jméno v nominativu. Lze tedy opět vysoudit, že jsou si studenti dobře vědomi, že je pátý pád nutný a žádoucí.

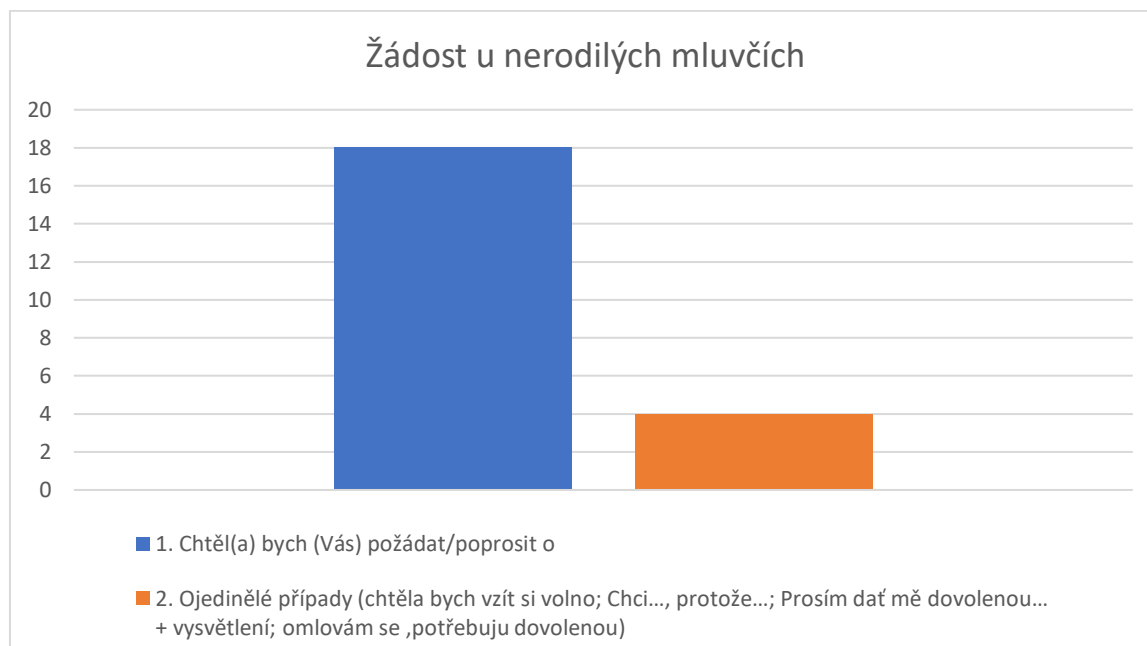
Pouze ve třech případech byla volena kombinace pozdravu *Ahoj* a křestního jména, v jednom případě v nominativu, v jednom s chybnou snahou o vokativ. Většina studentů tedy už pozdrav *Ahoj* pravděpodobně má spojený převážně s mluvenou češtinou. Ve třech případech však studenti volili kombinaci pozdravu a adjektiva *milý/milá* s křestním jménem (*Ahoj, milá Sofio! Ahoj, milá Sašo! Čau, moje přítelkyně*). I zde je možné odhadovat příčinu ve snaze zahájit komunikaci pozdravem, případně snahu „zformálnět“ a uvolnit adjektivum *milý*. Ve všech případech byl správně utvořen pátý pád.

V jednom případě byl neformální pozdrav neadekvátní (*Milá kamaradká. Marino!*). Text byl psán na počítači, je tedy možné, že tečka je překlep. Takto však oslovení jménem působí jako naléhavé a obtěžující.

Opět je z celku možné vyvodit stejný závěr, jako u formálního oslovení. V naprosté většině si studenti oslovení dobře osvojili. Pronikání pozdravu z mluvené češtiny se vyskytlo v minimálním počtu případů. V neformální e-mailové komunikaci to však obecně nebývá považováno za nedostatek. Oceňujeme také zjevnou snahu o používání vokativu v oslovení.

11.2 Žádost

Graf 10: Žádost v písemné práci u nerodilých mluvčích

Zde je situace velmi jednoznačná. Naprostá většina studentů (18 ze 22) zvolili výrazy *požádat/poprosit* v kombinaci s kondicionálem *chtěl(a) bych*. Pozoruhodné zjištění bylo učiněno v porovnání slovanských skupin s neslovanskou. U neslovanské skupiny žádný účastník nenapsal zájmeno *Vás*, zatímco Slované ho poměrně často uplatňovali. Slované si vzhledem ke značné podobnosti jazyků poměrně záhy osvojují výraz *prosím vás*, a proto jim ani zde zájmeno v akuzativu nečinilo potíže, a naopak ho využili ke zvýšení adresnosti výpovědi. Naproti tomu neslovanští studenti tuto formulaci nevyhledávají, a vyhýbají se tak případným chybám v užití špatného pádu, eventuálně také ve slovosledu.

Všechny ostatní případy vykazují pragmatické nedostatky. Tři ze čtyř spojuje orientace na mluvčího, nikoli adresáta (*chtěla bych vzít si volno; Chci..., protože...; omlovám se ,potřebuju dovolenou.*). V české kultuře toto může být přijato nevlídně.³⁵ Čtvrtá výpověď je orientovaná na adresáta, ale má imperativní ráz (*Prosím dať mě dovolenou... + vysvětlení*), byť forma imperativu není vzhledem k nízké úrovni znalostí užitá. Infinitivní konstrukce ve funkci

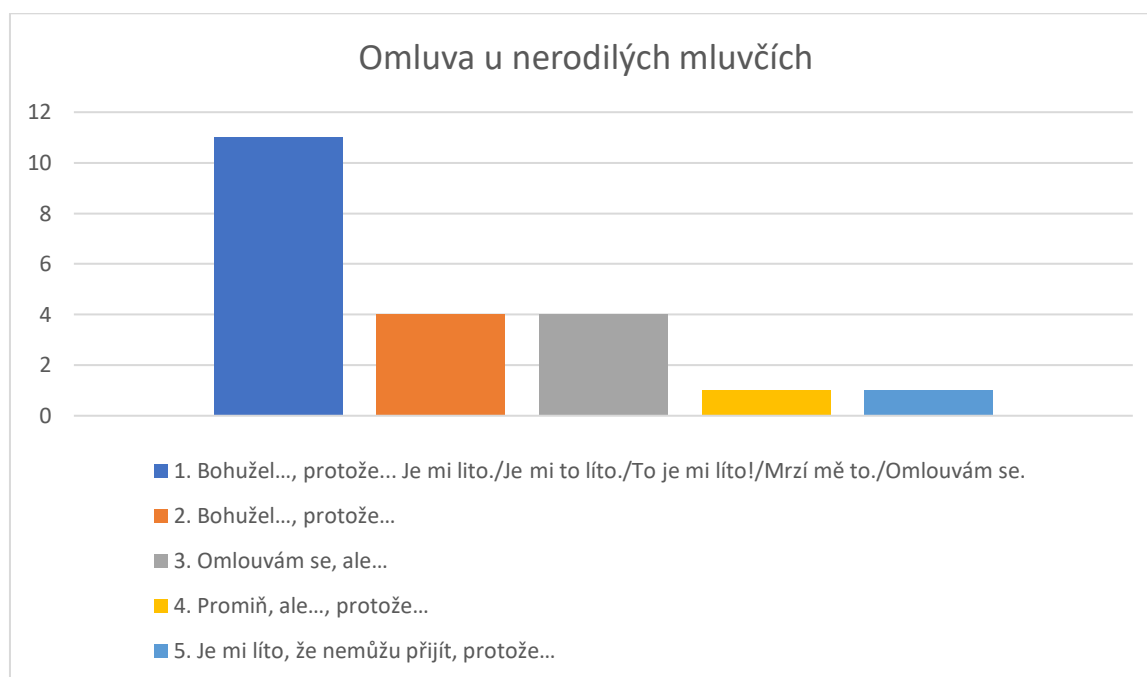
³⁵ Ve výzkumu odstup od autority měla Česká republika skóre 57 ze 100, tedy poměrně velký odstup od autority (srov. Hofstede, Hofstede, Minkov, 2010). Zároveň Česká republika vykazuje vyšší index vyhýbání se nejistotě (74 ze 100). Z toho vyplývá, že Češi mají tendenci být zdvořilejší a v komunikaci „pro jistotu“ stavět na první místo adresáta, nikoli sebe.

imperativu se však obvykle užívají v rozkazech a příkazech (srov. Grepl, Karlík, 1998, s. 455-456), toto je tedy zcela nevhodná žádost.

Celkově opět hodnotíme výsledek pozitivně, studenti si osvojili zdvořilé výrazy pro vyjádření žádosti. V tomto případě se opakovaly konvencionalizované výrazy, které jsme uváděli na lekci jako příklad, předpokládáme tedy, že úspěšnost výsledků tkví zejména v doslovném přepisu příkladové věty. Není možné hodnotit skutečné porozumění problematice zdvořilé žádosti, tj. zda studenti rozumí, že kondicionál je zdvořilejší, zda si uvědomují nevhodnost výrazu *chci* atd. Na úrovni A1 však pokládáme za nejvhodnější řešení právě používání tzv. *chunks*, tedy slovních spojení osvojovaných jako fráze v celku.

11.3 Omluva

Graf 11: Omluva v písemné práci u nerodilých mluvčích

Jazykové prostředky pro vyjádření omluvy byly mnohem širší než u žádosti. Všechny omluvy byly bez pragmatických nedostatků. Je tedy možné sledovat namísto nedostatků způsob, jakým studenti řeší situaci tak, aby byli co nejzdvořilejší.

Navzdory očekávání se studenti spíše vyhýbali použití explicitní performativní formule *omlouvám se*. Tento výraz se vyskytl pouze dvakrát. Stejně tak se téměř nevyskytlo sloveso *promiň*, objevilo se pouze jednou. Jsou dvě možná odůvodnění – *bohužel* má jednoduché použití, zatímco *omlouvám se* nebo *promiň* je třeba následovat vedlejšími větami se spojkou *že*

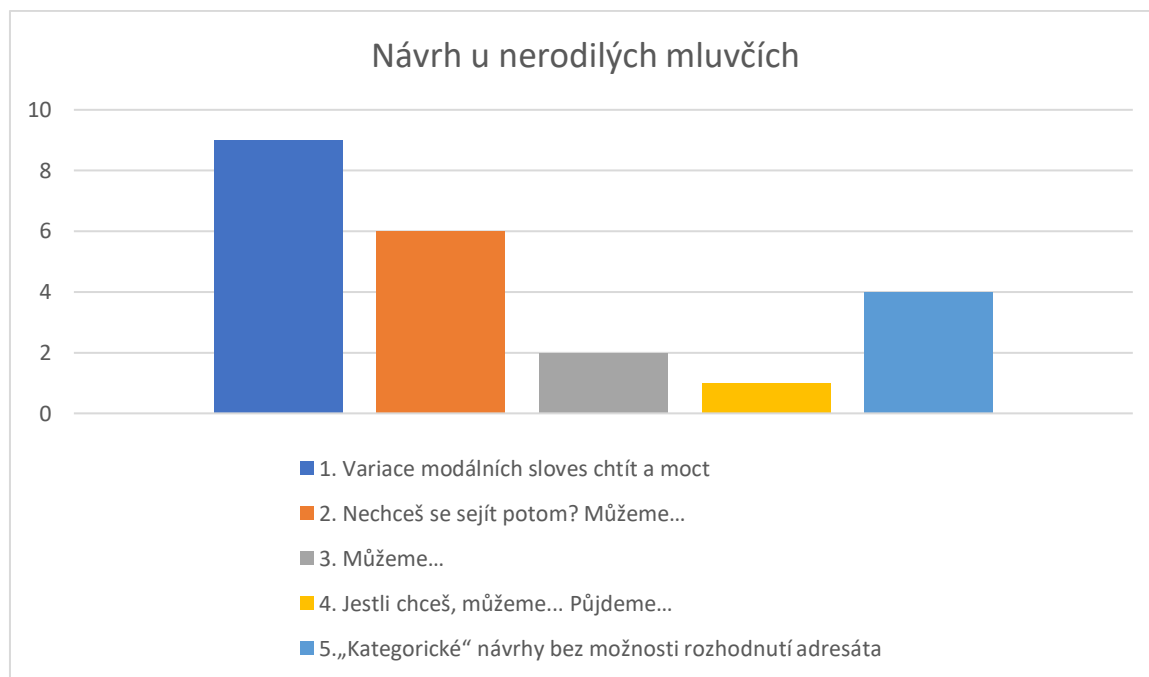
a *ale* nebo jednou vedlejší větou. Druhým možným důvodem je opět doslovné použití příkladu z lekce, což pokládáme za velmi pravděpodobné.

Je pozoruhodné, že v nadpoloviční většině studenti napsali omluvy dvě, kdy první částí byla vždy částice *bohužel* a druhou částí *je mi to líto*, *mrzí mě to* nebo *omlouvám se*. Stejně to bylo uvedeno v příkladovém e-mailu z lekce, avšak zde ne všichni studenti opsali text doslovně, ale vybírali z několika možných variant. Jelikož záměrem omluvy je zrušení penalizace za porušení norem, pravidel nebo zvyklostí (srov. Grepl, Karlík, 1998), její podstatou je právě porušení norem. Proto studenti správně cítí potřebu pokorného zopakování omluvy.

U omluvy bylo také osvojení jazykových prostředků velmi uspokojujivé, studenti se zde navíc nebáli více experimentovat. Omluva je častým jevem i na lekcích (omluvy za pozdní příchody nebo dřívější odchody, nesplnění domácího úkolu či zapomenutá učebnice), proto studenti měli již z dřívější doby určité znalosti.

11.4 Návrh

Graf 12: Návrh v písemné práci u nerodilých mluvčích

U komunikační funkce návrhu byly výrazové prostředky také bohatší. Nejčastěji (v 9 případech ze 21) studenti různým způsobem kombinovali modální sloveso *chtít a moct*, z toho ve čtyřech případech ponechali verba pouze v indikativu, tj. „nejnižší možný stupeň zdvořilosti“³⁶ (např.

³⁶ Encyklopedický slovník češtiny uvádí škálu jazykových prostředků seřazených podle vyjádřeného respektu k adresátovi od nejméně zdvořilých k nejdvořilejším: *Dej sem tu sklenici!* – *Podej mi tu sklenici!* – *Podejte mi tu*

Muzeme oslavit tvoje narozeniny kdy se vratim, napriklad utery 27.6? Muzeme jit do kina nebo restauraci.). V dalších čtyřech případech se objevily varianty s kondicionálem v jedné ze dvou částí (např. *Mohli bychom sejít, třeba, jestli tě to bude pohodlně, v pátek přes týden. Kam chtěla bys jít? Muzeme jit do kina, nebo třeba do divadla.*). V jednom případě byl kondicionál v obou částech a dokonce v jedné z forem negativně (*Nechtěla bys se potkat později? Mohli bychom jet na výlet nebo jit do restaurace.*).

Druhou nejčastější variantou (6 ze 21) byla kombinace verba *chtít* v negativní formě indikativu přítomného času s návrhem pomocí slovesa *moc* v indikativu přítomného času (např. *Nechceš se sejít potom? Muzeme jit do kina, do restaurace nebo do klubu.*). Opět to přisuzujeme příkladovému návrhu z lekce, kde byla použita stejná konstrukce.

Dva texty obsahovaly pouze jeden návrh pomocí výrazu *Muzeme* (např. *Muzeme jit do kina nebo do klubu.*). Naprostá většina studentů navrhovala pomocí dvou modálních sloves, jelikož bylo potřeba v návrhu zmínit jak návrh jiného termínu, tak návrh místa setkání.

Jeden text tematizoval možnou ochotu adresáta pomocí podmiňovací spojky *jestli* (*Jestli chceš, muzeme... Pujdeme...*).

V návrzích se objevoval ještě jeden fenomén, který nazýváme „*kategorické*“ návrhy *bez možnosti rozhodnutí adresáta* (ve čtyřech případech). Jedná se o takové návrhy, které jsou velmi direktivní, mluvčí zde nedává adresátovi možnost volby. Svou kategoričností se tak vzdalují od podstaty komunikační funkce návrhu a plní jiné funkce. V jednom případě zcela chybí modální sloveso, návrh je vyjádřen budoucím časem slovesa *jit*, a tak plní komunikační funkci sdělení (*Myslím, že jsem budu v Praze v pátek ráno. Pujdeme do kina na nový film.*). Ve dalších třech sice modální sloveso nechybí, není však použito ve fakultativním smyslu, nýbrž plní funkci prosby či sdělení (Příklad 1: *A můžu přijet v sobotu pano o 8 hodin. A můžeš přijet na nadrazi? Budu na tě čkat pano o 7 hodin rano.* Příklad 2: *Můžeš přijít do kina v pátek v sedm hodin večer??* Příklad 3: *Máme čas v sotbotu a muzeme...*).

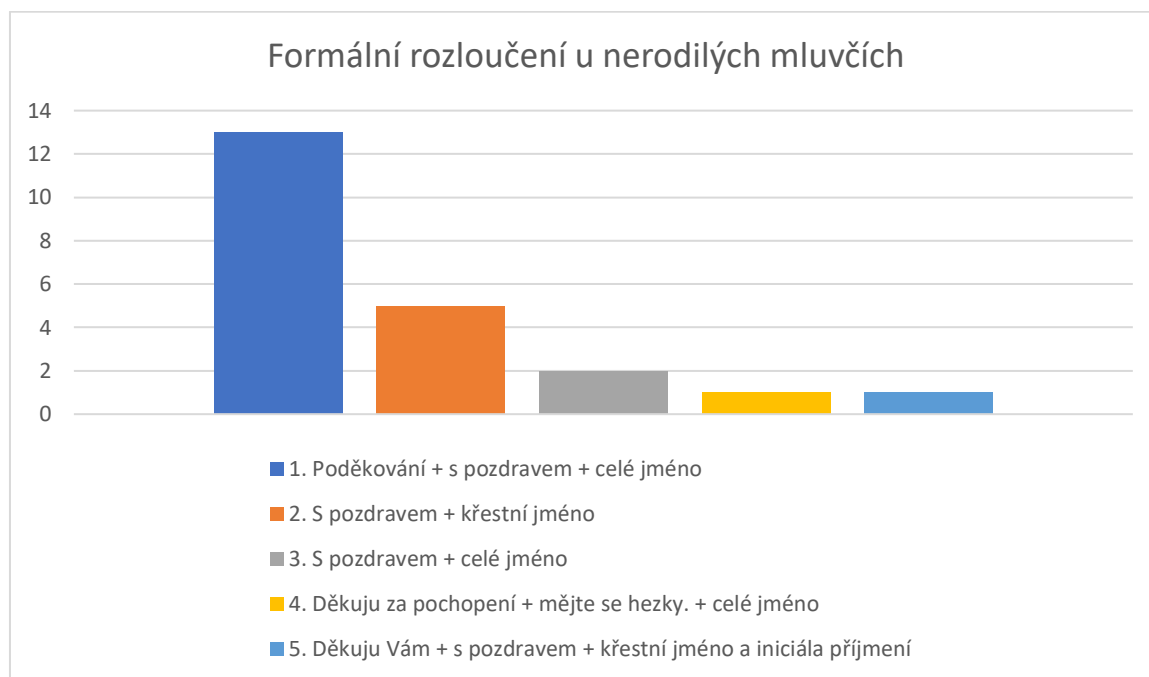
---

sklenici! – Podejte mi prosím tu sklenici! – Podejte mi prosím tu skleničku! – Podáte mi tu skleničku? – Podal byste mi tu skleničku? – Nepodal byste mi tu skleničku? – Můžete mi podat tu skleničku? – Mohl byste mi podat tu skleničku? – Pane, nemohl byste mi podat tu skleničku? Muzeme si zde povšimnout, že nejdvořilejší ze slovesných způsobů je negativní kondicionál. (srov. Encyklopedický slovník češtiny. Praha: NLN, 2002. ISBN 80-710-6484-X, s. 564.)

11.5 Rozloučení

11.5.1 Formální rozloučení

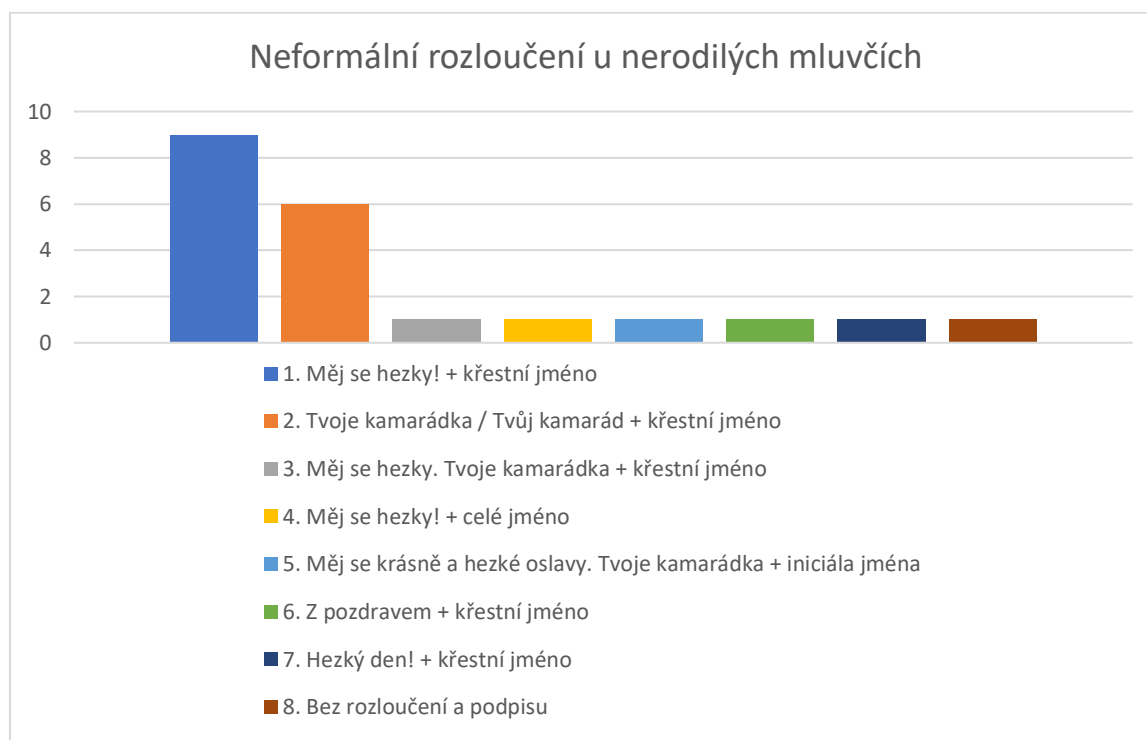
Graf 13: Formální rozloučení v písemné práci u nerodilých mluvčích

Ve formální korespondenci je vidět poměrně konzistentní používání konvencionalizovaného rozloučení *S pozdravem + celé jméno*, a to v 16 případech ze 22, z toho ve 13 případech studenti ještě poděkovali (nejčastěji *děkuji za pochopení*, neslovanští studenti pak občas volili také *děkuji moc*). Čtyři studenti se opomněli podepsat příjmením a v jednom případě bylo příjmení nahrazeno iniciálou. Jak jsme zmiňovali již u oslovení v kap. 9.1.1, je možné, že někteří studenti svému šefovi tykají či mají blízký vztah. Je proto možné, že je vedoucí oslovuje křestním jménem, a necítili tak potřebu psát celé jméno. Vše však může zůstat pouze domněnkou, jelikož osobní situaci studentů neznáme. Varianta *Mějte se hezky. + celé jméno* je v tomto kontextu přijatelná, nejedná-li se o vysoce oficiální pracovní prostředí. Ve většině případů nerodilí mluvčí také správně cítili potřebu zdvořile poděkovat.

11.5.2 Neformální rozloučení

Graf 14: Neformální rozloučení v písemné práci u nerodilých mluvčích

V neformálním rozloučení neshledáváme téměř žádné problematické varianty s výjimkou jednoho e-mailu bez rozloučení a podpisu. Ze 21 případů se 18 podepsalo křestním jménem nebo jeho variantou, jeden podpis byl pouze iniciála křestního jména a v jednom případě se vyskytlo celé jméno. Tuto variantu nemůžeme označit za neadekvátní, jelikož existují situace, kdy má pisatel příliš obvyklé křestní jméno a v e-mailu se nemůže nijak specificky identifikovat. V takovém případě podpis celým jménem neznačí oficiální projev, ale má pouze identifikační ráz. Varianta *S pozdravem* (v originálu *Z pozdravem*) + křestní jméno je rovněž možná, spíše se používá v oficiálnějších projevech, kdy se pisatel zdržuje emotivních projevů, ale není výhradně určena pro oficiální korespondenci, proto ji zde neoznačujeme za neadekvátní.

Na lekci jsme komentovali také výraz *Tvůj/Tvoje*. Tento výraz se používá ve velmi blízkém až intimním vztahu k adresátovi, studentům tedy bylo sděleno, aby byli s jeho užíváním opatrní. Jako alternativu jsme zmínili právě *Tvůj kamarád / Tvoje kamarádka*, což zde vedlo k jeho nadužívání (celkem v 7 případech). Čeští mluvčí nemají příliš ve zvyku tuto kombinaci používat.

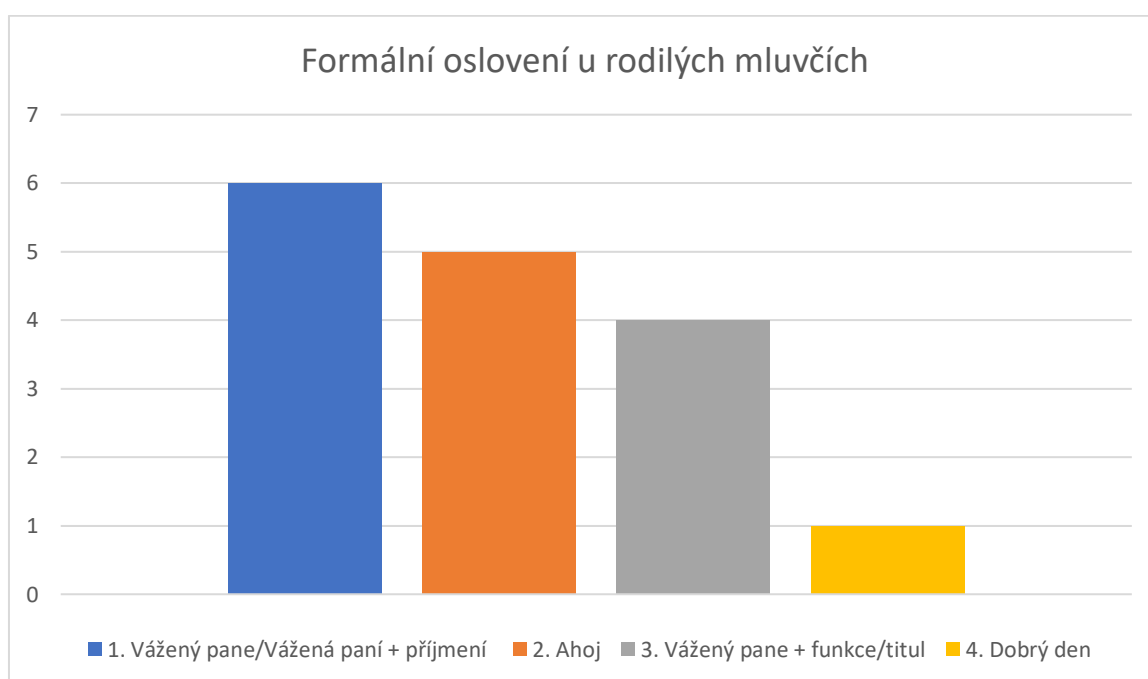
12 Výsledky výzkumu písemných prací kontrolní skupiny rodilých mluvčích

12.1 Oslovení

Pokud se v oslovení objevilo jméno či příjmení, z etických důvodů ho neuvádíme, jelikož se mohlo jednat o osoby, které s prováděním výzkumu nesouhlasily (nadřízené či přátele respondentů).

12.1.1 Formální oslovení

Graf 15: Formální oslovení u rodilých mluvčích

Kontrolní skupina projevila dobrou znalost norem oslovení. Nejčastěji (v 6 případech ze 16) volili oslovení *vážený pane/vážená paní* následované příjmením, dále totéž oslovení s funkcí či akademickým titulem (ve 4 případech – např. *Vážený pane vedoucí; Vážený pane doktore; Vážený pane inženýre*).

V pěti případech svému šéfovi tykali, nejčastější byla kombinace *ahoj* + křestní jméno. V jednom případě se dokonce vyskytla kombinace neoficiálního pozdravu s oficiálním oslovením jako prvek jazykového humoru (*Ahoj šéfe*). V dnešní době je rozvolněná komunikace na pracovišti zcela běžná, zejména to bývá časté v korporacích, kde je komunikačním jazykem kromě češtiny často angličtina, která rozdíl mezi tykáním a vykáním nemá. Tykáním se mezi nadřízeným a podřízeným stírají hierarchické vzdálenosti a snižuje se míra oficiality, což může být příznivé pro vztahy v dané společnosti a pro všeobecný *well-*

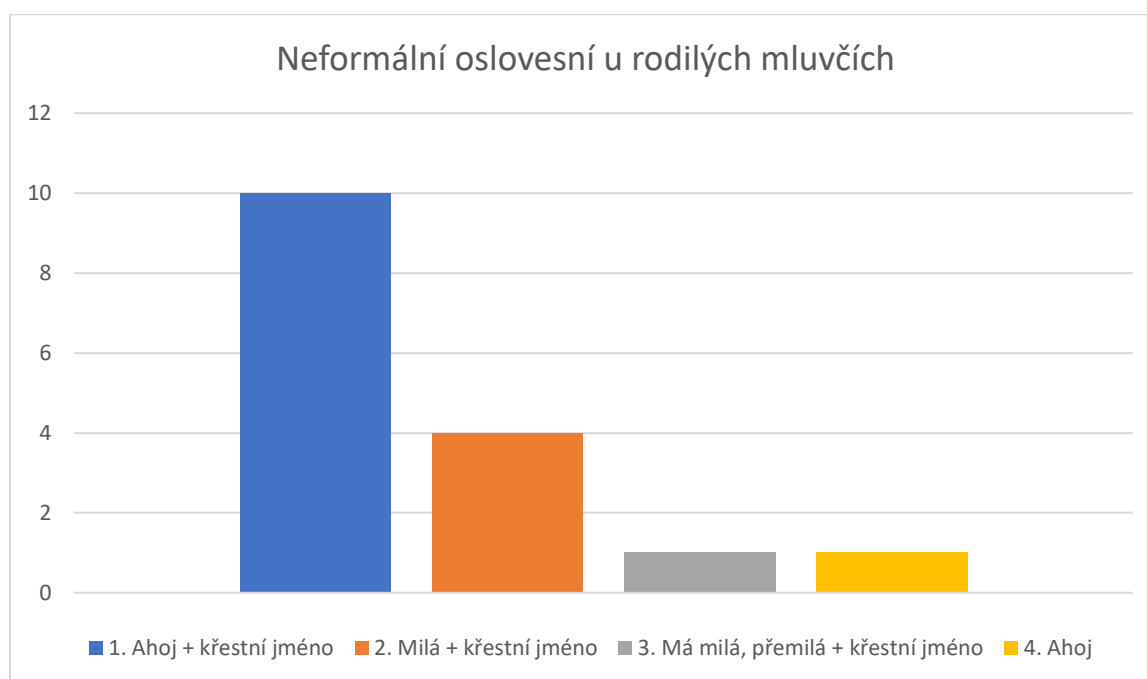
being, tedy pocit pohody. Blízký vztah však může být také účinným nástrojem manipulace např. v situacích, kdy firma nutí zaměstnance pracovat přesčas, za nižší mzdu nebo je nucena propouštět, jelikož tykání může rozvolnit hranice, kam až může komunikace zajít.

V jednom případě se objevil místo oslovení pozdrav *dobrý den*. Nízká míra výskytu je poměrně překvapivá, vzhledem k tomu, v jaké míře se používá v dnešní korespondenci. Je možné, že se mu účastníci vědomě či podvědomě vyhýbali, protože věděli, že vyplňují výzkum pro lingvistickou diplomovou práci.

Kromě tohoto případu byly všechny případy byly z pragmatického hlediska v pořádku a v souladu s normami oslovování, ať už v oficiální korespondenci, či v té neoficiální, pokud si mluvčí se svým vedoucím tykali.

12.1.2 Neformální oslovení

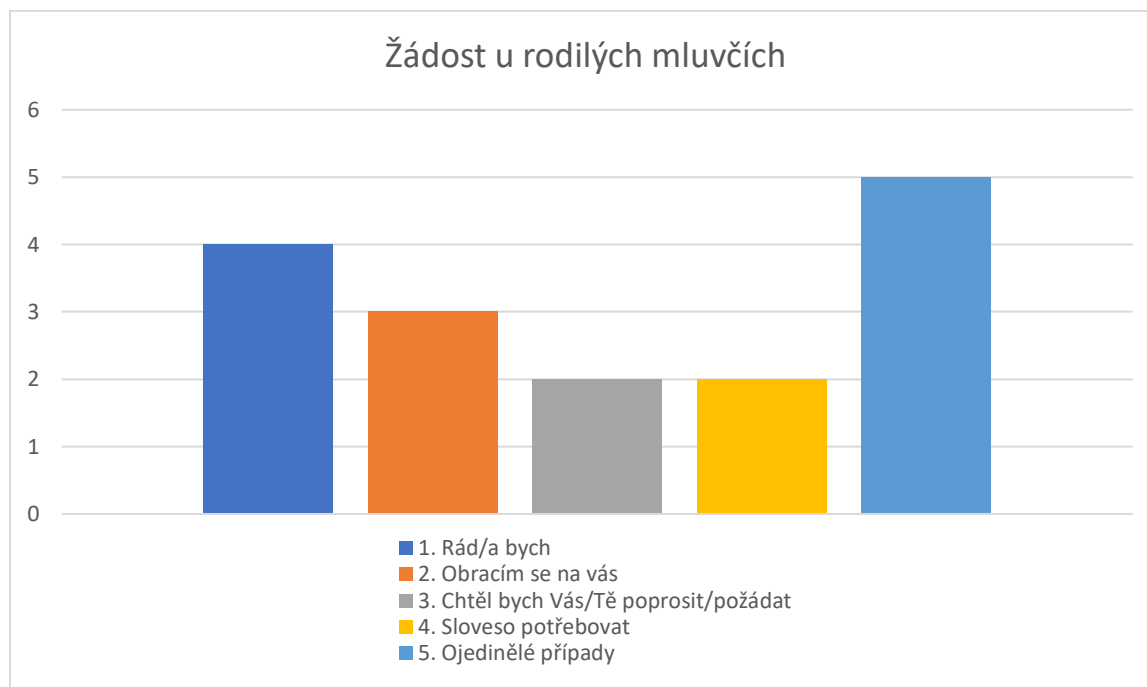
Graf 16: Neformální oslovení u rodilých mluvčích

V neformálním oslovení byli rodilí mluvčí velmi konzistentní. V podstatě se objevily pouze dvě možné varianty, a to *ahoj* a *milá* v kombinaci s křestním jménem či jeho familiární podobou. Pozdrav *ahoj* v kombinaci s křestním jménem se vyskytl v 10 případech ze 16, pouze pozdrav *ahoj* v jednom případě a oslovení *milá* ve 4 případech. V jednom případě se objevilo kreativní oslovení vyjadřující silnou náklonnost (*Má milá, přemilá* + křestní jméno).

12.2 Žádost

Graf 17: Žádost u rodilých mluvčích

Oproti nerodilým mluvčím, kteří byli zpravidla odkázáni na jazykové prostředky osvojené na lekci, projevili rodilí mluvčí značnou rozrůzněnost a proměnlivost výrazů. Z grafu je patrné, že pro nás nebylo lehké vytvořit kategorie, do kterých by se zařadil víc než jeden výraz. To ukazuje na často zmiňovaný problém, že některé komunikační funkce nelze jednoznačně vymezit jazykově, nýbrž jsou vyjadřovány s ohledem na celý komplex konkrétní komunikační situace. Přesto však lze nalézt alespoň částečné shody v některých jazykových prostředcích.

Často rodilí mluvčí používali výraz *rád/a bych*, a to ve čtyřech, resp. pěti případech ze 16, kde byl jednou výraz součástí kombinovaného vyjádření (např. *ráda bych Vás požádala o; ráda bych si vzala dovolenou*). Výrazy typu *rád bych požádal si* zasluhují pozornost. Výraz *rád* označuje potěšení, ochotu, radost, kladný citový vztah atp. Můžeme tedy říkat věty jako *rád bych šel do kina, rád chodím na výlety* nebo *moc rád vám pomůžu*, ale spojení se slovesem *požádat* nebo *poprosit* je poněkud nelogické, protože pisatel si pravděpodobně rád vezme dovolenou, ale žádá o ni zpravidla nerad, protože je to spojeno s nepříjemnostmi pro jeho nadřízené.

Třikrát také mluvčí použili velmi oficiální výraz *obracím se na vás*, ve všech případech navíc v kombinaci s velkým písmenem u zájmena *Vás* jako vyjádření úcty k adresátovi (*Obracím se na Vás se žádostí.*; *Obracím se na Vás s prosbou týkající se... Ráda bych...*; *obracím se na Vás s žádostí o povolení*).

Oproti velmi oficiálnímu výrazu v předchozím odstavci se naopak vyskytly dvě přímá vyjádření se slovesem *potřebovat* neorientovaná na adresáta. Jednou v kombinaci se zdvořilejší kondicionální formou (*potřeboval bych dovolenou + termín*), jednou zcela bez zdvořilostních prvků (*potřebuji si vzít pět dní dovolené*).

Dvakrát se vyskytl výraz *chtěl/a bych Vás/Tě požádat/poprosit*, u tykání méně oficiální (*chtěl bych Tě poprosit o dovolenou*) a u vykání více (*chtěla bych Vás požádat o dovolenou*).

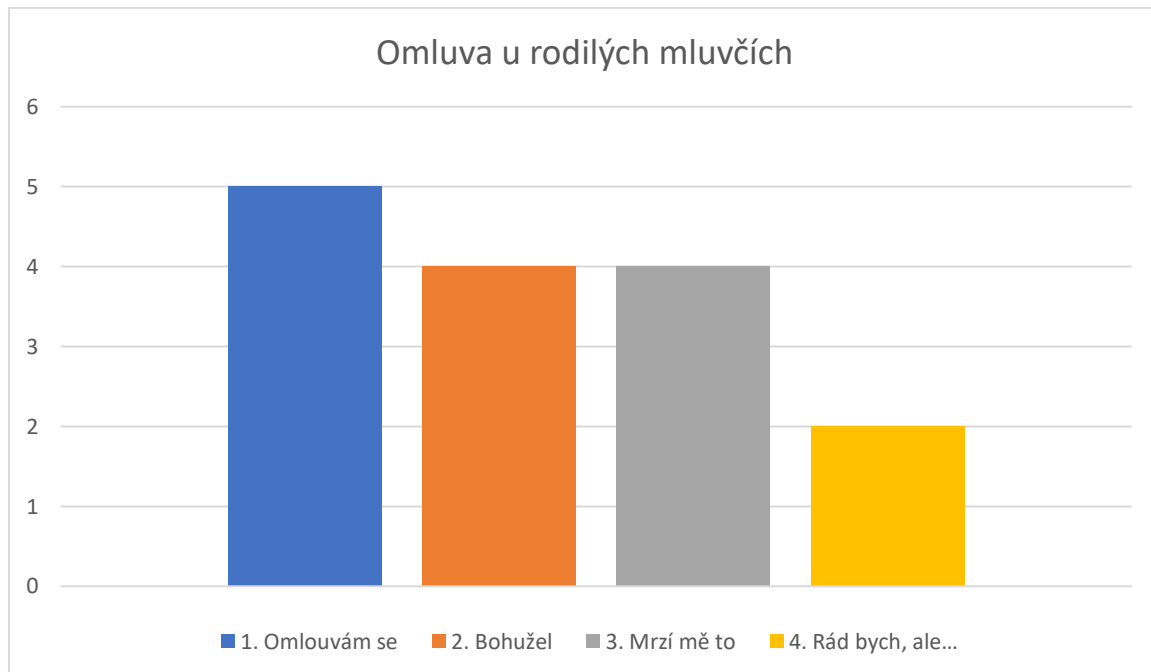
Mezi dalšími výrazy jsme nenalezli společné prvky, které by je řadily do jedné kategorie. Jeden z výrazů byl podobný výrazu *obracím se na vás*, ale méně oficiální (*píši Vám s prosbou o*), dále se vyskytl výraz *chtěla bych* v kombinaci s otázkou ke svolení (*V lednu bych si chtěla vzít na týden dovolenou, [...], bylo by to možné?*) a ve třech případech se objevilo explicitní performativum – jednou výraz *prosím* (*prosím o Váš souhlas s mojí žádostí o*), dále *žádám Vás o* a ve třetím byla skromně vyjádřena troufalost sdělení (*dovoluji si Vás požádat o*).

Čeští rodilí mluvčí také s ohledem na míru oficiality volili knižní koncovky sloves (např. *dovoluji si, píši Vám, potřebuji*), které zvyšují zdvořilost sdělení i v případě, kdy sdělení samo není psáno příliš oficiálně.

Shrneme-li jazykové prostředky volené rodilými mluvčími, musíme konstatovat, že ve všech případech obsahovaly prvek zdvořilosti. Míra zdvořilosti se lišila v některých případech značně (srov. *obracím se na Vás s prosbou týkající se... a potřebuji si vzít pět dní dovolené*), všechna vyjádření však byla co do zdvořilosti přijatelná. Opět se zde pravděpodobně promítl vztah s nadřazeným, záleželo na vzájemné blízkosti účastníků komunikace, což pochopitelně není možné v rámci výzkumu zpětně zjistit. Vyjádření byla velmi různorodá až invenční – i v tomto je možné spatřovat jisté vyjádření zdvořilosti, neboť čas a úsilí, které věnuje pisatel vymyšlení vhodné formulace, se promítne jak do textu, tak do jeho interpretace adresátem.

12.3 Omluva

Graf 18: Omluva u rodilých mluvčích

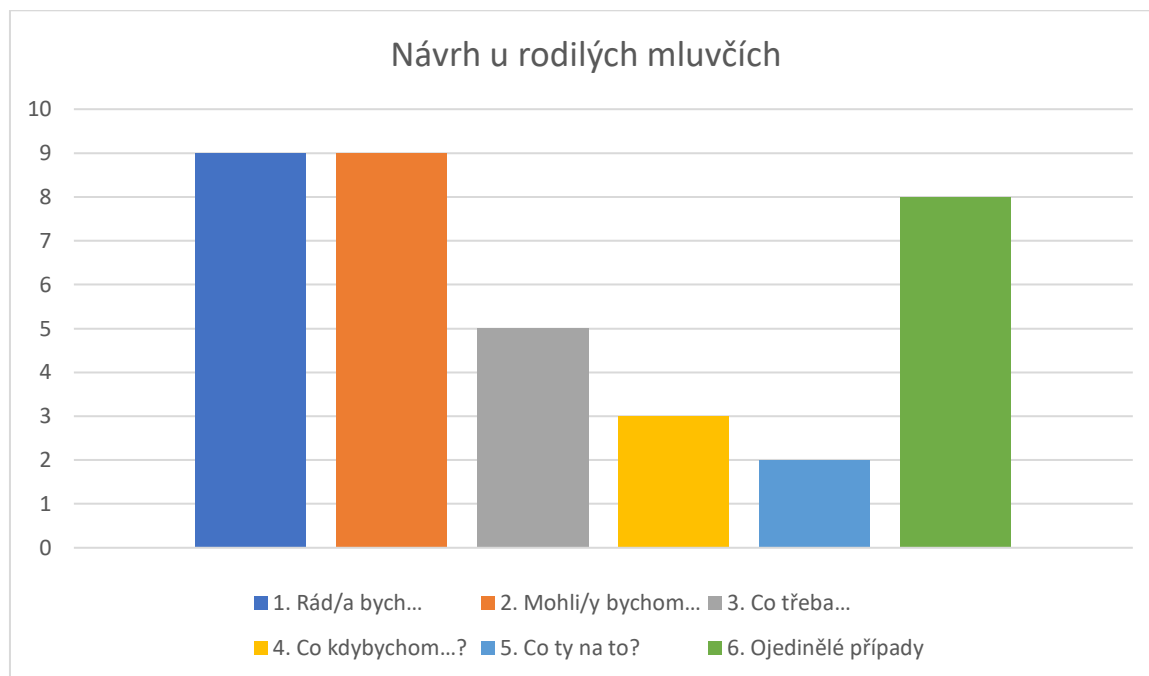
Zde byly oproti žádosti odpovědi poměrně stabilní, nevyznačovaly se takovou různorodostí. Nejčastěji (v pěti případech ze 16) se objevil výraz *omlouvám se* (např. *omlouvám se, ale bohužel...*; *Moc se omlouvám, ale...*). Častým prostředkem byla částice *bohužel* (např. *bohužel se musím omluvit, protože...*; *Bohužel tuto sobotu nemůžu...*); Hlavním prvkem byla ve čtyřech případech, v dalších třech případech pak doplňovala jiné vyjádření omluvy. Čtyřikrát se vyskytl výraz *mrzí mě to*, vždy ještě se zesilujícím adverbem *moc* (*moc mě to mrzí, ale nezvládnou dorazit...*; *moc, opravdu moc mě to mrzí, ale...*). Zajímavý je výraz *nezvládnou dorazit*, který vyjadřuje neschopnost mluvčího splnit vůli adresáta, nikoli však neschopnost zaviněnou mluvčím, ale způsobenou nešťastnou souhrou okolností. Dva mluvčí svou omluvu zmírnili vyjádřením touhy přijít, která jim je zvenčí znemožněna uskutečnit (*Moc rád bych přišel, ale bohužel to nepůjde, prosím, abys mě omluvila.*; *Ačkoliv bych se jí moc rád zúčastnil, musím se omluvit.*). Zde byly také zajímavé ojedinělé konstrukce, a to prosba o omluvu vyjádřená performativem (*prosím, abys mě omluvila*) a sloveso *muset* vyjadřující, že vnější okolnosti mluvčímu nedovolují jednat jinak (*musím se omluvit*).

Celkem ve čtyřech případech mluvčí kombinovali dva či více jazykových prvků, aby omluvu umocnili (např. *omlouvám se, ale bohužel...*; *moc se omlouvám, ale...* + na konci *Ještě jednou se omlouvám, že nepřijdu.*; *moc mě to mrzí, ale bohužel...*).

Co se týče jednotlivých výrazových prvků, omluva nebyla tak variabilní jako žádost, i když i zde vznikaly různé kombinace. Je to dáno tím, že jazykové prostředky omluvu vyjadřující bývají častěji konvencionalizované. Všechny omluvy byly zdvořilé a pisatelé přistupovali k adresátovi s úctou.

12.4 Návrh

Graf 19: Návrh u rodilých mluvčích

Návrh byl vůbec nejsložitější na kategorizaci. Všechna vyjádření návrhu kromě jednoho byla kombinací dvou i více prvků. Proto jsme nakonec v grafu kategorie rozdělili na jednotlivé prvky, nikoli na jednotlivé výpovědi. Prvků se vyskytlo celkem 36, zatímco účastníků bylo 16.

V devíti případech se objevil výraz *rád/a bych* (např. *Ráda bych to s tebou oslavila dodatečně, až se vrátím.*; *Přesto bych Ti moc rád k Tvým kulatým narozeninám osobně popřál.*; *Ráda ti to nějak vynahradím...*), který je zdvořilý, protože přímo vyjadřuje přání mluvčího vyhovět adresátovi.

Stejně častým prvkem (v 9 případech) byl kondicionál *mohli/y bychom*.

Často se objevovalo zájmné příslovce *co* jako typický prvek návrhu. Nejčastěji *co třeba* (v pěti případech), dále *co kdybychom...* (ve třech případech), *co ty na to?* (ve dvou) a *co myslíš?* (ojediněle).

Dalším návrhem bylo sloveso *chtít*, dvakrát v indikativu, z toho jednou negativně (*Nechceš...?*) a jednou součástí podmínkového souvětí (*Kdybys chtěla...*). Zajímavé bylo, že se v žádném případě neobjevil negativní kondicionál typu *nechtěla bys*.

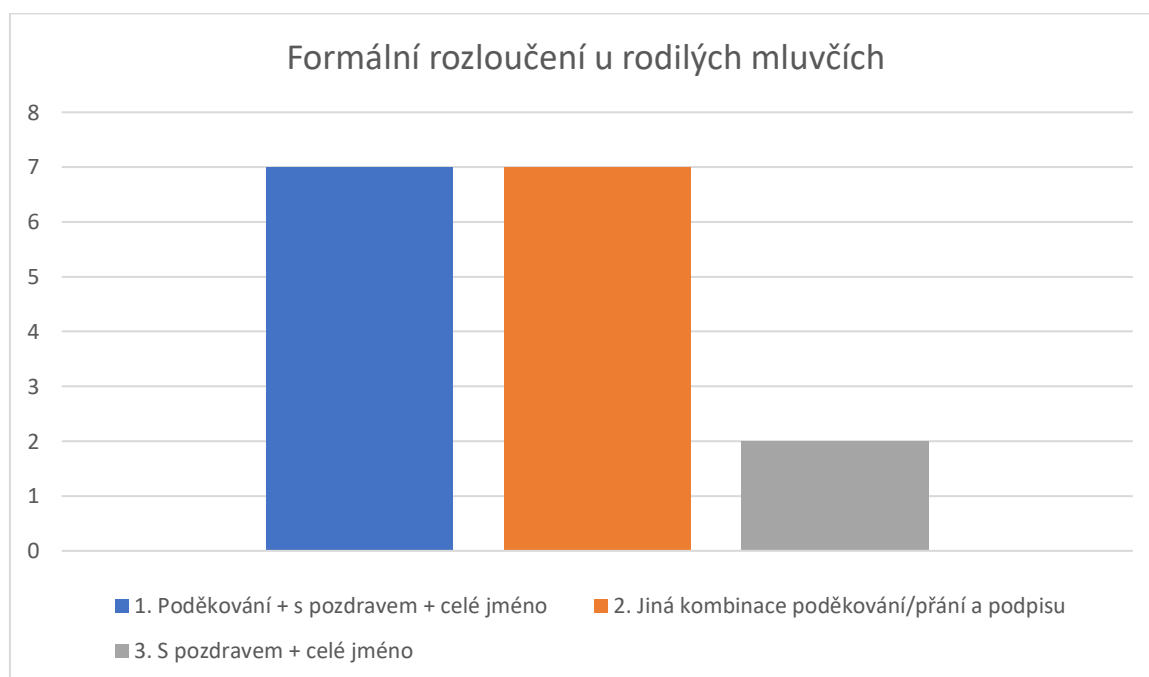
Další případy byly ojedinělé. Jedním z nich byl výraz *Můžeme zajít...*, kdy se sloveso *zajít* vyznačuje zdvořilostí oproti neutrální variantě *jít*. Dále se vyskytl výraz *Měla bys chuť?*, kdy je zdvořilostním prvkem kondicionál i výraz *mít chuť*. V jednom případě mluvčí vyjádřil přání se setkat (*moc rád tě uvidím*). Posledním ojedinělým vyjádřením návrhu byl imperativ v 1. os. pl. *Pojďme...*, který není v pravém slova smyslu rozkazovací, neboť zahrnuje do činnosti i mluvčího. Tento návrh byl zároveň jediným, který nezkombinoval několik prvků, vyznačoval se totiž oproti ostatním návrhům velkou blízkostí k adresátovi, a tedy uvolněností a jazykovou hravostí (*Říkám ale: pojďme se sejít, jen ty a já, pátek, kino nebo cokoli, co si budeš přát!*).

Celkově lze utvořit závěr, že rodilí mluvčí jsou zvyklí u návrhu kombinovat několik prvků. Samozřejmě je to z jedné strany způsobeno tím, že je potřeba navrhnout jak místo/aktivitu, tak termín. Může to být opět vysvětleno snahou být zdvořilý a zdůraznit, že se jedná pouze o návrh, nikoli o povinnost.

12.5 Rozloučení

12.5.1 Formální rozloučení

Graf 20: Formální rozloučení u rodilých mluvčích

Nejčastěji (v 7 případech ze 14) rodilí mluvčí na konci e-mailu poděkovali a pozdravili konvencionalizovanou formulí *s pozdravem* (např. *Předem děkuji za kladné vyřízení mé žádosti, s pozdravem*, + celé jméno; *Děkuji za pochopení, s pozdravem* + celé jméno s titulem; *Za vyhovění žádosti předem děkuji a přeji Vám pěkný den. S pozdravem* + celé jméno s titulem). Dvakrát se pisatel podepsal kromě celého jména i titulem, což je pravděpodobně dáno povahou jeho profese (např. akademičtí či právníčtí zaměstnanci).

Ve třech případech se pisatel podepsal jen křestním jménem, byly to tytéž e-maily, ve kterých si rodilí mluvčí se šéfem tykali (srov. *Díky a zdravím* + křestní jméno a kontaktní informace, *Předem moc děkuju. S pozdravem* + křestní jméno, *Moc děkuju. Měj se hezky!* + křestní jméno).

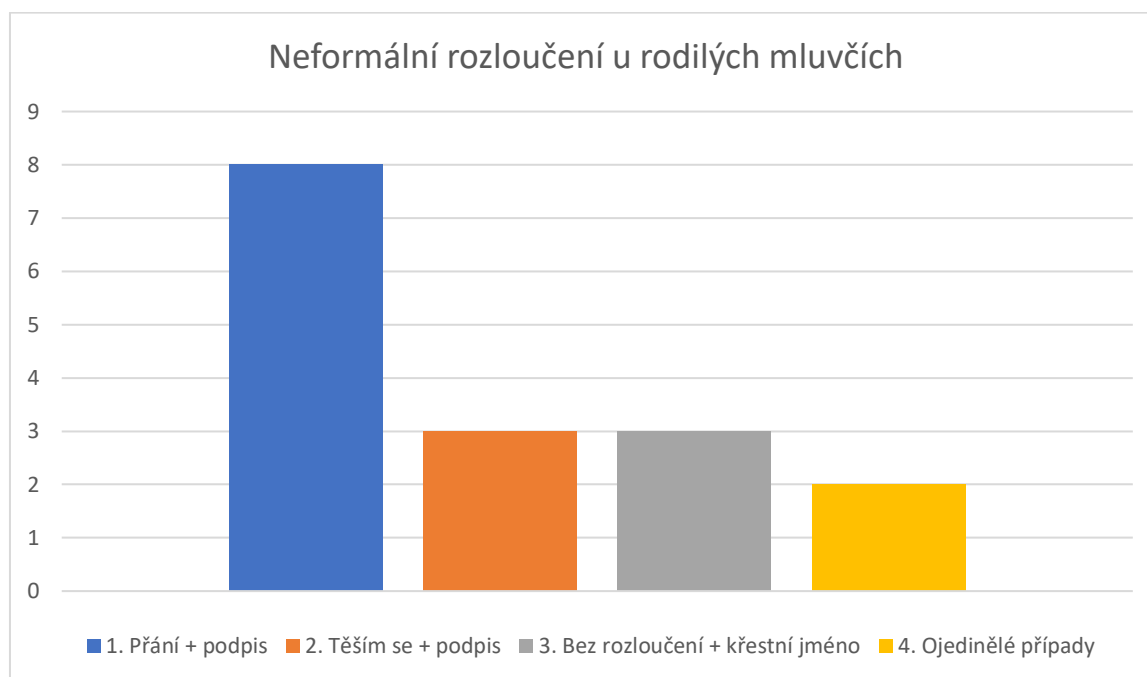
Další příklady byly v zásadě podobné, jen s drobnými obměnami, srov. *Děkuji a přeji pěkný den*, (+ celé jméno), *Budu se těšit na Vaši odpověď, s přáním krásného dne* + celé jméno, *S přáním krásného dne.* + celé jméno, *Díky moc a pěkný zbytek dne* + celé jméno a kontaktní informace.

Ve dvou případech se vyskytl konvencionalizovaný pozdrav *S pozdravem* + celé jméno. Jelikož se pisatel nesnaží o kreativitu nebo přátelský pozdrav, tato kombinace je v oficiální korespondenci vhodná díky tomu, že je bezpříznaková.

Celkově se v rámci poděkování čtyřikrát vyskytla formulace typu *předem děkuji za kladné vyřízení mé žádosti*. Termín *žádost* od *prosby* odlišuje Mašín (2015), v jeho pojetí je *žádost* zavazující výzvou, přičemž komunikační partneři jsou v asymetrickém vztahu. Pokud bychom tedy uvažovali o *žádosti* jako zavazující výzvě, byla by formulace poděkování za přijetí *žádosti* adekvátní. Karlík (Grepl, Karlík, 1998) *žádost* nevyčleňuje od *prosby* a definuje ji jako akt nezavazující a nekategorický, ale silně zainteresovaný, často i naléhavý, kdy mluvčí je závislý na adresátovi a adresát není vázán výzvou splnit. Podle této definice by pak pisatel automatické vyhovění *žádosti* neměl předpokládat. O této formulaci by se také dalo hovořit jako o manipulativní, jelikož nenabízí možnost volby. Na druhou stranu má zaměstnanec ze zákona právo na čerpání řádné placené dovolené, akceptaci ze strany vedení by tedy bylo možné předpokládat. Z našeho pohledu nelze k této formulaci vyjádřit jednoznačný názor. Někteří pisatelé se jí snaží vyhnout a používají obecnější poděkování typu *děkuji za pochopení* nebo *děkuji za zprávu*, případně předpoklad odpovědi vyjádří nepřímou, srov. *budu se těšit na Vaši odpověď*. Všechny tyto formulace považujeme za jistější variantu předešlého, jsou akceptovatelné za každé situace.

12.5.2 Neformální rozloučení

Graf 21: Neformální rozloučení u rodilých mluvčích

Zatímco u formální korespondence převažovalo poděkování, zde se poděkování vyskytlo pouze v jednom případě (*Děkuji za zprávu a těším se na setkání!* + křestní jméno) a zpravidla bylo nahrazeno přáním (např. *Moc si to užij a všechny pozdravuj! Měj se krásně* + křestní jméno; *Užij si to s ostatními gratulanty. Pa!* + iniciála křestního jména; *Měj se krásně, Tvůj kamarád* + křestní jméno). Přání se vyskytlo v 8, resp. v 9 případech ze 14, jelikož v jednom případě bylo součástí jiné formulace.

V dalších třech, resp. čtyřech případech bylo poděkování nahrazeno výrazem *těším se* a jeho obměnami (např. *Těším se, že se uvidíme,* + křestní jméno; *Moc se na tebe těším!!!* + iniciála jména).

Tři e-maily byly ponechány bez rozloučení, pouze s podpisem křestním jménem. Lze tedy konstatovat, že rozloučení je důležité především v oficiální komunikaci, zatímco v neoficiální ho mluvčí považují za volitelné.

Další dva případy byly ojedinělé, ve druhém z nich byla zopakována omluva (*Srdečně Tě zdravím,* + křestní jméno; *Měj se hezky a nezlob se.* + křestní jméno).

13 Srovnání a zhodnocení písemných projevů nerodilých a rodilých mluvčích

Co se týče formálního oslovení, nerodilí mluvčí v dotazníku zpravidla tíhli k pozdravu *dobrý den*. Pokud oslovovali, tak jen s velmi omezeným či žádným povědomím o normách oslovování v korespondenci. Naopak po lekci se pozdrav *dobrý den* vyskytl již pouze v zanedbatelném počtu případů a nejčastěji studenti oslovovali přívlastkem *vážený/vážená* s funkcí. Zpravidla oslovovali vokativem nebo se o něj pokusili. Rodilí mluvčí také převážně oslovovali *vážený pane/vážená paní*, avšak častěji s příjmením v 5. pádě, funkce byla až na druhém místě. Překvapivě se pouze jednou vyskytl pozdrav *dobrý den*. V běžné korespondenci se s ním zpravidla setkáváme, zde je tedy možné si jeho absenci vysvětlit tím, že se účastníci snažili ve výzkumu psát zdvořileji než ve skutečném životě. Poměrně časté bylo tykání a pozdrav *ahoj*, což je v dnešní době na pracovištích čím dál běžnější. U nerodilých mluvčích se tato varianta prakticky neobjevila. Na lekci totiž bylo nutné pravidla velmi generalizovat jak z důvodu úspory času, tak z hlediska nízké úrovně studentů, kdy je hlavním účelem zamezit tykání tam, kde je nežádoucí. Je však velmi pravděpodobné, že by ve skutečnosti řada z nich vedoucímu taky tykala, tuto možnost by bylo dobré v budoucí výuce zmínit.

Neformální oslovení jsme nezkoumali v dotazníku, ale až v písemné práci. Ve srovnání s kontrolní skupinou nevykazovali respondenti žádné výrazné pragmatické nedostatky. Rozdílem byla opět pouze četnost vybraných výrazů. Zatímco respondentská skupina volila ve většině případů oslovení *milá* s křestním jménem, u kontrolní skupiny naopak výrazně převažoval pozdrav *ahoj* s křestním jménem. Opět to lze vysvětlit tím, že studenti byli na lekci poučeni, že pozdrav *ahoj* patří do sféry mluveného jazyka, zatímco výraz *milý/milá* do sféry jazyka psaného.

Pokud jde o žádost, u nerodilých mluvčích se v písemných pracích oproti výsledkům z dotazníku výrazně zvýšila zdvořilost. V dotazníku vyjadřovali žádost nejčastěji prostým vysvětlením a hned druhým nejčastějším prostředkem bylo sloveso *chci*, které je zde rovněž z hlediska pragmatiky neakceptovatelné. Je to dáno jak rozdílem kultur v míře přímosti sdělení, tak omezeným repertoárem gramatických i lexikálních prostředků. V písemné práci se v naprosté většině studenti drželi výrazu *chtěl bych (Vás) požádat/poprosit o*, jelikož pro ně pravděpodobně bylo nejjednodušší opsat ověřené fráze z lekce. Naučili se tak užitečnou frázi, kterou mohou využít pro většinu zdvořilých žádostí. Rodilí mluvčí vykazovali nepoměrně širší repertoár jazykových prostředků, které se opakovaly jen zřídka. Výraz *chtěl bych Vás požádat*

o se s obměnou objevil pouze dvakrát, ale objevily se další podobné výrazy, např. *ráda bych Vás požádala, dovoluji si Vás požádat, žádám Vás o dovolenou*. Výraz *rád/a bych* byl poměrně častý, je tedy možné ho zařadit do výuky, ale spíše u pokročilejších studentů. Možností, kterých užívali čeští rodilí mluvčí, však bylo velmi mnoho, a proto lze konstatovat, že žádost je z hlediska jazykových prvků obtížně uchopitelnou komunikační funkcí.

Omluvu studenti ovládali dobře už před lekcí, což bylo patrné z dotazníku. Nejčastěji používali explicitní performativum *omlouvám se*, převážně buď bez spojky, či se spojkou *že*. Spojku *ale* použili jen v minimu případů, zatímco čeští rodilí mluvčí ji používali výhradně. Pro nerodilé mluvčí je mnohdy nelogická, jelikož nevyjadřuje poměr odporovací. Už u dotazníku vykazali nerodilí mluvčí značnou variabilitu prvků (kromě zmiňovaného performativa pak ještě *bohužel, je mi líto, promiň*). U písemné práce pak výrazivo ještě rozšířili o prvek *mrzí mě to* a zejména začali prvky vrstvit a kombinovat, aby umocnili omluvu a zdvořilost. Obvykle se tak omluva skládala ze dvou komponentů (např. *Bohužel nemůžu přijít, protože budu na moři. Je mi to líto*). Oproti dotazníku výrazně ubylo performativa *omlouvám se*. Může to být dáno tím, že studenti vycházeli ze vzorových textů z lekce, nebo tím, že chtěli repertoár svých vyjadřovacích prostředků obohatit a zpestřit, jelikož tento výraz jinak používají denně. Rodilí mluvčí se pak naopak o šíři výraziva vzhledem k neformální povaze textu nesnažili, omlouvali se nejčastěji performativem *omlouvám se*. Na rozdíl od oficiální žádosti tak v neoficiální omluvě čeští mluvčí nevěnovali jazykové stránce více pozornosti, než považovali za nutné. Dále používali výraz *bohužel* a *mrzí mě to* – zajímavé je, že oproti nerodilým mluvčím nepoužili výraz *je mi to líto*. Stejně jako nerodilí mluvčí také často kombinovali více prvků (např. *Moc rád bych přišel, ale bohužel to nepůjde, prosím, abys mě omluvila*). Na rozdíl od respondentské skupiny také vyjadřovali přání vyhovět adresátovi, které jim je znemožněno splnit (*rád bych, ale...*).

Co se týče návrhu, v dotazníku studenti nejčastěji používali 1. os. pl. slovesa *mocht* (*můžeme*), popř. 2. os. sg. slovesa *chtít* (*chceš*), ale nikde se nevyskytl kondicionál ani negace jako prostředek pro vyjádření zdvořilosti. V písemné práci už uvědoměle používali jak kondicionál, tak negaci, příp. dokonce obojí. Jak data z dotazníku, tak data z písemných prací byla uspokojivá, ale v písemných pracích byl zřetelný posun. Ve čtyřech případech však návrhy nebyly ve své podstatě návrhem, ale oznámením data a místa setkání, nedávaly tak adresátovi možnost volby, a tím byly nezdvořilé. Návrh u rodilých mluvčích byl vůbec nejvariabilnější komunikační funkcí. Zejména proto, že čeští mluvčí tíhli k násobení této funkce a kombinovali několik prvků. Oproti nerodilým mluvčím se vyskytl výraz *rád/a bych*, dokonce jako jeden

z převládajících prvků³⁷. Stejně často používali výraz *mohli/y bychom*. Velmi často také rodilí mluvčí používali výraz *co* (*Co třeba...? Co ty na to? Co kdybychom...? Co myslíš?*). Vzhledem k jeho četnosti se domníváme, že by měl být do budoucí výuky zařazen, mimo jiné vzhledem ke snadnosti jeho užití. Zajímavé bylo, že přestože rodilí mluvčí používali sloveso *chtít*, v žádném z komunikátů se neobjevil negativní kondicionál *nechtěla bys*. Pouze v jednom e-mailu se vyskytl imperativ *pojďme* – tento výraz se u nerodilých mluvčích vzhledem k jejich úrovni jazyka nevyskytl.

U rozloučení byla z dotazníku jasně patrná neinformovanost nerodilých mluvčích. Většina z nich znala a použila formulaci *s pozdravem*, avšak podepisovali se velmi různě a naprostá většina se nepodepsala. Objevily se varianty *hezký den a mějte se hezky*, které jsou i ve formální korespondenci přijatelné, pokud se nejedná o vysokou míru oficiality. Ve čtyřech případech se do textu promítl vliv mluveného jazyka v podobě pozdravu *na shledanou*. V písemné práci se výsledky velmi sjednotily, všichni kromě jednoho respondenta použili výraz *s pozdravem*, v převážné většině s celým jménem, avšak i zde se objevily čtyři varianty s křestním jménem a jedna s křestním jménem a iniciálou příjmení. Nejsme schopni stanovit ani zpětně dohledat příčinu, může to být jak neznalost, tak přátelský vztah s vedoucím ve skutečném životě. Většina studentů také do rozloučení zahrnuje poděkování. Výsledky kontrolní skupiny také vykazovaly konzistentnost i shodu se skupinou respondentů, v naprosté většině se jednalo o kombinaci poděkování, výrazu *s pozdravem* a celého jména, popř. kombinace poděkování, přání a celého jména. V ojedinělých případech se pisatel podepsal křestním jménem, a to v případech, kdy šéfovi tykal. Poděkování v některých případech obsahovalo kontroverzní formulaci typu *předem děkuji za kladné vyřízení mé žádosti*, které u čerpání řádné dovolené může mít logické opodstatnění, ale přesto bychom se vyjádření automatického předpokladu přijetí žádosti raději vyhnuli. Paradoxně zde tedy vykazovali lepší výsledky nerodilí mluvčí, protože o existenci tohoto poděkování ani nevěděli. Považujeme za vhodné naučit začátečníky konvencionalizovanou frází *děkuji za pochopení*, která je velmi univerzální. Několik textů obsahovalo neformální prvky (*díky, měj se hezky*, podpis křestním jménem), byly to opět tytéž e-maily, kde si pisatel s vedoucím tyká, tudíž neoznačujeme tyto varianty za nevhodné.

---

³⁷ Tento výraz *bychom* doporučovali zařadit ve výuce češtiny jako cizího jazyka až na vyšších úrovních. Studenti češtiny mívají obvykle problémy rozlišit výraz *mám rád* (např. *Mám rád kávu.*) od výrazu *rád* (např. *Rád piju kávu s mlékem.*) a *jsem rád* (např. *Jsem rád, že bydlím v Praze.*). Přidání kondicionálu by mohlo nabourat už tak těžce naučené struktury a studenty znejistět.

Neformální rozloučení jsme opět nezkoumali v dotazníku, budeme tedy srovnávat pouze písemné práce nerodilých a rodilých mluvčích. Nikde se zde nevyskytla nevhodná varianta, jelikož neformální komunikace nemá tak přísné normy. Nerodilí mluvčí nejčastěji e-mail zakončili přáním *měj se hezky* apod. a křestním jménem. Velmi častá byla ovšem také varianta *tvůj kamarád/tvoje kamarádka* + křestní jméno. Rodilí mluvčí ji až na jednu výjimku nepoužili, v budoucí výuce cizinců bychom tedy doporučovali tuto variantu neuvádět, jelikož je nepřirozená. Kontrolní skupina měla opět širší rozsah prostředků. Použili také výraz *těším se*, který se ve druhé skupině nevyskytl a také bychom ho v budoucí výuce doporučovali zařadit. Dalším takovým případem je fráze *pozdravuj* (manžela apod.) nebo výraz *užij si to*. Věříme, že i tyto výrazy by byli nerodilí mluvčí schopni si osvojit a že by pro ně byly přínosné v praxi.

Závěr

Cílem této diplomové práce bylo zjistit, jak studenti češtiny jako cizího jazyka úrovně A1 písemně formulují komunikační funkce oslovení, žádosti, omluvy, návrhu a rozloučení. Pro tyto účely byl vypracován dotazník, který studenti vyplňovali bez průpravy a následně jim byla po poučení na lekci zadána písemná práce, která již sledovala, do jaké míry se zlepšily jejich pragmatické kompetence. Sledovali jsme zlepšení pragmatické kompetence u studentů a srovnávali jsme jejich výrazové prostředky s výrazovými prostředky rodilých mluvčích.

Můžeme konstatovat, že oproti vstupním znalostem projeví studenti po lekci výrazně lepší pragmatické schopnosti v písemném projevu. Začali ve větší míře uplatňovat zdvořilostní strategie vlastní českému jazyku a neúmyslně nezdvořilé projevy byly omezeny na minimum. Oslovení a rozloučení, zejména v oficiálním projevu, bylo sjednoceno na nejčastěji používané konvenční formulace, jako je *vážený pane/vážená paní, děkuji za pochopení* nebo *s pozdravem*. Čeští mluvčí používali shodné výrazy. Neformální oslovení bylo u rodilých i nerodilých mluvčích vyjádřeno podobnými výrazy, avšak u nerodilých mluvčích se více objevoval přívlastek *milý/milá*, zatímco rodilí mluvčí častěji psali pozdrav *ahoj*. Na lekcích tedy není potřeba neformální pozdrav oddělovat od psaného projevu. Co se týče žádosti, v písemných projevech nerodilých mluvčích se oproti dotazníkům výrazně zvýšila zdvořilost. Žádosti zde byly mnohem více orientované na adresáta. Rodilí mluvčí měli žádosti velmi různorodé, je obtížné utvořit ucelený seznam nejčastěji používaných jazykových prostředků. Z výrazů, které se objevily oproti nerodilým mluvčím navíc, žádný nevyhovoval začátečnické úrovni z gramatického hlediska. Opět tedy hodnotíme pozitivně, že si studenti dobře osvojili zejména formulaci *chtěl/a bych (Vás) požádat o*. Komunikační funkce omluvy byla nerodilými mluvčími uspokojivě ovládána už v dotazníku, v písemné práci pouze rozšířili repertoár výrazů. Jak nerodilí, tak rodilí mluvčí obvykle kombinovali více prvků pro umocnění omluvy. Rodilí mluvčí se však v neformálním projevu zpravidla nesnažili o originalitu výrazů a mnohem více používali performativum *omlouvám se*. Co se týče návrhu, v dotazníku studenti již projeví určitou znalost z dřívější výuky či komunikační praxe, ale nikde se nevyskytl kondicionál ani negace jako prostředek pro vyjádření zdvořilosti. V písemné práci už uvědoměle používali jak kondicionál, tak negaci, příp. dokonce obojí. Práce rodilých mluvčích obsahovaly široký repertoár výrazů, zejména proto, že téměř všichni kombinovali několik prvků pro vyjádření návrhu.

V rámci doporučení konkrétních výrazů lektorům češtiny se u okrajových částí oficiálního e-mailu, jako je oslovení a rozloučení, osvědčily konvencionalizované formule typu

vážený/vážená, děkuji za pochopení, s pozdravem a důsledné vynětí pozdravu *dobrý den* ze psané korespondence. U neoficiální komunikace je naopak možné uvést více variant, například *těším se na tebe, pozdravuj doma, užij si to* a pozdrav *ahoj* není nutné z psané komunikace vyčleňovat. U žádosti se vzhledem ke komplexnosti a náročnosti jazykových prvků osvědčila univerzální formulace *chtěl/a bych (vás) požádat/poprosit*. V omluvě doporučujeme studenty informovat o spojce *ale* (*omlouvám se, ale*), protože spojku *že* rodilí mluvčí používají minimálně. V návrhu se osvědčila modální slovesa vč. kondicionálu i negace (*mohli/y bychom, nechtěl/a bys...*) a z prvků, které používají čeští rodilí mluvčí, bychom ještě zařadili návrhy s výrazem *co* (*co třeba, co kdybychom, co myslíš, co ty na to*).

Tento výzkum zkoumal pragmatické kompetence nerodilých mluvčích na začátečnické úrovni českého jazyka v písemné korespondenci v komunikačních funkcích oslovení, žádosti, omluvy, návrhu a rozloučení. V budoucích pracích zaměřených na pragmatiku v češtině pro cizince by bylo možné se zabývat vyššími úrovněmi, mluveným jazykem nebo dalšími komunikačními funkcemi. Bylo by také přínosné vyměnit pořadí dílčích částí výzkumu, a to začít dotazníkem pro české rodilé mluvčí, ze kterého by mohla výuka nerodilých mluvčích vycházet.

Seznam použitých informačních zdrojů

CVEJNOVÁ, Jitka a kol. (2020). *Zkouška z češtiny pro trvalý pobyt v ČR; úroveň A2. Učební materiál* [online]. Národní pedagogický institut České republiky [cit. 30. 10. 2022], ISBN 978-80-7578-031-7, dostupné z: <https://cestina-pro-cizince.cz/trvaly-pobyt/a2/wp-content/uploads/sites/3/2021/08/Prirucka-pro-web.pdf>

ČMEJRKOVÁ, Světlá (1997). Čeština v síti: Psnost či mluvenost? (O stylu e-mailového dialogu). *Naše řeč* [online]. Roč. 80, číslo 5, s. 225-247 [cit. 30. 10. 2022]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7410>

DVOŘÁKOVÁ, Klára a Barbora MARTINKOVIČOVÁ. Oslovování: co zajímá tazatele jazykové poradny. *Linguistica Brunensia*. Brno: Masarykova Univerzita, 2019, 67(1), 49-57. ISSN 1803-7410.

GREPL, Miroslav, KARLÍK, Petr. *Skladba češtiny*. Olomouc: Votobia, 1998. ISBN : 80-7198-281-4

HENDRICH, Josef. *Didaktika cizích jazyků*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988.

HIRSCHOVÁ, Milada. *Pragmatika v češtině*. Praha: Karolinum, 2013. 2. vydání (v Karolinu 1.). ISBN: 978-80-246-2233-0

HIRSCHOVÁ, Milada. Řečový akt, řečové jednání a komunikační funkce výpovědi. *Slovo a slovesnost*. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, 2004, 65(3), 163-173. ISSN 0037-7031.

HOFSTEDE, Geert; HOFSTEDE, Gert Jan; MINKOV, Michael. *Cultures And Organisations: Software of the Mind*. McGraw-Hill: New York, 2010. ISBN: 978-0-07-177015-6

HOFSTEDE, Geert. *Kultury a organizace. Software lidské mysli: spolupráce mezi kulturami a její důležitost pro přežití*. Praha: Univerzita Karlova, 1999. ISBN 80-85899-72-8

HRDLIČKA, Milan. *Gramatika a výuka češtiny jako cizího jazyka*. Praha: Karolinum, 2009. ISBN: 978-80-246-1527-1

CHEJNOVÁ, Pavla. *Pragmatická lingvistika ve výuce češtiny jako cizího jazyka*. In : *Sborník Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka (AUCČJ)*, roč. 2011. Praha : Akropolis. ISBN: 978-80-87481-63-9, s. 75-83

CHEJNOVÁ, Pavla. *Zdvořilostní strategie*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2012. ISBN: 978-80-7290-550-8

MACHOVÁ, Svatava, ŠVEHLOVÁ Milena. *Sémantika a pragmatická lingvistika*. Praha: Univerzita Karlova, 2001. ISBN: 80-7290-061-7

MAŠÍN, Jaroslav. *Pragmalingvistika a osvojování češtiny jako cizího jazyka*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2015. ISBN 978-80-7308-555-1

SRŠŇOVÁ, Julie. *Přístup k výkladu gramatiky v učebnicích Česky, prosím I a Česky krok za krokem I*. Praha: Ústav jazykové a odborné přípravy Univerzity Karlovy, 2021.

ŠKODOVÁ, Svatava. Realizace vybraných komunikačních funkcí v porovnání nerodilých a rodilých mluvčích češtiny. *Studie z aplikované lingvistiky* [online]. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2017, 8, 121-135 [cit. 29. 10. 2022]. ISSN 1804-3240. Dostupné z: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/97318/1520446_svatava_skodova_121-135.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Nový encyklopedický slovník češtiny [online]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/>

Seznam příloh

Příloha 1: Soupis jazykových prostředků v dotazníku u nerodilých mluvčích

Příloha 2: Soupis jazykových prostředků v písemné práci u nerodilých mluvčích

Příloha 3: Soupis jazykových prostředků v písemné práci u rodilých mluvčích

Seznam grafů

Graf 1: Zastoupení výrazů dobrý den a vážený v mluveném jazyce

Graf 2: Zastoupení výrazů dobrý den a vážený v psaném jazyce

Graf 3: Formální oslovení v dotazníku u nerodilých mluvčích

Graf 4: Žádost v dotazníku u nerodilých mluvčích

Graf 5: Omluva v dotazníku u nerodilých mluvčích

Graf 6: Návrh v dotazníku u nerodilých mluvčích

Graf 7: Formální rozloučení v dotazníku u nerodilých mluvčích

Graf 8: Formální oslovení v písemné práci nerodilých mluvčích

Graf 9: Neformální oslovení v písemné práci u nerodilých mluvčích

Graf 10: Žádost v písemné práci u nerodilých mluvčích

Graf 11: Omluva v písemné práci u nerodilých mluvčích

Graf 12: Návrh v písemné práci u nerodilých mluvčích

Graf 13: Formální rozloučení v písemné práci u nerodilých mluvčích

Graf 14: Neformální rozloučení v písemné práci u nerodilých mluvčích

Graf 15: Formální oslovení u rodilých mluvčích

Graf 16: Neformální oslovení u rodilých mluvčích

Graf 17: Žádost u rodilých mluvčích

Graf 18: Omluva u rodilých mluvčích

Graf 19: Návrh u rodilých mluvčích

Graf 20: Formální rozloučení u rodilých mluvčích

Graf 21: Neformální rozloučení u rodilých mluvčích

Seznam ukázek

Ukázka 1: Úlohy v dotazníku

Ukázka 2: Zadání testových úloh v písemné práci

Ukázka 3: Úloha 1

Ukázka 4: Úloha 2

Ukázka 5: Úloha 3

Ukázka 6: Úloha 4

Ukázka 7: Plán lekce

Ukázka 8: Úloha 4 – původní verze

Ukázka 9: Úloha 4 – nová verze

Ukázka 10: Ukázka práce ve dvojicích č. 1

Ukázka 11: Aplikace Formální a neformální komunikace

Ukázka 12: Řešení komiksu č. 1 neslovanskou skupinou

Ukázka 13: Ukázka e-mailu (žádost o dovolenou)

Ukázka 14: Formulace žádosti

Ukázka 15: Řešení komiksu č. 2 slovanskou skupinou

Ukázka 16: Ukázka e-mailu (omluva a návrh)

Ukázka 17: Formulace omluvy

Ukázka 18: Závěrečné shrnutí lekce

Seznam ukázek rozhovorů

Rozhovor 1: Mluvená x psaná čeština

Rozhovor 2: Vážený/á

Rozhovor 3: Dotaz na nepřechýlená příjmení

Rozhovor 4: Užití slova dámy

Rozhovor 5: Slečna vs. paní

Rozhovor 6: Tykání šéfovi

Rozhovor 7: Míra zdvořilosti

Rozhovor 8: Ahoj Evičko

Rozhovor 9: Spojka ale 1

Rozhovor 10: Spojka ale 2

Rozhovor 11: Omluva telefonního operátora

Rozhovor 12: Vysvětlení formulace omluvy

Příloha 1: Soupis jazykových prostředků v dotazníku u nerodilých mluvčích

Formální oslovení	<p>Dobry den + funkce/jméno (x 9) (<i>Dobry den Pani Lektorka; Dobry den, pane uciteli!; Dobry odpoledne, mily lektore; Dobry den pane lektore; Dobry den, Julie Sršňová; Dobry den, Pani Julie; Dobry den, pan lektor; Dobry den, pani ucitelko; Dobry den, pane Lektor</i>)</p> <p>Dobry den (x 7) (varianty: <i>Dobry den</i>)</p> <p>Vážená paní učitelko (x 2) (varianty: <i>Vážena pani ucitelko, Váženy pane ucitele; Vážená paní učitelko</i>)</p> <p>Ojedinělé případy (x 6) (<i>Pani ucitelka,; Pani lektorka; Mily studenti; Mily Lektor,; Váženi pani; ucitelku</i>)</p>
Formální rozloučení (pozn.: celé jméno 7x křestní jméno 5x příjmení 1x bez podpisu 12x křestní jméno + iniciála 1x)	<p>S pozdravem (x 13) (varianta: <i>S respektem/S pozdravem; S pozdravi, Z pozdravem</i>; + křestní jméno (x 4), + celé jméno (x 2), + příjmení)</p> <p>Hezký den! (x 4) (+ celé jméno (x 2), <i>Heykz den</i>, + křestní jméno <i>Hezky den</i>)</p> <p>Na shledanou (x 4) (varianty: <i>Nashledanou,; Na shledanou! + celé jméno; Na shledanou. S pozdravem + celé jméno; Nashledanou, pane Lektor</i>)</p> <p>Mějte se hezky (x 4) (další varianta: <i>Měj se hezky; Mějte se krasně. S pozdravem + jméno a iniciála příjmení</i>)</p> <p>Celé jméno bez rozloučení</p>
Žádost	<p>Pouze vysvětlení (x 7) (<i>Dobry den pane šéf, protože potřebuju odpočítat,; Budu planovat dovolenou v Filipin vidim moje rodinu,; Dobry den, nemůžu ti napsat. Budu muset spát a relaxni; Protože musím se starat o svou matku; Potřebuju odjet do Ruska,; Vzhledem k tomu, že jsem dostala dva poukazy do sanatoria, budu si muset vzít dovolenou.</i>)</p> <p>Chci a varianty (x 8) (<i>Chci mít dovolenou; Prosím, Chci požádat o pár dní volna; Chci vidět prázdniny. Jsem špatně,; Chtela bych met dovolenou,; Chtel bych jit na dovolenu v Italii; Chci jet s manželkou na dovolenou,; Chtěla bych Vas poprosit/požádat o dovolenou.</i>)</p> <p>Prosím (Vás) (x 5) (<i>prosím vás o dovoleně; prosim Vas schvalit mi dovolenou; Prosím _pustte mě na dovolenou,; Prosim vas o povoleni na dovolenou,; Prosím o dovolenou</i>)</p> <p>Mohu si vzít dovolenou? (x 4) (varianta: <i>Můžu si vzít dovolenou?; Chtěla bych se zeptat: můžu mít volno?</i>)</p> <p>Ojedinělé případy (x 2) (<i>omlouvám se .můžu přijít do nemocnicí; Potřebuju dovolenou</i>)</p>
Omluva	<p>Omlouvám se, (že) (x 12) (<i>Moc se omlouvám, že nepřijdu; Omlouvám se, že nemůžete jit na jeho party,; Omlouvám se, že nemůžu jit na tvoje party; Omluvam ce, že nemůžu jit na party,; Omlouvám se, že nemůžu přijít na tvoje party,; Omluvám se, že nemůžu přijít na tvoji party; Omlouvam se; Omlouvám se, nemohu se zúčastnit večírku; Omlouvám se, nemůžu přijít na tvou party. Omlouvám se, bohužel nemůžu</i>)</p>

	<p>Bohužel nemohu přijít. (x 5) (<i>bohužel ne mohu přijít; Bohužel, nemůžu jít na party; Ale bohužel, nemohu přijít.; Bohužel, nemůžu přijít na party k tebe</i>)</p> <p>Promiň (ale)... (x 3) (<i>Promiň, ale nemůžu přijít k tobě na party; Promiň mockrát, ale nemůžu přijít na tvou party; Promiň, nemůžu</i>)</p> <p>Omlouvám se, ale (x 2) (<i>Omlouvám se, ale nemůžu přijít.; Omlouvám se, ale nemůžu přijít na tvoji párty</i>)</p> <p>Je mi líto, (že)... (x 2) (<i>Je mi líto, že se nebudu moci zúčastnit vašeho večírku; Je mi líto, nemůžu jít na party.</i>)</p> <p>nemůžu přijít party</p>
Návrh	<p>Modální sloveso moct (x 15) (<i>Můžeme se sejít příští týden?; Můžeme se sejdete v 16.6, hodí se ti to?; můžeme vidět další den?; Můžu tě vidět 17. 6? můžeš sejít v 17.6?? můžeme se setkat?; Takže se s tebou můžeme setkat den po mém příjezdu.; a proto můžeme jít na procházku už tam; Můžeme sejít na kafičko po dovolenou.; Můžeme se uvidět 25.6; Se můžeme sejít 16 června v 16 hodin na Václavském náměstí; Můžeme sejít někdy pozdě, třeba, v čtvrtek 17.6 po obědě, nebo už příští týden.; Myslím, že můžeme setkat se 17.6. v restauraci.)</i></p> <p>Podmínkové souvětí (x 2) (<i>Pokud budete 16.6. k dispozici, můžeme jít na kávu; Když budeš mít čas, se sejdeme v Praze.</i>)</p> <p>Modální sloveso chtít (x 2) (<i>V sobotu budu mít volno, chceš se potkat?; Chceš zajít v pátek 17. června na kávu?</i>)</p> <p>Zájmenné příslovce co (x 2) (<i>co takhle víkend; A co 16.6? Můžeme se sejít ve čtvrtek.</i>)</p> <p>Ojedinělé případy (x 4) (<i>Kdy se sejdeme?; Předlahem se sejít pristi vikend?; Azavolampa; Uvidíme se potom?</i>)</p>

Příloha 2: Soupis jazykových prostředků v písemné práci u nerodilých mluvčích

Formální oslovení	<p>Vážený pane + jméno (x 6) (<i>Vážený pane Nováku, (x 2),</i> <i>Vážený pane Cudlinu, Vážený pane Täubner, Vážený pane Harrison, Vážená paní Prochlerova,</i>)</p> <p>Vážený/á pane/paní + funkce (x 11) (<i>Vážená paní ředitelko!</i> <i>Vážený pane šéfovi, Vážený pane řediteli, (x 6), Vážený pane ředitele, Vážený pane šéf, Vážená paní šéfová,</i>)</p> <p>Kombinace pozdravu a oslovení (x 2) (<i>Dobrý den, vážený pane řediteli, vážení paní novak, Dobrý den</i>)</p> <p>Ahoj (v kombinaci s vykáním)</p> <p><i>Vážena Paní Švestko (pozn. pravděpodobně chyba pane x paní)</i></p> <p>Pane šefe!</p>
Neformální oslovení	<p>Milý/milá + křestní jméno (x 14)</p> <p>Ahoj + křestní jméno (x 3)</p> <p>Kombinace pozdravu a oslovení (x 3) (<i>Ahoj, milá XY! Ahoj, milá XY! Čau, moje přítelkyně,</i>)</p> <p>Milá kamarádka. Marino!</p>
Formální rozloučení	<p>Poděkování + s pozdravem + celé jméno (x 13) (<i>9x děkuji za pochopení + 4x děkuji moc – tuto variantu psali jen Neslované</i>)</p> <p>S pozdravem + křestní jméno (x 5)</p> <p>S pozdravem + celé jméno (x 2)</p> <p>Děkuji za pochopení + mějte se hezky + celé jméno</p> <p>Děkuju Vám! S pozdravem + křestní jméno a iniciála příjmení</p>
Neformální rozloučení	<p>Měj se hezky! + křestní jméno (x 9) (další varianty <i>Měj se hezký, Měs se hezky, Měj se hezky,</i>)</p> <p>Tvoje kamarádka / Tvůj kamarád + křestní jméno (x 6)</p> <p>Měj se hezky. Tvoje kamarádka + křestní jméno</p> <p>Měj se hezky! + celé jméno</p> <p>Bez rozloučení a podpisu</p> <p>Měj se krásně a hezké oslavy. Tvoje kamarádka + iniciála jména</p> <p>Z pozdravem + křestní jméno</p> <p>Hezký den! + křestní jméno</p>
Žádost	<p>Chtěl(a) bych (Vás) požádat/poprosit o (x 18) (+ varianta <i>Chtel bych zadat na dovolenou</i>)</p> <p><i>chtěla bych vzít si volno</i></p> <p>Chci..., protože...</p> <p>Prosím dat' mě dovolenou... + vysvětlení</p> <p>omlouvám se ,potřebuju dovolenou</p>
Omluva	<p>Bohužel..., protože... Je mi líto./Je mi to líto./To je mi líto!/Mrzí mě to./Omlouvám se. (x 11) (další varianta: <i>Omlouvám se, bohužel..., protože... Je mi to líto.</i>)</p> <p>Bohužel..., protože... (x 4) (další varianta: <i>Ale bohužel..., protože...</i>)</p> <p>Omlouvám se, ale... (x 4) (další varianta: <i>Omluvám se, a nemůžu přijet...; Omlouvám se, nemůžu přijít, protože...; Omlouvám se, nemuzu přijít ale budu v Uzbekistanu na dovolenou</i>)</p> <p>Promiň, ale..., protože...</p> <p>Je mi líto, že nemůžu přijít, protože...</p>

Návrh	<p>Modální slovesa <i>chtít a moct</i> (x 9) (varianty: <i>Nechceš se sejít potom? Mohli/y bychom...; Nechtěla bys...? Mohli bychom...; Mohli bychom sejít, třeba, ... Můžeme...; můžeme se sejít... Nechceš...; Můžeme se sejít pak. Můžeme...</i>)</p> <p><i>Nechceš se sejít potom? Můžeme...</i> (x 6)</p> <p><i>Jestli chceš, můžeme... Půjdeme...</i></p> <p>„Kategorické“ návrhy bez možnosti rozhodnutí adresáta (x 4) <i>(Půjdeme...; A můžu přijet v sobotu pano o 8 hodin. A můžeš přijet na nadrazi? Budu na tě čkat pano o 7 hodin rano.; Můžeš přijít do kina v pátek v sedm hodin večer??; Máme čas v sobotu a muzeme...)</i></p> <p><i>Můžeme...</i> (x 2)</p>
-------	---

Příloha 3: Soupis jazykových prostředků v písemné práci u rodilých mluvčích

Oslovení formální	<p>Vážený pane/Vážená paní + příjmení (x 6) Tykání, pozdrav ahoj (x 5) (+ varianta Ahoj šéfe) Vážený pane + funkce/titul (x 4) (Vážený pane vedoucí; Vážený pane doktore; Vážený pane doktore; Vážený pane inženýre) Dobrý den</p>
Oslovení neformální	<p>Ahoj + křestní jméno (x 10) Milá + křestní jméno (x 4) Má milá, přemilá + křestní jméno Ahoj</p>
Rozloučení formální	<p>Poděkování + s pozdravem + celé jméno (x 7) (<i>Předem děkuji za kladné vyřízení mé žádosti, s pozdravem, + celé jméno; Děkuji za pochopení, s pozdravem + celé jméno s titulem; Děkuji za kladné vyřízení mé žádosti. S pozdravem + celé jméno; Děkuji za pochopení. S pozdravem + celé jméno; Děkuji za pochopení a kladné vyřízení žádosti. S pozdravem + celé jméno; Děkuji moc, s pozdravem + celé jméno; Za vyhovění žádosti předem děkuji a přeji Vám pěkný den. S pozdravem + celé jméno s titulem</i>) Jiná kombinace poděkování/přání a podpisu (x 7) (<i>Díky a zdravím, (+ křestní jméno a kontaktní informace) (se šéfem si tykají); Moc děkuju. Měj se hezky! + křestní jméno (se šéfem si tykají); Děkuji a přeji pěkný den, (+ celé jméno); S přáním krásného dne. + celé jméno; Díky moc a pěkný zbytek dne + celé jméno a kontaktní informace; Předem moc děkuju. S pozdravem + křestní jméno; Budu se těšit na Vaši odpověď, s přáním krásného dne + celé jméno</i>) S pozdravem + celé jméno (x 2)</p>
Rozloučení neformální	<p>Přání + podpis (x 8) (<i>Moc si to užij a všechny pozdravuj! Měj se krásně + křestní jméno; Měj se krásně. + jméno a iniciála příjmení; Užij si to s ostatními gratulanty. Pa! + iniciála křestního jména; Zatím se měj hezky a užij si oslavu! + křestní jméno; Pěknou oslavu a pozdravuj Frantu a ostatní. + křestní jméno ((křestní jméno manžela) taky pozdravuje a gratuluje); Měj se krásně, Tvůj kamarád + křestní jméno; Přeju ti všechno nejlepší k narozeninám, užij si oslavu a budu se těšit (snad v pátek) na viděnou! + křestní jméno; Pěkné léto + křestní jméno s iniciálou příjmení</i>) Těším se a variace + podpis (x 3) (<i>Těším se, že se uvidíme, + křestní jméno; Moc se na tebe těším!!! + iniciála jména; Děkuji za zprávu a těším se na setkání! + křestní jméno</i>) Bez rozloučení + křestní jméno (x 3) Srdečně Tě zdravím, + křestní jméno Měj se hezky a nezlob se. + křestní jméno</p>
Žádost	<p>Rád/a bych... (x 4) (<i>ráda bych Vás požádala o; ráda bych Vás požádala o; rád(a) bych si vzal(a) dovolenou</i>) Obracím se na Vás... (x 3) (<i>Obracím se na Vás se žádostí.; obracím se na Vás s prosbou týkající se... Ráda bych...; obracím se na Vás s žádostí o</i>)</p>

	<p>Sloveso <i>potřebovat</i> (x 2) (<i>potřebuji si vzít pět dní dovolené; potřeboval bych dovolenou</i>)</p> <p><i>Chtěl/a bych Vás/Tě poprosit/požádat</i> (x 2) (<i>chtěla bych Vás požádat o; chtěl bych Tě poprosit o</i>)</p> <p>Ojedinělé případy (x 5) (<i>prosím o Váš souhlas s mojí žádostí o; píší Vám s prosbou o; žádám Vás o dovolenou; dovoluji si Vás požádat o; V lednu bych si chtěla vzít na týden dovolenou, ..., bylo by to možné?</i>)</p>
Omluva	<p><i>Omlouvám se</i> (x 6) (<i>omlouvám se, ale bohužel...; Moc se omlouvám, ale... + na konci Ještě jednou se omlouvám, že nepřijdu.; moc se omlouvám, ale... + Je mi to hrozně líto, ale...; Moc se ti omlouvám, ale...; omlouvám se Ti, ale; moc se omlouvám, na tu oslavu bohužel nedorazím</i>)</p> <p><i>Bohužel</i> (x 4) (<i>bohužel se musím omluvit, protože...; Bohužel tuto sobotu nemůžu...; Bohužel nemohu...; Chtěl bych moc poděkovat za pozvání ..., ale bohužel...</i>)</p> <p><i>Mrzí mě to</i> (x 4) (<i>moc mě to mrzí, ale nezvládnou dorazit...; moc mě to mrzí, ale bohužel...; moc, opravdu moc mě to mrzí, ale...; moc mě to mrzí, ale</i>)</p> <p><i>Rád bych, ale...</i> (x 2) (<i>Moc rád bych přišel, ale bohužel to nepůjde, prosím, abys mě omluvila.; Ačkoliv bych se jí moc rád zúčastnil, musím se omluvit.</i>)</p>
Návrh	<p>Kombinace ve všech případech kromě jednoho (rozdělují na jednotlivá vyjádření:</p> <p>Rád/a bych... (x 9)</p> <p>Mohli/y bychom... (x 9)</p> <p>Co třeba... (x 5)</p> <p>Co kdybychom... (x 3)</p> <p>Co ty na to? (x 2)</p> <p>Ojedinělé případy (x 8) (Podmínkové souvětí typu <i>kdybys chtěla...; Chceš; Nechceš...; Můžeme zajít...; Měla bys chuť?; Co myslíš?; Pojd'me...; Moc rád tě uvidím...</i>)</p> <p>Konkrétní návrhy:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Ráda bych to s tebou oslavila dodatečně, až se vrátím. [...]</i> <i>Co tedy třeba...? Chceš...?</i> • <i>Nechceš...? Ráda bych to s tebou oslavila... Co třeba ...?</i> <i>Můžeme zajít...</i> • <i>Kdybys chtěla, moc ráda se s Tebou sejdu ..., měla bys chuť ...? Mohly bychom...</i> • <i>Přesto bych Ti moc rád k Tvým kulatým narozeninám osobně popřál. ..., takže bychom se mohli setkat... Mohli bychom...</i> • <i>Určitě to spolu ale můžeme samy oslavit jindy, co myslíš?</i> <i>Já mám čas např. ... Co kdybychom...</i> • <i>Ráda bych se s tebou viděla v jiný termín... Co třeba...?</i> <i>Mohly bychom třeba...</i> • <i>mohly bychom se vidět třeba...? Ráda ti to nějak vynahradím, co třeba...?</i> • <i>Říkám ale: pojd'me se sejít, jen ty a já, pátek, kino nebo cokoli, co si budeš přát!</i>

	• <i>Tak si myslím, že až to přejde, mohly bychom...</i> • <i>Neměla bys čas..., třeba...? Mohly bychom...</i> • <i>Velmi ráda bych... Měla bych čas... Zvu Tě... a pak bychom...</i> • <i>Mohli bychom se vidět třeba..., co ty na to?</i> • <i>Byl bych ale rád, pokud bychom se mohli setkat po mém návratu. Co třeba...?</i> • <i>Co kdybychom se viděli příští týden na obědě? Mohli bychom přijít i s Jirkou tam do té restaurace jako minule.</i> • <i>Ráda bych tě ale viděla, měla bys čas ...? ... Mohly bychom zajít třeba do kavárny.</i> • <i>Moc rád Tě uvidím po dovolené ..., co kdybychom...?</i>